SÓLYOM JÓZSEF — ZELE FERENC HARCBAN AZ ELLENFORRADALOMMAL

SÓLYOM JÓZSEF — ZELE FERENC

HARCBAN AZ ELLENFORRADALOMMAL

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

A kiadásért felel a Móra Ferenc Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Vadász György
Képszerkesztő: Szántó Tibor
Műszaki vezető: Gortvai Tivadar
20 000 példány, 8 (A/5) ív, + 1 ív melléklet. MNOSZ 5601—54
Budapest 1957
4286/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős: Bolgár Imre

1956 október 23-án ellenforradalom tört ki Budapesten és fokozatosan átterjedt az ország nagy részére. Nehéz napok virradtak hazánkra. Az utcákon, otthonaikban, az ellenforradalmárok büntanyáin kínozták, lincselték, gyilkolták a munkásmozgalomhoz hűséges karhatalmista harcosokat, katonákat, a népi demokrácia építésében kiváló munkásokat, parasztokat és értelmiségieket.

E gyászos időszaknak november 4-e vetett véget. Ekkor másodízben mentette meg hazánkat és népünket a szovjet nép a fasizmus további pusztításától. Ez idő alatt népünk legbátrabbjai harcoltak — ki fegyverrel, ki másként — a dolgozók szabadságáért, a kizsákmányolók szabadsága ellen. Közülük elsősorban érdemelnek meg minden tiszteletet a belügyminisztérium belső karhatalmának hős katonái, azok a munkás- és parasztfiatalok s a belőlük lett tisztek, akik életüket nem kímélve a végsőkig harcoltak a szocialista Magyarországért. E kis könyv nem tudja bemutatni azokat az okokat, amelyek elvezettek az ellenforradalomhoz. Azt sem tudja bemutatni, hogy akarata ellenére népünk zöme miért nem tudott szembeszállni és rövid idő alatt végezni az ellenforradalmi hordákkal. E könyvben csak azt tehettük, hogy tényekkel leplezzük le az ellenforadalmárok és cinkosaik szándékait és tetteit, tényekkel mutassuk meg: a magyar nép nem

akarta az ellenforradalmat. Az egymással össze nem függő történetek mégis vádolnak és dicsőítenek.

Bemutatjuk egyrészt a munkáshatalom tudatos ellenségeit, akik hosszú idő óta készültek imperialista gazdáik vezetésével a népszabadság megfojtására. Mint eső után a gomba, úgy bújtak elő az első jelre a régi úri rend hívei, főszolgabírái, csendőrei. Méltó társuk volt a börtönökből kiszabadított, közönséges bűncselekményekért — gyilkosságért, rablásért stb. vagy hazaárulásért — többszörösen elítélt társadalmi salak. Sajnos, nem kevesen voltak, akik kalandvágyból, a könnyű élet reményében vagy vélt hazafiságból szülőhazájuk ellen támadtak.

Bemutatjuk másrészt azokat, akik életüket egy lapra, a proletárdiktatúrára tették fel. Ezek között van az általános iskolás kislány, a sok fiatal katona és tiszt, a bányászok, kik gyermekükkel együtt fogtak fegyvert, a kétgyerekes családanya, a 70 éves partizán. Fizikai és szellemi dolgozók, pártmunkások, párttagok és pártonkívüliek. Azt sem hallgattuk el, hogy akadtak a napfényes időben pozíciót birtoklók, akik most tehetetlenek, gyávák, esetleg árulók lettek.

A leírt események valóban megtörténtek és nem fantázia szülte azokat. Belőlük azt érezzük kicsendülni, ami minden becsületes ember óhaja és érte mindenre kész: soha többé október huszonharmadikát!

VALAMIT AZ ELŐZMÉNYEKRŐL A „MEZARTIN"-ÜGY

Nyolc hónap múlt el az októbervégi tragikus események óta. Az ellenforradalom itt játszódott le a szemünk előtt, mégis, sokan még ma sem tudják, valójában mi is történt. Számosan akadnak olyanok, akik még ma is azt állítják, hogy „tiszta...", „nemescélú...", „igazi szocialista forradalom" zajlott le októberben. Sokan bizonyítgatják: nem volt itt semmiféle szervezés, nem történt árulás, spontán népmozgalom volt. Igaz ez? Hogyan is történt? Emlékezzünk csak vissza október 23-ra.

Pesti utca, 1956. október 23-án késő este. A Kossuth téren hömpölyög a tömeg, zászlók, kokárdák mindenütt. Az utcasarkokon különböző követeléseket olvasnak fel s a bámészkodók rekedtre kiabálják magukat: Követeljük!... Vesszen!... Éljen!...

S ekkor valaki elkiáltja magát: Gyerünk a rádióhoz! Egy másik: Mindenki a rádióhoz!

A város másik részén Sztálin szobrát döntik le. A téren itt is feketéllik a sokaság. A köztisztasági hivatal csörlős autójában felbúg a motor. Megfeszülnek a drótkötelek, hangos csörömpöléssel zuhan le a szobor. — Éljen, éljen! — kiáltják százan. És valaki itt is elordítja magát: Mindenki a rádióhoz! S az emberek, akik maguk sem tudják, hogy csöppentek bele ezekbe az eseményekbe, a város két részéről elindultak a Magyar Rádió épülete felé. Kirobban a harc.

Vajon véletlen volt ez? Te olvasó, aki talán ott voltál és akaratlanul is résztvevője lettél az eseményeknek, azt felelheted erre, hogy igen. Nincs igazad! Te ugyan való-

ban véletlenül kerültél a rádió épülete elé, de az első hang nem volt véletlen, a „rádióhoz" jelszót nem véletlenül kiáltották, nem véletlenül vezették az embereket ostromra a Magyar Rádió épülete ellen. Íme egy részlet a bizonyítékok tömegéből.

Talán kevesen emlékeznek arra, hogy 1956. szeptember 12-én az újságokban az alábbi tudósítás jelent meg:

„A Legfelsőbb Bíróság a közelmúltban tárgyalta egy 17 főből álló összeesküvő csoport ügyét. Az összeesküvő csoport vezetője Sulyánszki Jenő, egykori horthysta hadapródiskolás volt. Sulyánszki évekkel ezelőtt, főként volt horthysta hadapródiskolásokból illegális szervezkedést hozott létre. A szervezkedés tagjai célul tűzték ki, hogy külső imperialista beavatkozás esetén fegyveres segítséget nyújtanak a Magyar Népköztársaság államrendjének megdöntésére és a dolgozók ellenállásának elnyomására, valamint középületek elfoglalására.

Sulyánszki Jenő utasítására a szervezkedésen belül fegyverszerző, hamis igazolvány készítő és egyéb csoportokat hoztak létre. A fegyverszerző csoportok vezetőjének, Mikófalvy Ferencnek irányításával a csoport tagjai több reális tervet dolgoztak ki gyorstüzelő fegyverek és lőszerek megszerzésére. Több katonai objektum körül megfigyelést végeztek, továbbá beszervezték Sipos Ferenc honvédségi polgári alkalmazottat — egy katonai objektum raktárosát —, aki vállalta, hogy gyorstüzelő fegyvereket biztosít a szervezkedés részére. A már megszerzett fegyvert és lőszereket a szervezkedés tagjai különböző helyeken rejtették el.

Az igazolvány készítő csoport hamis igazolványokat készített, alkalmas vegyszereket szereztek be az igazolványok hamisításához. A hamis igazolványokat egy általuk várt háború esetén akarták felhasználni, amikor rejtekhelyeken megbújva bevárták volna a nyugati imperialista csapatokat.

A vádlottak közül többen, így Sulyánszki Jenő, Mikófalvy Ferenc, Magoss János és Bánáthy Imre kémkedésre is vállalkoztak az imperialista hatalmak szolgálatában álló Szabad Európa Rádió részére. 1954-ben — de már ezt megelőzően is — felvették a kapcsolatot Désaknai György volt horthysta tiszthelyettessel, aki az 1940-es években a nagyváradi hadapródiskolások egyik szolgálatvezetője volt. Désaknai Györgynek, az azóta elítélt Szabad Európa ügynöknek a felszólítására vállalkoztak arra, hogy a Szabad Európa Rádió részére adatokat gyűjtenek munkahelyükről, megfigyeléseket végeznek és a megszerzett értesüléseiket rajta keresztül eljuttatják az imperialista kémszervezetnek. Désaknai György felső kapcsolatán keresztül tudatta a Szabad Európa Rádióval a szervezkedés létezését és a vele való kapcsolatát.

A vádlottak többsége munkahelyén ellenséges magatartást tanúsított. Többen köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek. A polgári származású volt hadapródiskolás Csaszkóczy László munkahelyén a gondjaira bízott munkagépeket szándékosan megrongálta.

Sulyánszki Jenő elsők között vonta be a szervezkedésbe Mikófalvy Ferencet, akinek apja horthysta ezredes volt. Mikófalvy, aki hadapródiskolát végzett, több személyt vont be a szervezkedésbe. Sulyánszki még Csaszkóczy Emilt és Magoss Jánost — volt hadapródiskolás társait is — bevonta a szervezkedésbe, továbbá Bánáthy Imrét, egy volt horthysta tábornok fiát, Sziklavári Ákos volt hadapródiskolást es még több hadapródot, akik valamennyien horthysta katonatiszti családból származnak. A volt hadapródiskolásokon kívül Sulyánszki több kétes származású személyt is bevont a szervezkedésbe, így például Juhász György volt gyümölcs és déligyümölcs nagykereskedő fiát.

A tárgyaláson a bíróság elé kerültek az összeesküvő csoportnál talált nagymennyiségű bizonyítékok: fegy-

verek, lőszerek, hamisításhoz szükséges igazolványok, vegyszerek és egyéb iratok. Valamennyi vádlott beismerő vallomást tett az általa elkövetett bűncselekményekről. A Legfelsőbb Bíróság jogerősen Sulyánszki Jenőt 13 évi, Mikófalvy Ferencet 9 évi, Magoss Jánost 8 évi és Csaszkóczy Lászlót 12 évi börtönre, a többi vádlottat pedig 2—6 évig terjedő börtönbüntetésre ítélte."

Így szólt a rövid újsághír, amelybe a legtöbb újságolvasó ember akkoriban csak belepillantott, majd unottan tovább olvasott. Pedig a Sulyánszki-ügy megérdemelte volna, hogy részletesen nyilvánosságra hozzák. Ez az ügy előrevetette már az októbervégi események árnyékát. Figyeljük csak, hogyan vallott a fővádlott, Sulyánszki Jenő:

„A vádat megértettem, bűnösnek érzem magam.

— Polgári családból származom, apámnak két gyógyszertára volt vidéken, amelyeket államosítottak. A felszabadulás előtt, 1939—1944-ig katonai iskolába jártam, s 1944-ben önként jelentkeztem frontszolgálatra. Részt vettem önkéntes jelentkezés alapján Budapest védelmében is. 1945-ben szovjet fogságba estem, azonban innen megszöktem. Gimnáziumi érettségit tettem, majd később beiratkoztam a Budapesti Gyógyszerészeti Egyetemre. Mindössze két évet végeztem el és ezután a Faértnél helyezkedtem el, mint segédmunkás, majd később a Gyógyáruértékesítő Vállalatnál, ahol letartóztatásom pillanatáig dolgoztam, legutoljára előadói beosztásban.

1949-ben merült fel bennem az a gondolat, hogy létrehozok egy szervezetet, amelynek célja a népi demokratikus hatalom megdöntése. Mint volt katonaiskolás növendék, az akkori nemzetközi helyzetben ezt kötelességemnek éreztem. Elhatározásomat közöltem Vukics Lászlóval, Elekes Andrással és Máriaházy Pállal. Közöltem még elgondolásomat Csaszkóczy Lászlóval, később Csizmadia Miklóssal és Magoss Jánossal. Csasz-

kóczy László összehozott Würzburger Imrével, aki akkoriban a Mosonyi utcában volt őrizetben kémgyanú miatt. Az internáló táborban kerestük fel és ő ígéretet tett nekünk, hogy amennyiben elősegítjük a szökését, kapcsolatot fog teremteni számunkra a nyugati államokkal. Szökését elősegítettük, azonban ígéretét nem tudta beváltani, mert szökése után nem sokkal ismét letartóztatták. Ugyancsak Csaszkóczy László segítségével kapcsolatot teremtettünk Perjéssy György volt csendőrfőhadnaggyal. Csaszkóczy velc együtt volt internálva és arra gondoltunk, hogy sikerül majd Perjéssyn keresztül egy ellenforradalmi szervezkedéssel kapcsolatot teremteni. A Perjéssy-féle kapcsolat sem vezetett azonban eredményre, mert időközben Perjéssyt is letartóztatták. Ekkor, 1949 decemberében, Borbála napkor hadapródiskolás találkozót hívtunk össze. Erre a találkozóra mintegy harminc volt hadapródiskolás növendék jött el. Ezen a találkozón akartunk szervezkedésünk részére megbízható tagokat toborozni. Megbeszéltük, hogy minden hónap első szombatján találkozunk és mindenki elhozza magával azt a hadapródot, akivel időközben találkozott."

És Sulyánszkiék munkához láttak. A szervezkedésnek végül már negyven tagja volt. 1953-ra teljesen kiépült a hálózatuk.

„Terveink megvalósításához fegyverre volt szükségünk — vallotta a továbbiakban Sulyánszki. — Negyven ember részére akartam fegyvert szerezni, mégpedig gyorstüzelő fegyvert. Kapcsolatot teremtettem Mező Bertalannal, a Honvéd Sportegyesület tagjával, aki ígéretet tett, hogy az adandó pillanatban megszerzi a szervezet részére a sportszázad fegyvereit. 1954-ben felkerestük Désaknai Györgyöt, volt törzsőrmesterünket és beszámoltunk neki terveinkről. Elmondottam neki, hogy feladatunknak tartjuk a rádió elfoglalását és a politikai foglyoknak a Fő utcai ügyészségről való kiszabadítását. A rádiót *vagy a harmadik világháború kirobbaná-*

sának pillanatában, vagy a fővárosban történő zavargások idején akartuk elfoglalni. Tudtuk azt, hogy a Laki-hegyi leadó elfoglalása nélkül nem tudnánk a rádiót saját céljainkra használni. Ehhez a mi erőnk kevés lett volna s ezért arra kértük Désaknait, hogy csoportjaink működjenek együtt. Felkértük, hogy vállalja el a mi szervezkedésünk vezetését is. Désaknai György kijelentette, hogy ő külön szervezkedik, neki külön csoportja van, de terveinkről, megmozdulásunkról szívesen ad jelentést a SZER-nek, azaz a Szabad Európa Rádiónak. Megmondtuk, hogy amennyiben nem egyesülünk, nem tudjuk elfoglalni a Magyar Rádió épületét. Désaknai erre azt válaszolta, hogy a kérdésre visszatér, később ad majd választ. Rövidesen újra találkoztunk, s ezen a megbeszélésen Désaknai György kijelentette, hogy nem szabad elvetnünk a rádió elfoglalásának tervét, sőt, ezt kell elsősorban előkészítenünk. Különböző utasításokkal látott el erre vonatkozólag és felszólított, hogy ezentúl figyeljük rendszeresen a Szabad Európa Rádiót, mert a SZER ezentúl a mi számunkra is küld jelszavas utasításokat, értesítéseket. Felszólított minket, hogy adjunk neki adatokat különböző kommunistákról és vezetőkről, amelyeket ő majd kijuttat a SZER-hez, a „Fekete hang" adás részére. Én, Mikófalvy és Bánáthy adtunk ilyen adatokat."

Itt ismét megállhatunk egy pillanatra. Sulyánszki vallomása szerint a Szabad Európa Rádió helyeselte, sőt követelte tőlük, hogy adott pillanatban foglalják el a Magyar Rádió épületét.

1956. október 23-a egy ilyen adott — előkészített — pillanat volt! Sokan felelhetik erre, hogy Sulyánszki Jenőt és 16 társát még október 23-a előtt letartóztatták. Ez igaz. De Sulyánszki Jenő maga vallotta, hogy csoportjuknak több mint negyven tagja volt, tehát a banda nagyobb részét nem sikerült elfogni. Ki előtt lehet kétséges, hogy Sulyánszki lefogatása után a tovább bujkáló összeesküvők nem mondtak le a régen kidolgozott terv megvalósítá-

sáról? Nyilvánvaló, hogy két kézzel kaptak az első alkalmas pillanaton — és ez a pillanat 1956. október 23-a volt.

Sulyánszki Jenő bandája csak egy volt a sok száz, Szabad Európa Rádió vezetése alatt álló, Magyarországon működő összeesküvő csoport közül. Saját vallomásaik szerint nem tudtak a többi csoport terveiről és tevékenységéről. A Szabad Európa Rádió utasítására nem volt szabad egyesülniök Désaknai György volt horthysta törzsőrmester, kiképző altiszt összeesküvő csoportjával sem. Ők csak a saját feladataikat tudták, és, mint vallották a bíróság előtt, ezekért a feladatokért tűzbe is mentek volna.

Figyeljük csak a másik fővádlott, Désaknai György, volt horthysta törzsőrmester vallomását:

„— ...1952 tavaszán — emlékezetem szerint húsvét másnapján — csabrendeki lakásomon felkeresett Máriaházy Pál és Sulyánszki Jenő, akiknek én a Horthy-rendszerben a hadapródiskolán segédoktatójuk voltam. Elmondták, hogy Budapesten hadapródtalálkozásokat tartanak. Ezt helyeseltem és magam is sejtetni engedtem, hogy én is volt horthysta elemeket fogok össze. Második találkozásunk 1954 nyarán történt, amikor Ukkra hívattak Máriaházy Pál szüleihez azzal, hogy varrógépet kell javítani. Máriaházyékhoz való megérkezésemkor láttam, hogy ott többen vannak volt hadapródok. Máriaházy közölte velem, hogy nem varrógépjavítás miatt hívattak, hanem meg akarnak beszélni valamit. Borral kínáltak és italozás közben beszélgetni kezdtünk. Megjegyzem, hogy a beszélgetésbe minden jelenlevő beleszólt, úgyhogy nem tudom, melyik kijelentés vagy kérdés kitől származik. A hadapródok közölték, hogy szervezkednek a népi demokrácia megdöntésére és fegyvereket akarnak szerezni. Olyan kijelentést tettek, hogy a rádióadót is el akarják foglalni. Ugyancsak felvetették, hogy szeretnének nyugati kapcsolatot is teremteni. Én később közöltem velük, hogy helyes a

fegyverszerzés, de csak kizárólag megfelelő pillanatban, mégpedig zavargás idején."

Véletlenül gondolt „zavargásra" Désaknai György, akinek közvetlen kapcsolata volt a Szabad Európa Rádióval? Véletlenül figyelmeztette Sulyánszkiékat, hogy várják meg ezt az „alkalmas pillanatot"?

„— ... Elmondtam nekik — folytatta tovább vallomásában —, hogy én a Szabad Európa Rádió részére dolgozom. Megállapodtunk, hogy ha összeköttetést akarnak a Szabad Európa Rádióval, keressék fel öcsémet, Désaknai Lorándot, aki ugyancsak a Szabad Európa Rádió részére dolgozik és Győrben lakik. A kapcsolat létrehozása érdekében a „mezartin" jelszót adtam meg Máriaházy Pálnak. Közöltem vele, hogy e jelszóval felveheti a kapcsolatot Désaknai Loránddal. (Désaknai Lorándot a bíróság kémkedésért halálra ítélte.) A „mezartin" jelszót én Désaknai Gizellától, húgomtól kaptam. Húgom a Szabad Európa Rádiótól e jelszóval kapott üzeneteket és utasításokat. Húgomat 15 évre ítélték el hűtlenség és kémkedés miatt."

Tehát „mezartin" jelszóval jött az utasítás a Szabad Európa Rádiótól, hogy Sulyánszki Jenő csoportja nem vetheti el a Magyar Rádió elfoglalásának tervét, annak ellenére, hogy nem szabad egyesülniük Désaknai György csoportjával. És ki tudja, hány Magyarországon működő titkos csoporthoz küldtek a Szabad Európa Rádión keresztül különböző utasításokat, amelyeknek mindmind egyetlen céljuk volt: megdönteni a proletárdiktatúrát. További céljaikról így vallott a bíróság előtt Sulyánszki Jenő:

„— ... Több tervet dolgoztunk ki. Felkészültünk arra, hogy egy harmadik világháború kitörése esetén a nyugati imperialista csapatokhoz csatlakozunk és velük harcolva jövünk az országba. Másik tervünk szerint hamis igazolványokkal elbújtunk volna a már előre kijelölt rejtekhelyeken és úgy vártuk volna be

a nyugati csapatokat. A többi elképzelésünknek egy része volt csupán a szegedi terv. Ezt a tervet a szovjet csapatok kivonulása után hajtottuk volna végre. A Désaknai által már előre jelzett zavargások esetén, az előzetesen Budapesten megszerzett fegyverekkel le akartunk menni Szegedre, és ott amerikai zászlót akartunk kitűzni a város középpontján, hogy kitörjön a pánik, lehetetlenné tegyünk minden ellenállást."

Lehet, hogy ez is csak véletlen? Miért éppen amerikai zászlót akartak kitűzni Szegeden? Talán véletlenül tanácsolta ezt nekik a Szabad Európa? Ennyi véletlen együtt nagyon sok. Mint ahogy nem lehetett véletlen az sem, hogy amikor az ellenforradalmárok megrohanták a Fő utcai katonai ügyészséget, a Mosonyi utcai börtönt, a politikai foglyok közül elsőnek éppen Sulyánszki Jenőék csoportját szabadították ki. Van-e valaki, aki ezek után azt állítaná, hogy a kiszabadított főkolomposok, fegyvert kapva a kezükbe, a „szocializmusért"..., „tiszta, nemes célokért"..., „ a munkáshatalomért"..., „az egyenlőségi alapokon álló szovjet—magyar barátságért" szálltak harcba? Nem! Sulyánszkiék — és a hozzájuk hasonlók — pontosan tudták, milyen célokért küzdenek. Természetes, hogy ezekről a célokról, eredeti terveikről nem beszéltek azokban a napokban a pesti utcákon, hiszen az egyszerű embereket hamis jelszavakkal vitték harcba a rádió, a fegyverraktárak ellen. Az egyszerű emberek többsége véletlenül sodródott az ellenforradalmi eseményekbe. De Sulyánszki Jenő és társainak ügye bizonyítja, hogy már jóval október 23-a előtt voltak szervezett csoportok és 23-án ezek a csoportok nem ültek tétlenül, ölbetett kezekkel. Szervezett bandák irányították az embereket a rádióhoz, a József telefonközponthoz, a fegyverraktárakhoz.

A „mezartin" jelszó is mutatja, hogy az ellenforradalmárok a politikai előkészítéssel együtt, fegyveresen is készültek a munkáshatalom megdöntésére.

ELDÖRDÜLNEK A FEGYVEREK
KIK VOLTAK A STÚDIÓ TÁMADÓI?

A jelek már 23-a előtt azt mutatták, hogy valami készül.

A Belügyminisztériumban az Államvédelmi Hatóság belső karhatalmának parancsnoksága az októberi fegyveres eseményeket megelőző időben készenléti szolgálatot tartott. Ez azt jelentette, hogy a belső karhatalom parancsnokságán az egyébként is szolgálatot teljesítő hadműveleti ügyeletes tiszten és helyettesén kívül még öt tiszt tartózkodott készenléti szolgálatban. E tiszteknek az volt a feladatuk, hogy ha a városban valahol karhatalmi intézkedésre kerülne sor, ők tegyék meg a szükséges intézkedéseket.

Október 22-én este tíz óra után a hadműveleti ügyeletes tiszt két tisztet a stúdióhoz küldött azzal a feladattal, hogy tájékozódjanak, mert a Műegyetemről nagyobb létszámú tömeg érkezése várható, akik követelik az általuk szerkesztett 14 pont beolvasását a rádióba.

A két tiszt — Palkó István főhadnagy és Varga Mihály hadnagy — akkor este a stúdiónál még nem tapasztalt semmi különöset. De ezekben az órákban a Műegyetemen már az volt a jelszó, hogy „az ávósokat ki kell nyírni!" Az egyetemen tartott gyűlés párt- és DISZ-ellenes hangulatban zajlott le. Ezen a gyűlésen elhatározták, hogy üdvözlő táviratot küldenek a lengyeleknek, valamint azt, hogy másnap, 23-án délután 3 órakor néma tüntetést rendeznek a Bem szobor előtt. Már itt szó volt arról, hogy elmennek a rádióhoz, de erre nem került sor, mert néhány józanabb gondolkodású ember határozottan fellépett ellene.

Október 23-án délután fél háromkor indult el az ÁVH belső karhatalom parancsnokságáról Mester János százados és Varga Mihály hadnagy a stúdióba, hogy onnan jelentést tegyenek a történtekről. Ugyanis jelentés érkezett a belső karhatalom parancsnokságára, hogy a rádió dolgozói be akarják szüntetni a munkát, mert követeléseik vannak. A két tisztnek a stúdióban történtekről tízpercenként kellett jelentést küldenie Mézes őrnagynak, a karhatalom helyettes törzsparancsnokának. A két tiszt a várható eseményekre felkészülve negyven darab könnygránátot és negyven darab füstgyertyát vitt magával.

A stúdió dolgozói délután három óra körül röpgyűlést tartottak a rádió udvarán. A gyűlésen olyan javaslat is elhangzott, hogy követeléseikkel ne forduljanak sehová, hanem úgy, ahogy megszerkesztették, mindenki megkérdezése nélkül, azonnal olvassák be a rádióba. A gyűlést végighallgatta az őrség ott tartózkodó pihenő részlege, valamint négy ÁV tiszt is. A tisztek jelentették Mézes őrnagynak, hogy az utcáról nagy zaj hallatszik be. A jelentés elküldése után Varga hadnagy parancsot kapott, hogy öltözzék át polgári ruhába, kinn az utcán figyelje az eseményeket, s észrevételeiről időközönként telefonon tegyen jelentést.

Ezután már gyorsan peregtek tovább az események. Délután öt óra tájt a Nemzeti Múzeum kertjében egy fiatal, szakállas ember azt kiáltotta a köréje csoportosuló, mintegy négy-ötszáz főnyi tömegnek:

— *Megyünk a rádióhoz! Nem kérjük, de követeljük, hogy olvassák be a 14 pontot!*

Néhány perc múltán a tömeg gyorsan haladva megindult a Bródy Sándor utcai kapuhoz, s ott követelni kezdte az általuk beterjesztett 14 pont azonnali beolvasását. Varga hadnagy gyorsan a stúdióba ment, ahol Mester századossal közölte a hallottakat. Utána bezárták a kapukat, s felkészülve a várható eseményekre, az őrséget megkettőzték.

Ekkor a stúdióban mindössze az állandó őrség tagjai — tizenhat főnyi államvédelmi őr, valamint az I. őrségi zászlóaljtól egy szakasz — tartózkodtak. Ez utóbbi szakaszt október 18-án vezényelték a rádióhoz. Az őrség, látva az eseményeket, azonnali erősítést kért a felsőbb parancsnokságtól. A segítséghívásra érkezett meg Orbán Miklós ezredes utasítására az első megerősítő csoport, Fehér József ÁV őrnagy, a belső karhatalom helyettes parancsnokának vezetésével.

Az utcán a helyzet egyre válságosabbra fordult. A Bródy Sándor utcában levő tömeg „mikrofont az utcára" jelszóval tüntetett. A rádió vezetői és az őrség képviselői ekkor arra az elhatározásra jutottak, hogy egy hangszórós kocsival kimennek az utcára, s a tömeg követelését — a 14 pontot — magnetofonszalagra veszik, mondván, hogy később ezt közlik a rádióban is. A hangszórós kocsiban öt rádiós és egy ÁV tiszt volt. A gépkocsival először a Puskin utca felől akarták megközelíteni a Bródy Sándor utcai kaput, de az ott levő tömegtől nem tudtak tovább menni. Így visszafordultak és a Szentkirályi utca felől álltak a Bródy Sándor utcai kapuhoz. A mikrofont felszerelték és feltették a gépkocsi tetejére. Ekkor egy bordó kabátos, fiatal nő állt fel a gépkocsi tetejére s olvasni kezdte a tizennégy pontot. Közben a tömegből kiabálni kezdtek a környező házak ablakaiban könyöklő embereknek: „tegyék ki a rádiókészüléküket az ablakba, hogy meggyőződjenek róla, a rádió valóban közvetíti-e a mikrofonba beolvasott szöveget".

Miután a tömeg felismerte, hogy a rádió nem közvetíti követeléseit, ütemes ordításba kezdett:

— Az egész ország hallja, az egész világ hallja!

A rádiókocsihoz közel állók keresni kezdték a kocsi kezelőit, hogy bosszút álljanak rajtuk, amiért csak magnetofonszalagra vették a követeléseket. Az öt rádiós és a tiszt a hátsó bejáraton egyenként visszamentek a rádió épületébe. A tömeg ugyanakkor döngetni kezdte

a stúdió Bródy Sándor utcai kapuját s többen a földszinti ablakok rácsain felmászva, felkapaszkodtak az erkélyre és bejutottak az épületbe. Fehér őrnagy ekkor jelentést tett a felsőbb parancsnokságnak a kialakult helyzetről és tűzparancsot kért. Ezt azonban akkor még többszöri kérésre sem kapta meg.

Emiatt olyan visszás helyzet állt elő, hogy az erkélyen keresztül bejutottakat — egy részük például a rádió telefonközpontjába rontott, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy ott törjenek, zúzzanak — fizikailag nem lehetett ártalmatlanná tenni s az őrség nem használhatta fegyverét. Megvédeni a rádiót, de fegyver nélkül! Végül is sok államvédelmi harcos odavezénylésével sikerült a bennlevő ellenforradalmárokat — kézi erővel — kituszkolni a hátsó kapun.

A stúdió őrségének többszöri sürgetésére az első őrségi zászlóaljtól egy alkalommal száz. majd valamivel később újabb százhúsz fő erősítés érkezett. A második őrségi zászlóaljtól mintegy százötven-kétszáz főnyi harcos érkezett a védelem megerősítésére.

Az erősítés megérkezése után a parancsnoknak, de a rádió vezetőinek is az volt a véleménye, hogy egyelőre nem használnak fegyvert, de még könnyfakasztógránátot sem, arra számítva, hogy a tömeg enélkül is elhagyja a rádió környékét.

A történelmi igazság kedvéért őszintén meg kell mondani, hogy a tömegben feltűnően sok honvédtiszt és jó néhány rendőrtiszt volt. A rádiónál levő honvédtisztek elsősorban a Petőfi Politikai Akadémia tisztjeiből tevődtek ki. Ezek egy része szóban és tettben is szembefordult a rádiót védő államvédelmi harcosokkal. Másik részük derekasan részt vett a stúdió védelmében. A Keleti pályaudvar előtt s más helyeken összeverődött kisebb csoportok fő hangadói is sok helyütt honvédtisztek voltak.

A tömeg hangulatának lecsillapítására, a fegyveres harc elkerülése érdekében, az őrség parancsnoksága a

rádió vezetőségével egyetértésben tárgyalást kezdeményezett a tömeg „képviselőivel". Az őrség tíz főt engedett be, akik a rádió elnökének irodájában tárgyaltak. Benke Valéria, a rádió elnöke kijelentette:

— Nem vagyok hajlandó senkinek a követelését beolvastatni a rádióba, mert a rádió műsoráért jelenleg én vagyok a felelős. Engem a kormány nevezett ki, s csak annak utasításait vagyok hajlandó végrehajtani.

A tárgyaláson egyébként heves vita alakult ki. Varga Mihály hadnagy elmondta a küldöttségnek, hogy a rádióban levő karhatalom feladata: minden körülmények között megvédeni a stúdió épületét a támadóktól. Kérte a küldöttséget, tartózkodjanak minden támadástól és rombolástól, mert ilyen esetben fegyvert kell használniok. — El akarunk kerülni minden vérontást — mondta — s ez nem rajtunk, hanem a támadókon múlik.

A küldöttség végül is beleegyezett abba, hogy kimegy az erkélyre, beszél a tömeggel és megkísérli csillapítani. Ez azonban minden fáradozásuk ellenére sem sikerült, mert a tömeg a küldöttség tagjaira is azt kiabálta, hogy ők is ávós-bérencek, s szóhoz sem hagyták jutni őket.

Az őrség, mint tudjuk, kényszerhelyzetében később könnyfakasztó gránátokat használt, majd tűzoltófecskendővel próbálta visszaszorítani a támadókat.

A stúdió ostromának történetét már több alkalommal megírták. Mégis sokan ma sem tudják, hogy ki lőtt először?

Este 9 óra felé történt...

Az ÁVH belső karhatalom parancsnokságától újabb erősítés érkezett a stúdióhoz. A három teherautó előtt egy vippon haladt. A kocsin Dóczi András százados kocsiparancsnok, Illés Sándor főhadnagy, Varga Lajos hadnagy, Csipes Lajos százados, Sánta László főhadnagy, s még néhány tiszt tartózkodott. Az Egyetem utcánál megálltak a Jogi Kar előtt. Itt beszéltek Tóth

Imre hadnaggyal, aki elmondta, hogy két ÁV tisztet kövekkel megdobáltak, s a két elvtársat súlyos zúzódási sérülésekkel kórházba szállították. Ugyanakkor felvettek a gépkocsira több ÁV tisztet és sorkatonát, s tovább mentek a stúdió felé. A Puskin utca és a Múzeum utca sarkán újra megálltak, mert a stúdiót a Múzeum utcai kert felől gyalog akarták megközelíteni. Az utcán már hatalmas füst terjengett. A stúdió védői ez idő tájt ködfejlesztő és könnyfakasztó gránátokkal próbálták távozásra bírni a tömeget.

A gépkocsikról leszállt mintegy 30—40 főnyi államvédelmi harcosból és határőrből álló csoport a volt köztársasági elnöki palota előtt, a Múzeumkert felől hirtelen *erős tüzet kapott!* Gyorsan hasravágódtak, s néhányan rövid géppisztolysorozatot adtak le a torkolattüzek irányába. Pár perccel később a csoport mégis bejutott a Múzeum utcai kapun a stúdióba. A védőknek ekkor még nem volt tűzparancsuk.

Éjjel fél tizenkettő felé Orbán ezredes tűzparancsot adott:

— Amennyiben lőnek a védőkre, a tüzet viszonozzák, mert a stúdiót minden áron tartani kell!

Amikor a tűzparancs megérkezett, már halálos sebet kapott négy sorozott ÁV karhatalmista, elesett Kovács honvédőrnagy, aki kiment az erkélyre, hogy távozásra bírja a tömeget. Elesett Magyar László őrnagy, a belső karhatalom parancsnokságának pártbizottsági titkára, akit este 9 óra tájban a Múzeum utcai oldalon levő kertben egy orvlövész közvetlen közelről lőtt agyon.

Nézzük, kik voltak a támadók?

Még dúltak a harcok, amikor az éjfél utáni órákban a védők elfogtak 24 ellenforradalmárt, akiket a stúdió egy második emeleti szobájában hallgattak ki. A kihallgatásnál jelen volt Varga Mihály hadnagy és Illés Sándor főhadnagy is. A kihallgatási jegyzőkönyveket, amelyeket más híján, vékony másolópapírra ceruzával írtak, az egyik ÁV tiszt a reggeli órákban, elfogatása előtt egy

félórával, a szoba falában levő süllyesztett elosztódobba rejtette.

Az elfogott ellenforradalmárok elmondták: a stúdió épületébe a rádió pincéjének Múzeum utcai bejáratán hatoltak be. Voltak közöttük olyanok is, akik a padlásra mentek és ott fogták el őket.

Illés Sándor főhadnagy így emlékezik:

— A 24 elfogott ellenforradalmár között hét-nyolc csepeli fiatal volt. Mint elmondták, az ottani Szabadságharcos Szövetség fegyverraktárából kaptak fegyvereket, főleg kispuskát, de hadipuskát is. E fiataloknak vidéken éltek a szülei, ők az egyik csepeli munkásszállóban laktak. Az egyik fiatal kihallgatása során elmondta:

— Este tíz óra körül már lefekvéshez készülődtek, amikor bejött a szobába egy idősebb, bőrkabátos ember, s azt mondta: „gyorsan öltözzetek föl srácok, mert a stúdiónál az ávósok a tömeget gyilkolják". Azt is hozzátette, hogy a közelben levő téren van a gyülekező, ott áll már több gépkocsi, s azokon a fegyverek.

A fiatalok valamennyien húsz éven aluliak voltak. Kihallgatásuk során elmondták, hogy különösebb cél nem vezette őket.

Az elfogottak között volt egy pincér is, aki a stúdió környékén dolgozott az egyik étteremben. Itt hallotta az egyik vendégtől, hogy „nagy muri" van a stúdiónál. Záróra előtt a stúdióhoz ment, ahol egy gépkocsiról osztogatták a fegyvereket. Kapott ő is.

Elfogtak egy harmincéves férfit, aki SS katona volt, s mint háborús bűnöst, a felszabadulás után két és félévi börtönre ítélték. Az elfogott 24 ellenforradalmár a stúdió eleste után természetesen szabadlábra került

A stúdió védelmének utolsó óráit egy ÁV főhadnagy így mondta el:

— A kora reggeli órákban a helyzet immár tarthatatlanná vált. Az ellenforradalmárok már elfoglalták az

udvart, lőttek a padlásról, s a környező épületekről is. Az első emeleten körüljártuk a tüzelőállásokat, s figyelmeztettük a harcosokat, hogy a kevés lőszer miatt csak torkolattűzre lőjenek. Az első emelet egyik szobájában, melynek ablaka a Múzeum utcai oldalra nyílt, láttam, hogy az udvaron, egy betonpárkány mögött hogyan harcolt s halt hősi halált hat-hét államvédelmi harcos. A stúdió egyik épületének emeleti ablakaiból lőtték őket. A harcosok, amikor látták, hogy egyikmásik társuk sebet kap, felálltak a párkány mellől, s csípőből adtak le hosszú sorozatokat az orvlövészekre.

Reggel fél 9 lehetett, amikor az egyik emeleti szobában az ellenállás utolsó perceire készülődtünk. A szobában tartózkodott Szigeti főhadnagy, akinek már fejlövése volt, Fehér József őrnagy, parancsnok, Varga József százados és még néhányan. Az ellenforradalmárok már az emelet megrohamozására készültek, amikor találtunk egy még használható telefont, s valamennyien, akik tudtuk, felhívtuk hozzátartozóinkat. Azt nem közölhettük, hogy hol vagyunk, így hát csak annyit mondtunk, hogy szorongatott a helyzetünk.

Már a folyosón tombolt a harc, amikor Fehér őrnagy kiadta a parancsot, hogy a szobában mindenki keressen fedezéket, s az utolsó töltényig védekezni fogunk. A páncélszekrény, fotel vagy íróasztal mögé helyezkedtünk tüzelőállásba. A folyosóról nyíló előszobaajtó nyitva volt, s fegyvereinket a kijáratra szegeztük. Mielőtt azonban tűzharcra került volna a sor, az ellenforradalmárok egyik elvtársunkat, Ármán Aurél ÁV őrnagyot tuszkolták be, géppisztolyt szegezve a hátához.

— Elvtársak, ne lőjetek! — mondta Ármán, miközben két honvéd, egy kalauzruhás férfi és egy részeg vasutas jött be géppisztollyal a szobába. Ők fogtak el bennünket. Kivezettek a folyosóra és megmotoztak. A részeg vasutas Ármán őrnagy előtt hadonászott a géppisztollyal.

— Gyere ide, te disznó, rögtön agyonlőlek!

Ármán odalépett elé, s a mellét tartotta: „Ide lőj, te gazember!"

Az ellenforradalmárok Fehér őrnagyot arra akarták kényszeríteni, hogy kiabáljon az emeletre elvtársainknak, hogy ők is hagyják abba az immár kilátástalan harcot. Belökték egy szobába és egy órával később tudtuk meg, hogy agyonlőtték. Párttagsági könyve ott hevert mellette.

Később az ellenforradalmárok átvezettek bennünket a kazánházba. Mintegy 40 társammal zsúfoltak össze. Mellettünk hős elvtársaink, Magyar őrnagy és Molnár hadnagy holtteste feküdt. Innen néhányunkat a stúdió központi pincéjébe vezettek, ahol egy öltözőszekrényre bukkantunk, s többen szerelő overált húzva magukra, a déli órákban elhagyták a stúdió épületét.

Mi néhányan szerda este hagytuk el a stúdiót. A Bródy Sándor utcai kapu bejáratánál a késő esti órákban egy prostituált nő és két csavargó adta az „őrséget". Véletlenül megtudtuk előre az ellenforradalmárok jelszavát. Így, amikor a kapuhoz értünk, a felszólításra azt mondtuk: „Kenyérért megyünk" — s így könnyűszerrel kijutottunk az épületből. A Rákóczi tér környékén, a József körúton találomra bementünk egy házba, ahol az első emelet 1-ben egy nap és egy éjjel védelmet nyújtottak nekünk.

Az e részben közölt anyag az ÁV-belső karhatalom volt parancsnokságának írásos feljegyzésein alapul.

AZ ŐRSÉG NÉLKÜL MARADT FEGYVERGYÁRAK LEROHANÁSA

A BELÜGYMINISZTÉRIUM OSTROMA

Mi a magyarázata annak, hogy a tüntetés egy-két óra leforgása alatt fegyveres felkelésbe csapott át, s az éjszakai órákban már tűzharc tombolt a stúdiónál? Honnan származtak a fegyverek?

Több helyütt, sajnos, könnyen jutottak hozzá: az őrség nélkül maradt budapesti fegyvergyárakból. Mert őrség nélkül volt október 23-án este többek között a Lámpagyár és a Danuvia is.

Joggal adódik a kérdés: hogyan lehetséges, hogy a többi között e két fontos fegyvergyárunk őrség nélkül volt a kritikus órákban, október 23 éjjelén?

Mielőtt válaszolnánk rá, hadd mondjuk előbb el, hogy néhány éve, 1953-ban szervezték meg az ipari őrséget azzal a céllal, hogy a népgazdaság szempontjából fontos ipari és hadi objektumokat védelmezzék. 1956 áprilisában egyes vezető szerveink úgy vélték, már nincs szükség a túlzott éberségre, valamelyest enyhült a nemzetközi helyzet is, csökkenteni kell tehát az országra háruló kiadásokat. Ezért „önköltségcsökkentés" címén nemcsak csökkentették — de több helyütt egyszerűen *megszüntették* a fegyveres ipari őrségeket. *1956. szeptember 15-től* a többi között így maradt őrizetlenül a Danuvia és a Lámpagyár is.

A Kohó- és Gépipari Minisztériumban október 23-án éjjel az üzembiztonsági osztályon Udvardi elvtárs volt az ügyeletes. A tragikus órákra így emlékezik:

— Október 23-án a tüntetés hírére azzal a kéréssel fordultunk az illetékesekhez, hogy a fontos ipari és hadi objektumokat, ahol lőszerek és fegyverek vannak, azonnal erősítsük meg, illetve, ahol már nincs őrség, ott azt azonnal állítsuk fel. A válasz megdöbbentett és fel-

bőszített bennünket: *„Egy tüntetés hírére nem kell mindjárt beijedni”.*

Így hát nem történt intézkedés. A késő délutáni órákban azt mondták, menjünk csak nyugodtan haza. Néhányan, akik az osztályon voltunk, elindultunk hazafelé, de már útközben láttuk, hogy itt minden percben kirobbanhat valami. *Este fél tizkor* kaptam az értesítést, hogy azonnal jöjjek be a minisztériumba. Az autóbuszok és a villamosok már sorra álltak be a remízbe, ezért a XIV. kerületi rendőrkapitányságon egy őrnagyot kértem meg: állítson le egy személygépkocsit, hogy mielőbb bejuthassak a minisztériumba. Alig robogtunk végig a Thököly úton, amikor a Divatcsarnok előtt egy civilekből álló nagyobb csoport — este tíz óra körül — leállította a gépkocsit és azt percek alatt a szó szoros értelmében kirámolta. Három suhancnál láttam ekkor először fegyvert. Belémhasított a gondolat: a fegyvergyárakat már biztosan elfoglalták! Nagy nehezen sikerült megszabadulnom tőlük, s féltizenegy tájban jelentkeztem a KGM-ban az egyik miniszterhelyettesnél. Itt nyomban azt az utasítást kaptam, hogy vegyem át a szolgálatot, s tegyek intézkedéseket, ha még nem késő, hogy a fegyverek biztonságba kerüljenek.

— Elsőnek rögtön a Lámpagyárat hívtam fel telefonon. Az igazgató jelentkezett. Elsápadtam, amikor hallottam, hogy a gyár igazgatója inkább csak dadog, mint beszél a vonal túlsó végén. Már sejtettem mi történt. Ekkor azt kérdeztem az igazgatótól:

— *Tudsz nyugodtan beszélni?*

— *Nem* — válaszolta.

— *Viszik a dolgokat?*

— *Igen...*

Azért kérdeztem így, mert ha az igazgató nem adhat világos választ, ebből is megérthettem, hogy már elkéstünk. Később tudtam meg, hogy míg az igazgatóval

telefonon beszéltem, szobájában már fegyveres ellenforradalmárok őgyelegtek, a gyárkapun pedig már vitték a fegyvereket — a stúdióhoz. Emlékszem, megnéztem az órámat: fél 11 múlt 5 perccel.

A Lámpagyárat ez idő tájt négy hullámban rohanták meg, teherautóra kapaszkodott civilek, kalauzok, vasutasok és honvéd egyének. Behatoltak az őrizetlen gyárba, feltörték a raktárt, a fegyverjavító műhelyt, s az ott talált lőszert és fegyvereket elvitték. Az ellenforradalmárok a többi között ekkor magukkal vittek *61 puskát, 33 karabélyt, 55 TT-pisztolyt, 35 géppisztolyt, 550 vadászfegyvert* stb.

— Ahogy lecsaptam a kagylót, kitört belőlem az éktelen káromkodás. Hogy húztuk, halasztottuk az utasítás végrehajtását! Végül is nem lehetett tovább húzni és szeptember 15-én a Lámpagyárban is meg kellett szüntetni az őrséget. Íme, néhány hét múltán hová vezetett ez...

Rögtön jelentést adtam feletteseimnek s utána nyomban a Danuvia telefonszámát tárcsáztam. Talán még nem késő! Talán még nem értek oda az ellenforradalmárok! A központ a portát kapcsolta. Néhány perc múlva — mint később megtudtam — egy revolveres honvédtiszt kísérte le a telefonhoz az igazgatót és rászegezte fegyverét.

— *Mondja meg, miért hívta Önt a minisztérium?* — kérdezte az igazgatótól.

Az igazgató azonban kivágta magát, s a telefonba valami olyasmit mondott, hogy „nálatok mi újság fiúk, jó-jó, azt majd holnap, ha bemegyek, megbeszéljük" — s itt jól megnyomva a hangsúlyt, váratlanul lecsapta a kagylót.

Tíz perc múlva a minisztériumi ügyeleten újra felhívott a gyár főportása, s tőle tudtam meg, hogy míg az igazgató velem beszélt, egy TT-pisztolyt szorongattak a tarkójához. Sajnos, sem a rendészetnek, sem az igazgatónak nem volt fegyvere.

...A támadók este 11 óra tájt törtek be a gyárba, kinyitották a raktárt, s a többi között elvittek *11 géppisztolyt, 15 géppuskát, 9 golyószórót. 24 golyószórót alkatrészhiánnyal szállítottak el.*

Az ellenforradalmárok az összeszedett fegyverekkel nem sokkal később elhagyták a gyárat. Másnapra az igazgató, a párttitkár, a rendészeti előadó, s vagy 20 kommunista munkás, különböző alkatrészekből összeraktak több géppuskát és golyószórót, s napokig védelmezték kemény tűzharcban a gyárat az ellenforradalmárok támadásaival szemben.

Október 24-re virradó éjszaka és 24-én fegyveres csoportok támadást intéztek a többi között a Bányagyutacsgyár, a Pestvidéki Gépgyár, a Gamma, a Dej Hajógyár, a Csepeli Téglagyár s az Egyesült Izzó ellen is. Az Izzó ipari őrsége felvette a harcot a támadókkal, s október 27-ig védték a gyárat, amikor is megalakult az üzemben a „forradalmi tanács", s az ellenforradalom nyomban eltávolította az üzemből a rendészeti osztály vezetőjét, az ipari őrséget pedig feloszlatták itt is, másutt is.

Az ellenforradalmárok a hadifontosságú ipari objektumok lerohanásán kívül október 24-én támadást indítottak több fontos középület és objektum ellen is. Megkísérelték a Laki-hegyi adó elfoglalását. Elfoglalták a Józsefvárosi Telefonközpont nemzetközi osztályát.

Október 25-én délelőtt az ellenforradalmárok támadást indítottak a Belügyminisztérium épülete ellen.

Az ÁV belső karhatalom egyik tisztje így emlékezik vissza a támadásra:

— Délelőtt fél 11 körül a dunaparton, az Erzsébet-híd felől mintegy kilencven-százhúsz főnyi fegyveres ellenforradalmár közeledett a Belügyminisztérium épülete felé. A fegyveresek között több katona is volt. Néhányan nemzetiszínű zászlót is hoztak magukkal. A csoport mellett egy oldalkocsis motorkerékpár haladt,

A motorkerékpáron három fegyveres ült, ezek vezették, irányították a csoportot.

A támadókra, amint azok az épület közelébe értek, a harmadik emeletről rákiáltottak:

— Állj!

A felszólítás után a motorkerékpáron ülő három fegyveres ellenforradalmár igyekezett kereketoldani. Ekkor az épületből rájuk lőttek. Egyikük meghalt, a másik megsebesült, a harmadik lefutott a rakpartra és ott keresett menedéket. A csaknem száz főnyi fegyveres pillanatok alatt tüzelőállásba helyezkedett és lőni kezdte a Belügyminisztériumot. Egy golyószórós hosszú sorozatokat adott le az első emelet ablakaira. A támadók egy része a tér szegélyein levő padok mögé búját, de balszerencséjükre úgy helyezkedtek el, hogy az épület emeleteiről megfigyelhettük a legkisebb mozdulatukat is.

Az ellenforradalmárok erős tüzére ekkor mi is erős tűzzel válaszoltunk. Ugyanis már az előtte való nap felkészültünk arra, hogy az ellenforradalom nem hagyja ki számításaiból a Belügyminisztérium épületét. Vártuk a támadást. A tűzharc kirobbanásakor percek alatt megszerveztük a védelmet. Kimentem a balkonra, s eligazítottam az elvtársakat.

Az erős tűzharcban percek alatt tizenöt-húszan maradtak holtan a padok, s más gyér védelmet nyújtó fedezékek mögött. Mint később összeszámoltuk, a támadók közül 22 ellenforradalmárt sebesítettünk meg. A heves tűzharc mintegy negyedóráig tartott. Ekkor a támadók egyike a téren levő egyik pad alól megadás jeléül egy fehér rongyot nyújtott fel. Erre azonnal parancsot adtam a tűz beszüntetésére. Odakialtottunk az ellenforradalmároknak:

— Rakjátok le fegyvereiteket, s jöjjetek az épület felé.

A felszólításra néhányan eldobálták fegyvereiket, a hátullevők azonban futni próbáltak a dunapartra, má-

sik részük az egyik közeli utca felé próbált kereket oldani. Az épületből néhányan célzott lövéseket adtak le a menekülőkre, majd újra parancsot adtam a tűz beszüntetésére. A harmadik felszólításra a támadók mindegyike lerakta fegyverét. Az elfogottak között három nő is volt.

Az ellenforradalmároktól rendkívül nagy mennyiségű lőszert és sok cigarettát vettünk el. Amikor megkérdeztük tőlük, hol jutottak mindannyian ennyi cigarettához, azt válaszolták, hogy a Belvárosi Kávéház büféjében pakoltak fel. Kihallgatásuk során elmondták, hogy ők ostromolták 23-án éjszaka a Bródy Sándor utcai stúdió épületét, majd annak elfoglalása után — mint mondták — a Parlament elé igyekeztek.

Számításaikat azonban keresztülhúzták a Belügyminisztériumban tartózkodó államvédelmi tisztek és sorkatonák. Amikor megkérdeztük az ellenforradalmároktól, hogy miért indultak fegyverrel a Parlament elé, egyikük-másikuk így válaszolt:

— Így akartuk alátámasztani követeléseinket.

A rákövetkező napokban az ellenforradalmárok, tanulva a nagy leckéből, meg sem kísérelték, hogy újból támadást indítsanak a Belügyminisztérium épülete ellen. Csupán szórványos lövöldözésre került sor a további napokban.

TÓTH BÉLA BÁCSI, A HETVEN ÉVES PARTIZÁN

November 4-e után sok szó esett arról, hogy az ellenforradalmárokkal vívott harcban milyen hősiesen helytálltak az öreg partizánok. Azt azonban csak kevesen tudják, hogy ezeknek a partizánoknak vezetője a hetven éves Tóth Béla bácsi volt.

Az ellenforradalmárok az októberi napokban előszeretettel híresztelték, hogy „csak az ávósok harcolnak ellenük, meg azok a vezető kommunisták, akik védik zsíros állásaikat, bársonyszéküket". Tóth bácsiról azonban a legvadabb ellenforradalmár sem híresztelhette, hogy a pozícióját félti. Az öreg partizán már 1919-ben is az első sorokban harcolt a fehérterroristák ellen. Abban az időben a magyar vörös hadsereg hadosztályparancsnoka volt, s a felszabadulás után sok olyan kommunista került vezető állásba, aki 19-ben egyszerű katonaként harcolt az ő hadosztályában.

A fehérterror győzelme után Tóth bácsit 15 esztendőre ítélte el Horthy vérbírósága. Együtt volt a börtönben Rákosival és a többi vezető kommunistával. Kitöltötte börtönbüntetését, teste megtört, de lelkét nem tudták megtörni. Kiszabadulása után azonnal jelentkezett: dolgozni akar tovább a pártért. Köteteket lehetne írni a sok kalandról, veszedelemről, melyben része volt. 1944 nyarán az idős ember partizán lett. Amikor Debrecenben megalakult az ideiglenes magyar kormány, ő is odasietett. Rákosi személyesen fogadta és nagy feladattal bízta meg: menjen Dunántúlra és dolgozzon ott, mint partizán, egészen addig, míg a Szovjet Hadsereg Magyarország területéről ki nem űzi a fasisztá-

kat. Évek óta nem látta a családját, bujkált, üldözött vad volt, és most, hogy eljött a szabadság pillanata, szívesen hazatért volna. De azt mondták neki, hogy tovább kell folytatnia a harcot, hát ment szó nélkül. Becsülettel teljesítette feladatát, több jelentős sikert ért el a németek hátában, a fasiszták rettegéssel beszéltek partizáncsoportjáról.

Hazánk teljes felszabadulása után Miskolcra küldte őt a kommunista párt alispánnak. Rövid ideig volt csupán ott, mert azt mondták, hogy megbízható embert kell küldeni Sopronba a fegyintézet igazgatói posztjára. Tóth Béla bácsi teljesítette a párt utasítását és Sopronba utazott. A párt ezután azt mondta, hogy a tapasztalt, idős kommunistákra a mezőgazdaságban van szükség és a volt hadosztályparancsnokot, a harcokban edzett partizánt, a tapasztalt kommunistát vidékre küldték. Kapott egy kis darab szőlőt, házikót és egyéni gazda lett belőle. Ezután kiadták az új jelszót: kommunistákat az üzemekbe. Elvették tőle a földet, s a Május 1. Ruhagyárban helyezték el, mint minőségi ellenőrt. A Tanácsköztársaság egyik volt katonai vezetője a ruhagyárban pecsételte a kész ruhákat: jók, megfelelnek a kívánt minőségnek.

Ekkor találkozott másodszor Rákosival. A debreceni ideiglenes kormány megalakulásának tízéves évfordulóját ünnepelték az Arany Bika szállóban. Ő is hivatalos volt az ünnepségre. Rákosi ekkor már nem ölelte keblére, mint amikor a felszabadulás előtt partizánnak küldte őt a németek hátába — csupán kezet fogott vele, akárcsak az ünnepség többi résztvevőjével. Az ünnepség után visszautazott Budapestre és új hír várta. Elvették tőle minőségi ellenőri beosztását és kinevezték — raktárosnak. Az öreg partizán szó nélkül vállalta az új munkát. De mindössze egy hónapig dolgozott itt, amikor a Ruházati és Felszerelési Vállalathoz helyezték tisztviselőnek. Hallotta, hogy a háta mögött susto-

rognak, beszélgetnek az emberek: Öreg tizenkilences, azért kell megtűrnünk itten.

— Hát engem ne tűrjön meg senki! — kiáltotta, s úgy érezte, hogy csordultig telt a pohara. Szabász volt az eredeti mestersége, jelentkezett a vállalat vezetőségénél, kérte, engedjék dolgozni a szabászműhelyben.

Szabász volt már, mikor harmadszor találkozott Rákosival, akivel együtt ült tizenöt évet a börtönben. A mezőgazdasági kiállításon a Ruházati és Felszerelési Vállalat is bemutatta modelljeit. A pavilonban a pult mögött állt Tóth bácsi, amikor megérkezett Rákosi a kiállítás megnyitására. Belépett a pavilonba, megnézte a ruhákat, nem szólt semmit és tovább ment. Másnap Tóth bácsi visszament a szabóműhelybe és szabta tovább a tiszti nadrágokat. Jöttek a tábornokok, s ő varrta fel a piros stráfokat a nadrágjukra. Azoknak a tábornokoknak, akik valamikor vezetése alatt szolgáltak a Tanácsköztársaság vörös hadseregében. Fájt neki a mellőzés, de zokszó nélkül tűrte. Három éve dolgozott már a szabászműhelyben, amikor eljött október 23-a.

Délután a műhelyben hallotta, hogy az utcán különböző „pontokat" követelnek az emberek. Nem vette komolyan a dolgokat, munka után nyugodtan hazament. A pestkörnyéki Páty községben lakott. Reggel onnan indult el munkába, de az autóbusz a község határában megállt. Emberek jöttek Pest felől:

— Ne menjen be Tóth bácsi Pestre, olyan lövöldözés van, hogy az ember nem győzi kapkodni a fejét.

— Kik lőnek ott fiam?

— Tudja a csuda, mindenki mindenkire. Azt mondják, hogy elpusztítják az ávósokat.

— Akkor odabent Pesten valami nincs rendben. Annál inkább be kell mennem — mondta és ezzel elindult. Gyalog. A Margit-hídnál megállították az orosz katonák. Igazoltatták. Nála volt az orosz—magyarnyelvű, még 1945-ös partizán igazolványa, így hát hamar meg-

értették egymást: sztari papa... sztari partizán, harasó — cigarettával kínálták és jó utat kívántak neki.

Ő egyenesen a Partizánszövetségbe ment a Beloiannisz utcába. A szövetségben még nem volt élet, csak Váradi elvtárs, a Partizánszövetség titkára telefonálgatott a pártközpontba, a Honvédelmi Minisztériumba. Délre már kétszázan gyűltek össze, de nem volt fegyverük. Végre hoztak hatvan darab géppisztolyt. A párt utasítására Tóth Béla bácsi vezetésével negyven ember a Belügyminisztériumba ment. Késő este Tóth bácsit visszahívták a szövetségbe, megszervezni a különböző osztagokat. Ekkor azt hallották, hogy a Honvédelmi Minisztérium át akar állni a felkelőkhöz. Tóth bácsi nyolcvanad magával elindult a Honvédelmi Minisztériumba. A kapuban megállította őket az őrség:

— Mit akarnak maguk itt?

— Fasisztákat keresünk!

— Itt, a Honvédelmi Minisztériumban?!

— Édes fiam, a fasisztákat mindig ott keresd, ahol vannak — mondotta, s ezzel félretolta az őrt és a partizán szakasz bevonult a Honvédelmi Minisztériumba. Ott azzal bízták meg őket, hogy a minisztérium környékét biztosítsák, nehogy betörjenek oda a felkelők. Két nap, két éjjel álltak őrt a környező utcákban, s elkergették a különböző fegyveres csoportokat.

Ekkor újabb parancs érkezett: vissza kell foglalni a Szabad Nép székházat. Ezt a csoportot is Tóth Béla bácsi vezette. A harc rövid volt és utána két és fél napig tartották az épületet. Közben különböző fegyveres csoportok akartak betörni, hogy kinyomtassák ellenforradalmi röplapjaikat. Az öreg partizánok fegyveresen verték vissza valamennyit.

Ekkor érkezett az újabb parancs: bevonulni a Partizánszövetségbe. Ot azzal a hírrel fogadták őket, hogy támadás készül a Köztársaság téri Budapesti Pártbizottság épülete ellen. Tóth bácsi maga ment felderíteni, mi a helyzet. Akkor ért oda, amikor az első lövések eldör-

dültek. Sietett vissza a Partizánszövetségbe, s jelentette: kitört a harc a Köztársaság téren.

Az öreg partizánok azonnal fegyverbe álltak, s indulni akartak megvédeni a Budapesti Pártbizottságot. A Honvédelmi Minisztériumban azonban kijelentették: *„a partizánok nem mehetnek a Köztársaság térre, mert Budáról a 18-as páncélos őrszázad őrként kérte, hogy vessék be őket a Köztársaság téren tomboló ellenforradalmárok ellen".*

Később kiderült, hogy az őrszázadnak ugyanakkor azt mondták: azért nem mehetnek harcolni a Köztársaság térre, mert már a partizánok elindultak megtisztítani a terepet és félő, hogy velük bocsátkoznak majd tűzharcba. Nyilvánvaló, hogy árulás történt.

Időközben különböző ellenforradalmi csoportok követelték, hogy az öreg partizánok rakják le a fegyvereket. Kijelentették: fegyvereiket nem rakják le, ők az ellenforradalmárok ellen harcolnak. Ekkor lövés dörrent. A partizánok viszonozták a tüzet, s meg is tisztították a környéket az ellenforradalmároktól. De látták, hogy hiába, sokáig nem tudják tartani a Partizánszövetség épületét, ki kell vonulniok onnan. Tóth bácsi ekkor néhányadmagával a főkapitányságra ment Kopácsihoz. Látta, hogy milyen nagy a fejetlenség a főkapitányságon, civil fegyveresek mászkálnak ki és be, tudta, hogy itt neki sok keresnivalója nincs. Közel tíz napja volt már távol otthonától, hozzátartozói azt sem tudták, mi van vele. Elhatározta, hogy hazalátogat és utána visszatér Pestre. Egy teherkocsi ment éppen a főkapitányság épülete elől a Moszkva tér felé. Felszállt, majd a Moszkva térről egy másik teherautón Budakeszig utazott. Onnan gyalog ment haza Pátyra.

Alig ért haza, két fegyveres, karszalagos nemzetőr állított be hozzá:

— Tóth úr, adja át a fegyvereit! Ez a forradalmi tanács határozata.

Átadta a két vadászpuskáját.

— Tóth úr, a pisztolyát is adja át nekünk!

— Azt már nem, édes fiam. Ez a pisztoly velem volt, amikor a német fasiszták ellen harcoltam, mint partizán, velem lesz ezután is. Itt a magyar kormánytól az engedély rá, hogy hordhassam — mutatta meg fegyvertartási engedélyét.

— Ez már nem érvényes, adja át a pisztolyát, mert a következményekért maga lesz a felelős.

— Ne fenyegessetek engem fiaim, szembenéztem én már akkor a halállal, amikor ti még a világon sem voltatok. A pisztolyt nem adom, s menjetek, míg szépszerivel mehettek.

A fegyveres nemzetőrök jobbnak látták elmenni. Másnap délelőtt tíz órakor azonban katonák jöttek érte. Ráfogták puskájukat és elvették a pisztolyát.

— Ettől a pillanattól kezdve házi őrizetben van, a forradalmi tanács rendeletére. El ne hagyja a házat, különben halál fia!

November 4-én hajnalban ismét fegyveresek jöttek érte:

— Azonnal öltözzön és indulunk a tanácsházára.

Az öreg partizán azt hitte, ütött az utolsó órája. Ünneplőbe öltözött, feltűzte mellére összes kitüntetését, s elindult fegyveres őrei között a tanácsháza felé. Ott elszedték minden igazolványát, bezárták egy kamrába. Akkor még Pátyon nem tudták, hogy a Szovjet Hadsereg már Budapesten veri az ellenforradalmárokat.

— Tóth bácsi itt marad a kamrában, amíg a forradalmi tanács ítéletet hoz magára.

És Tóth bácsi tudta, milyen ítéletet akarnak hozni rá az ellenforradalmárok. Időközben emberek érkeztek Budapestről. Elújságolták a hírt: az ellenforradalmárok többé nem urai a helyzetnek. Ekkor kiengedték börtönéből és negédes mosollyal hazaküldték:

— Ugye, nem történt semmi, Tóth bácsi, menjen csak nyugodtan haza.

És Tóth bácsi azonnal elindult Budapestre. Hetven-

éves, ősz fejjel beállt a karhatalomba, s tisztiiskolás fiával együtt, mint karhatalmista harcolt tovább az ellenforradalmárok ellen. Nehéz volt a szolgálat, negyvennyolc órákat állni a hidaknál, de nem panaszkodott, önként jelentkezett minden akcióra. Nem féltette életét egy pillanatra sem. Amikor orvlövészek tüzeltek rájuk a külváros sikátoraiból, elsők között volt, akik rohamra indultak az orvlövészek ellen.

*

Ez Tóth Béla bácsi, az öreg partizán története. Rá nem mondhatták az ellenforradalmárok, hogy bársonyszékét, zsíros állását féltette, azért küzdött ellenük. A hetvenéves ember, aki a Horthy-börtönökben, a német fasiszták uralma idején százszorosan megszenvedett azért, mert kommunista volt, aki elismerésül a népi demokráciában csak szabász-állást kapott, a nehéz órákban tudta, hol a helye. Abban a pillanatban elfelejtette a sok sérelmet, amely az elmúlt tizenkét év alatt érte, önként fegyvert fogott a népi demokrácia védelmére.

Sokan, nagyon sokan voltak olyanok, akik Tóth Béla bácsit az elmúlt tizenkét év alatt félreállították. Ezek közül kevesen voltak olyanok, akik éppúgy, mint ő, bátran helytálltak a válságos pillanatban. És most, amikor túl vagyunk a nagy harcon, nem dicsekszik, nem követel magának elismerést:

— *A pártért tettem, a népért.*

De most már megbecsülik Tóth Béla bácsit és a többi 1919-es idős kommunistát, akik megmutatták, nehéz időkben bizton számíthat rájuk a párt. Tóth Béla visszakapta 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején szerzett rangját: ezredes lett ismét. A magyar rendőrség ny. ezredese.

BATÁTINÉ, A PARTIZÁN ÜGYELETES

Batátiné 38—40 év körüli asszony. Férje katonatiszt, ő maga tisztviselő. Régi kommunisták mindketten. Október 23-án délután telefonon parancs érkezett, férjének azonnal be kellett vonulnia szolgálati helyére és ő egyedül maradt két gyermekével. Állandóan csörgött a telefon, a város legkülönbözőbb pontjain lakó ismerősei hívták fel: mit tudsz... nálatok mi történik? Hallasz lövöldözéseket?...

A vállalatnál, ahol dolgozott, hallotta, hogy aznapra készül valami tüntetés. Több idősebb kommunistával beszélt és még mondotta is: elégedetlenek az emberek, túl sok hibát követett el a párt az utóbbi időben. Elhatározták, hogy együtt kimennek megnézni a tüntetést. Az utcán látta az összevissza kavargó, hömpölygő tömeget. Látta, hogy mindenütt plakátokat ragasztanak ki, autók száguldanak végig a városon és röpcédulákat szórnak az utcára. Az emberek kiáltoznak, ordítoznak és sok jelszó, amit itt-ott bekiabáltak a tömegbe, az ő tetszésére is talált. De egyszerre látta, hogy az egyik falról leverik a vörös csillagot. A másik utcasarkon vörös zászlót tapostak.

— Nem, ez nem a mi tüntetésünk... Ez nem tetszik nekem — szólt barátaihoz és hazament.

Ekkor kellett bevonulni férjének. Ott maradt a lakásban és töprengett. Mit is kellene csinálni, mitévő legyen? Közben a telefon ismét csörgött, újabb értesítések érkeztek: kitört a lövöldözés a rádiónál. A dunaparton fegyveresek kóborolnak.

Iszonyatos éjszaka volt. Fel-alá járkált a szobában,

s nem tudta, mit csináljon. Érezte, hogy valamit tennie kellene, de nem tudta, mit. Várta férjétől az értesítést, az üzenetet, de nem jött semmi. Így múlt el az első éjszaka. Másnap korán reggel lement az utcára. Budapesten akkor már javában állt a harc. Hallotta, hogy a Szabad Nép székház előtt kiáltják: „Megölni minden ávóst! Halál a Gerő-pribékekre!"

Szinte eszeveszetten rohant el a kerületi pártbizottságra:

— Elvtársak, nem nézhetjük ezt ölbetett kezekkel, tennünk kell nekünk is valamit!

A pártbizottságon azonban minden fenekestül fel volt fordulva. Senki sem tudta, hogy mit csináljon. A pártbizottság vezetői langyos, semmitmondó szavakkal nyugtatták: „Nyugodjék meg, elvtársnő, a párt tudja, mit csinál. Ha szükség lesz rá, majd értesítjük..."

— A párt tudja, mit csinál... Ó, bárcsak így lenne — sóhajtott és sietett haza a gyerekeihez. Amióta látta a pártbizottságot, azt a kapkodást, idegességet, ami ott uralkodott, egyáltalán nem bízott abban, hogy a kommunisták képesek lesznek valami nagyszabású, közös akcióra. Megrémült, kapkodó emberekkel nem lehet rendet csinálni — töprengett magában. El is határozta, hogy nem vár a hívó szóra. Felöltöztette két gyerekét. Ekkor megcsörrent a telefon:

— Azonnal hagyja el a lakásomat. Vége a kommunista komédiának. Mindent vissza kell adniuk jogos tulajdonosaiknak, menjen el és hagyjon ott mindent, különben felakasztatom magukat — ordította egy hang.

Kiderült, hogy valóban a lakás volt tulajdonosa jelentkezett, egy volt csendőrezredes. Batátiné már leszámolt mindennel. Elhatározta, hogy felkeresi a Partizánszövetséget, melynek tagja és a régi partizánokkal küzdeni fog az ellenforradalmárok ellen. De mit csináljon a gyermekekkel? Egy ismerősét hívta fel, tőle kért tanácsot. Az megadott neki egy címet, s mondta, mire odaér a gyerekekkel, ő már értesíti az illető családot. Így is lett.

Mire odaért, valóban tudtak már róla. Az idegenek megígérték, hogy gondosan vigyáznak a gyerekeire, s ha netán neki valami baja történnék a harcban, örökbe fogadják a kicsiket, felnevelik őket, mintha sajátjuk lenne.

Borzalmas egy anyának búcsúzni, talán örökre elbúcsúzni gyermekeitől, akiket mindennél jobban szeret. De Batátiné több volt, mint anya, kommunista volt. Érezte, tudta, beszélhetnek neki a pártbizottságon, őt igenis hívja a párt.

A Beloiannisz utcába sietett, a Partizánszövetségbe. Ott már több idős partizán volt, valamennyi régi kommunista. Vitatkoztak, hogyan tudnának leginkább segíteni a szorongatott helyzetben levő pártnak. Batátiné elnézte ezeket az embereket. A legtöbbjük az elmúlt tizenkét év alatt feláll tott, sőt meghurcolt, kommunista becsületében meggyalázott ember volt. És ekkor örült, hogy eljött, hiszen, ha ezek az elvtársak tudták, mi a kötelességük, akkor neki, a fiatalabbnak, aki eddig csak kapott a párttól, százszor inkább kötelessége harcra jelentkezni.

Rögtön kapott beosztást: ő lett a telefonügyeletes. Feladata az volt, hogy átvegye az érkező jelentéseket és riadóztassa a többi elvtársat. Nem volt könnyű a telefonügyelet: idős, sokszor beteg embereket harcba hívni. Hány feleség rimánkodott:

— Elvtársnő! Mindenre könyörgök magának, ne hívja el a férjemet! Miért akarja meggyilkoltatni? Súlyos beteg ember! Ki fogja felnevelni gyermekeimet?

És Batátiné ilyenkor a könnyeit nyelte: — Elvtársnő, én is a gyermekeimet hagytam ott, tudom mit jelent ez, de most szükség van minden emberre...

Egyre többen voltak már a Partizánszövetségben. Ekkor jött az utasítás, a partizánoknak kell visszafoglalni a Szabad Nép székházat. És Batátiné fegyvert fogott, ment a többiekkel. Visszafoglalták a Szabad Nép székházat, addig tartották az épületet, ameddig parancs

nem érkezett a Partizánszövetségbe való bevonulásra. Ekkor külső védelemhez osztották be. Több társával együtt ott állt a hideg éjszakában, s figyelt: nem akarják-e megtámadni az ellenforradalmárok a Partizánszövetséget.

— Nem félt, Batátiné?

— Mit tagadjam, féltem. Soha nem volt puska a kezemben, s az utcán ott kóboroltak a részeg, győzelemittas ellenforradalmárok. Összerezzentem minden puskalövésre. Hiszen asszony vagyok. Nő, akinek nem kenyere a harc. De tudtam, hogy feladatot bíztak rám és az elvtársak bíznak bennem. Hát hogy hagyhattam volna el az őrhelyemet?

*

Ilyen ember Batátiné. Egyszerű asszony, telve volt ezernyi félelemmel, aggódással gyermekeiért, férjéért. De elsősorban a párt ügyét féltette. Ezért szállt harcba.

November 4-én reggel látta meg ismét gyermekeit. Oly boldog volt, hogy az szinte leírhatatlan. Másnap hazajött férje is, együtt volt az egész család. Vigasztalták egymást: nem veszett el a mi ügyünk, szebb, boldogabb lesz az életünk.

És Batátiné most boldog: nem volt hiábavaló a harc, Magyarországon szebb, boldogabb lesz a dolgozók élete.

A BUDAPESTI PÁRTBIZOTTSÁG ELLEN INTÉZETT ORVTÁMADÁS

A Köztársaság téri pártház ellen intézett támadásról sok szó esett az októbervégi napokban. Az akkoriban megjelent ellenforradalmi újságok tele voltak a Köztársaság térről szóló különböző hírekkel. A nyugati rádiók a legvadabb kacsákat repitették világgá, összehordtak hetet-havat, hogy hőstetté kiáltsák ki a szadizmust, a gyilkolást, a becstelenséget. Az ellenforradalmárok azt híresztelték, hogy a pártházban négyszáz ávós gyilkolja a „szabadságharcosokat", s a kommunisták föld alatti rejtekhelyen ássák el a halottakat. „Ezért kellett megtámadni a Magyar Dolgozók Pártja budapesti székházát" — írták a lapok. Azóta jó néhány hónap telt el és a támadás részletes története még sehol sem látott napvilágot.

Íme Tompa Károly hadnagy, volt ÁV belső karhatalmi beosztott tiszt tanúkihallgatásának részletes, szó szerinti jegyzőkönyve:

Kérdés: Hol dolgozott Ön 1956. október 23-a előtt és milyen beosztásban?

Felelet: 1956. október 23-a előtt a Belügyminisztérium belső karhatalom II. őrzászlóalj II. századánál teljesítettem szolgálatot, mint szakaszparancsnok. Szolgálati helyem Budapesten, a Szamuely-laktanyában volt. Szakaszom őrségi feladatot látott el a déli vasúti összekötő hídnál és a biatorbágyi viaduktnál.

K.: Tegyen vallomást arról, hogy október 23-án és az azt követő időben hol tartózkodott?

F.: 1956. október 23-án a Szamuely-laktanyában tar-

tózkodtam. Egységem nagy része őrszolgálatot teljesített és csak néhány beosztottam tartózkodott bent. Az esti órákban — pontos időre nem emlékszem — a laktanyában tartózkodók részére riadót rendeltek el. A riadó után a II. századot — amelyben én, mint szakaszparancsnok teljesítettem szolgálatot — Szabó százados elvtárs zászlóaljparancsnok két részre osztotta. Egyik részét az I. századhoz, a másik részét pedig a tartalékszázadhoz csatolták. Engem az első századhoz osztottak be szakaszparancsnoknak. Ezt követően Szabó százados elvtárs engem és Várkonyi György hadnagy elvtársat magához hívott és vele együtt felmentünk Orbán Miklós ezredes elvtárshoz, a belső karhatalom parancsnokához.

K.: Milyen utasítást kapott Ön ekkor Orbán ezredestől?

F.: Orbán ezredes elvtárs utasítást adott, hogy én és Várkonyi hadnagy szakaszainkkal menjünk ki a Köztársaság térre, ahol Nagy elvtársnőnél jelentkezzünk a Budapesti Pártbizottság épületében. A további utasításokat ott kapjuk meg. Orbán elvtárs közölte velünk, hogy a Budapesti Pártbizottság épületében őrszolgálatot kell ellátnunk, illetve az épület védelmét megszerveznünk. Megadta a telefonszámát és közölte, hogy megérkezésünk után telefonon jelentkezzünk és őt értesítsük, ha bármilyen esemény történik. Utána Szabó százados elvtárs közölte velünk, hogy puskákat vigyünk magunkkal, vegyük fel a fegyverekhez szükséges lőszert és egy láda könnygránátot. A megfelelő mennyiségű lőszert felvettük, majd egységeinkkel együtt két tehergépkocsival elindultunk a Köztársaság térre.

K.: Hányan indultak el a Budapesti Pártbizottság épületének védelmére?

F.: Orbán ezredes elvtárs utasítása szerint az én parancsnokságom alatt kellett a Budapesti Pártbizottság épületének védelmét megszervezni, illetve az épület őrzését ellátni. Hozzám volt beosztva Várkonyi György

hadnagy elvtárs is szakaszával együtt. Így összesen 48 fővel mentünk ki a Budapesti Pártbizottság épületének védelmére. Ugyanis az én szakaszom húsz főből, Várkonyi elvtárs szakasza pedig 24 főből állott, ezenkívül mindkettőnk szakaszához egy-egy gépkocsivezető is tartozott.

(Az eddig elmondottak bebizonyítják, hogy csupán rágalom volt az, miszerint a Budapesti Pártbizottság épületében négyszáz államvédelmi katona harcolt és rágalom volt, hogy az államvédelmisták már hetekkel előre készültek az október 23-i eseményekre. Az igazság az, hogy sajnos, teljesen váratlanul érte őket a támadás.)

K.: Milyen tűzfegyverekkel voltak ellátva?

F.: Mindkét szakasz puskával volt felfegyverezve, a rajparancsnokok géppisztollyal rendelkeztek. (Ugyanakkor a támadók többségének géppisztolya volt.) A rajparancsnokok száma mindkét szakasznál hat fő volt. Nekem és Várkonyi hadnagynak csupán pisztolyunk volt. Elindulásunk előtt személyenként hatvan darab puska lőszert, a géppisztolyokhoz két töltött tárat, és mint mondottam, egy láda könnygázgránátot tettünk fel a kocsira.

K.: Kik voltak az Ön és a II. szakasz beosztottjai?

F.: Sem én, sem Várkonyi nem a rendszeresített szakasszal indultunk el a Budapesti Pártbizottság védelmének megszervezésére. Így a beosztottak nagy részét név szerint nem ismertem, közülük csak az alábbiak nevére emlékszem: Kálmán István szakaszvezető, Holicza István tizedes, K. Farkas József, Urbán Károly, Lengyel Zoltán, Gyugyovics Sándor, Csalai József, Bozsó Imre, Göbölyös László, Vörös Sándor, Könczöl Sándor őrvezetők. Ezek a személyek az én szakaszomban voltak. A Várkonyi elvtárs szakaszába beosztottak közül csak kettőnek a neve jut eszembe. Az egyik Akker, a másik pedig Elek László őrvezető volt. Több beosz-

tottat név szerint nem ismerek, bár ha látnám, felismerném őket.

K.: A Köztársaság térre való megérkezésük után mit csinált, milyen intézkedést tettek a pártbizottság védelmének megszervezésére?

F.: Október 23-án este 6—7 óra tájban érkeztünk meg két tehergépkocsival a Köztársaság térre. Mivel a pártbizottság épületének udvarára nem tudtunk beállni a gépkocsikkal, ezeket az épület bejárata előtt hagytuk. Bent azonban nem találtam meg Nagy elvtársnőt, akit a megérkezés után, az utasítás értelmében kerestem. Helyette egy másik, előttem ismeretlen nevű elvtárs várt már rám. Közöltem vele, hogy az épület védelmére rendeltek ki bennünket, majd egységünket egy földszinti szobában elhelyeztük, magam és Várkonyi hadnagy pedig ezzel az elvtárssal együtt elmentünk az épületet szemrevételezni. Ennek megtörténte után Várkonyi hadnagy elvtárssal hozzáláttunk az épület védelmének megszervezéséhez.

K.: Megérkezésükkor voltak-e már a Budapesti Pártbizottság épületében védők?

F.: Megérkezésünkkor a Budapesti Pártbizottság fegyveres védelmét mindössze három rendőr látta el. Ezenkívül ott volt még a portás is, akinek feltehetően volt pisztolya. Más fegyveres erő az épületben nem volt.

K.: Kiket ismert azok közül a rendőrök közül, akiket megérkezésükkor a Budapesti Pártbizottság épületében talált?

F.: Mint később megtudtam, az ott tartózkodó rendőrök közül az egyiket Csizmadiának hívták, törzsőrmesteri rangja volt. A másik Szabó törzsőrmester volt, a harmadik nevét nem tudom.

K.: Az épületben hány polgári egyén tartózkodott és kiket ismert közülük?

F.: Erre pontos választ adni nem tudok, mert számuk állandóan változott. A bent tartózkodók közül szemé-

lyesen csupán Nagy elvtársnőt, Prieszol elvtársnőt, Mező és Kovács elvtársakat ismertem.

K.: Megérkezésük után hogyan szervezték meg a Budapesti Pártbizottság épületének védelmét?

F.: 23-án este Várkonyi hadnaggyal közösen megszerveztük az épület védelmét. Én a szakaszommal az első emeletet foglaltam el, ezenkívül néhány embert felküldtem a negyedik emeletre, elsősorban azzal a feladattal, hogy a Rákóczi út felőli polgári épületek tetejét figyeljék, nem szerveznek-e abból az irányból támadást a pártbizottság épülete ellen. Várkonyi hadnagy szakaszával a földszintet, a lépcsőházat és a második emeletet biztosította. A földszintet, a kapubejáratot öthat harcos védte, a lépcsőházban négy-öt őr volt elhelyezve, az étkezdében ugyancsak öt harcost helyezett el Várkonyi hadnagy, tekintettel arra, hogy az étkezde ablakai a Köztársaság térre néztek. Ezenkívül a második emeleten volt még három-négy beosztott katonánk. Meg kell jegyeznem, hogy az elhelyezésre, arra, hogy hol hány harcos volt, milyen konkrét feladattal megbízva, milyen tűzfegyverekkel ellátva, már pontosan nem emlékszem. A következő napokban a védelem elhelyezésén kisebb átszervezéseket hajtottunk végre, az egyik helyről, mely kevésbé látszott fontosnak, elvettünk néhány harcost, hogy velük megerősítsünk más, fontosabbnak látszó helyeket. Így például, amikor megtudtuk, hogy a pártbizottság épületéből át lehet jutni a Budapesti DISZ-bizottság épületébe, akkor azt az oldalt még jobban megerősítettük. Magát a védelmet azonban már a későbbiek során alapvetően nem változtattuk meg. Minden harcos megkapta a felállítási helyét, a figyelési sávokat és a lőirányokat. A harcosok felállítása után megszerveztük a figyelést úgy, hogy az egység fele pihent, a másik fele pedig szolgálatot teljesített.

K.: Tegyen részletes vallomást arról, hogy az épület védelmének megszervezése után milyen tevékenységet

folytattak, egészen a pártház elleni támadás megindulásáig?

F.: A védelem megszervezése után október 23-án éjszaka semmilyen említésre méltó esemény nem történt. 24-én reggel a Köztársaság téren több kisebb-nagyobb, fegyveresekből álló csoportot láttunk. Ezek nem a pártház ellen akartak támadást intézni, csak ott mentek át fegyveresen a téren és a levegőbe lövöldöztek. A reggeli órákban a lövöldözők közül három személyt a Köztársaság téren elfogtunk. Két személynél katonai puska, a harmadiknál pedig új légpuska volt. Az elfogott személyeket lefegyvereztük, igazolványaikat elvettük, őket pedig egy szobába zártuk, ahol egy katona vigyázott rájuk. A fegyveresek elfogását Várkonyi hadnagy elvtárs jelentette a Szamuely-laktanyának, ahonnan azt az utasítást adták, hogy a térre ne menjünk ki fegyveresek elfogása céljából, mert bizonytalan, mikor tudják ezeket elszállítani. Ezt követően fegyveresek elfogása céljából többé nem hagytuk el az épületet.

Később megérkezett a pártbizottság épületébe Mező elvtárs is és őt részletesen tájékoztattuk a védelem megszervezéséről, fegyvereinkről és arról, hogy milyen lőszermennyiséggel rendelkezünk. Mező elvtárs ekkor közölte, hogy vagy a Honvédelmi Minisztériumtól, vagy Orbán ezredes elvtárstól kérni fog még lőszert és fegyvereket, különösen sorozat lövőfegyvereket, hogy szükség esetén a pártbizottság dolgozóit is fel lehessen fegyverezni. Vagy ezen a napon este, vagy a következő nap éjszakáján, pontosabban nem emlékszem, a Honvédelmi Minisztériumból hoztak is részünkre ötven darab puskát és három láda lőszert, valamint két láda kézigránátot. A fegyvereket Mező elvtárs a pártbizottság dolgozói között szétosztotta és arra kért bennünket, hogy az elvtársakat tanítsuk meg a fegyverek kezelésére. Ezt mi meg is tettük. Ezeket az elvtársakat azután a második és harmadik emeletre osztottuk be az ablakokhoz tüzelőállásba. Összesen 30—35 ilyen elv-

társ lehetett az épületben. Egyéb esemény ebben az időben nem történt.

Október 25-én az esti órákban a Köztársaság téren erős lövöldözésre lettünk figyelmesek. Rövid idő múlva láttuk, hogy egyenruhás katonák fegyveres civil személyeket üldöznek, akik felszólításra nem akarnak megállni és lőnek a katonákra. Az ablakon kitekintve Várkonyi hadnagy elvtárs az egyik hadnagyban felismerte egy volt tisztiiskolás társát, akiről tudta, hogy ugyancsak a belső karhatalomnál teljesít szolgálatot. Így tudtuk meg, hogy a téren levő egység a szombathelyi ÁV karhatalom egysége volt. Erre néhány lövést a mi katonáink is leadtak, mire az ellenforradalmárok megálltak és megadták magukat. Elfogatásuk után a három személyt a karhatalmisták parancsnoka nekünk adta át. Ugyanekkor Várkonyi hadnagy kérésére a parancsnok adott nekünk egy golyószórót, amit a második emeleten helyeztünk el. Miután a szombathelyi egység eltávozott, a foglyul ejtett három személyt lefegyvereztük, igazolványaikat elvettük és őket a többiek közé zártuk. Elfogtunk ezenkívül egy ellenforradalmárt aki súlyosan meg volt sérülve. Mentőt hívtunk és eljuttattuk őt a Koltói Anna kórházba. Utána telefonon ismét jelentettük a Szamuely laktanyának, hogy újabb személyeket fogtunk el és kértük a parancsnokságot hogy gondoskodjon elszállításukról. A parancsnokság ezt meg is ígérte és a következő napon reggel, amikor egységünknek élelmet hoztak, az elfogott hat személyt beszállították a Szamuely laktanyába.

Emlékezetem szerint csütörtökön éjszaka, vagy pénteken hajnalban három szovjet harckocsi jött a Köztársaság térre a Budapesti Pártbizottság épületének védelmére. A három tankot az épület körül helyezték el különböző utcákban. A tankok vasárnap reggelig őrizték az épületet és október 28-án 8—9 óra tájban távoztak el. Mind ez ideig jelentősebb esemény nem történt, a pártbizottság épületét támadás még nem érte.

Szombaton az esti órákban egy sebesült szovjet főhadnagy és hat vagy nyolc szovjet katona bejött a pártbizottság épületébe. Elmondották, hogy páncélkocsijukat a Rókus kórház környékén kilőtték és felgyújtották. A harcok során sebesült meg a főhadnagy. A pártbizottság épületében tartózkodó orvos részesítette őt elsősegélyben. A szovjet harcosok a tankokkal együtt mentek el a Budapesti Pártbizottság épületéből.

Meg kívánom még említeni, hogy pénteken vagy szombaton több magasrangú magyar katonatiszt érkezett a pártbizottság épületébe. Úgy emlékszem, hatan-heten lehettek. Az volt a feladatuk, hogy Mező elvtárssal tárgyaljanak a munkásőrségek megszervezéséről és felállításáról. A katonatisztek közül csupán Asztalos ezredes és Tóth ezredes nevére emlékszem. Volt közöttük egy páncélos százados és egy őrnagy is. Intézkedésükre, emlékezetem szerint, szombaton a Honvédelmi Minisztériumból 20—25 darab géppisztolyt és egy láda lőszert hoztak nekünk. A géppisztolyok többségét harcosaink között osztották szét, tekintettel arra, hogy ők ismerték a kezelését. Néhány géppisztolyt a pártbizottság dolgozói is kaptak. Meg szeretném említeni, hogy azoknak a honvédtiszteknek a száma, akik Mező elvtárshoz jöttek tárgyalni, állandóan változott, időnként elhagyták az épületet, később visszatértek. Arra vonatkozólag, hogy pontosan hányan tartózkodtak a pártbizottságon, határozott választ adni nem tudok.

Vasárnap reggel két tehergépkocsival körülbelül 40—50 tüzértiszti iskolás növendék érkezett a Köztársaság térre. Parancsnokuk közölte velünk, hogy ők a színház épületében lesznek elszállásolva, s amennyiben a pártbizottság épületét támadás érné, a színházra ne lőjünk. Ezt követően a harcosok átfésülték a Köztársaság teret, majd bevonultak a színház épületébe. Nem tudom pontosan, hogy mikor távoztak el onnan, de hétfőn

délelőtt, a támadás előtti napon, már nem voltak ott, visszarendelték őket.

Október 28-án reggel egy páncélgépkocsi érkezett a Köztársaság térre. Ez a páncélgépkocsi már korábban is több alkalommal megjelent az épület előtt, majd ismét elment. Ezen a napon a gépkocsi a pártbizottság főbejárata elé állt, ott maradt egészen kedd hajnalig. A páncélgépkocsiban egy magyar főhadnagy volt a parancsnok, három magyar és két szovjet katona ült még benne. Arra nem tudok felelni, hogy ki vezényelte oda ezt a páncélkocsit. Hétfőn este a páncélgépkocsi személyzete a Köztársaság téren elfogott három fegyveres ellenforradalmárt. Közülük két személy nemzetőri igazolvánnyal rendelkezett, amit Kopácsi írt alá. Az elfogott személyeket behozták a pártbizottság épületébe és ott megmotozták őket. Az egyik személynél egy géppisztoly, a másiknál puska, a harmadiknál pedig kézigránát volt. Ezenkívül az egyiknél három pár vadonatúj cipő és egy üveg pálinka is volt. A másik nemzetőri igazolvánnyal rendelkező személynél ugyancsak találtunk két pár új cipőt.

K.: Kihallgatták Önök ezeket a személyeket?

F.: Igen, az elfogott személyeket kikérdeztük, hogy hol szerezték a fegyvert és milyen céllal tartózkodtak a Köztársaság téren. Válaszukban elmondották, hogy a VIII. kerületben a rendőrőrsön kapták a fegyvereket, a nemzetőri igazolvánnyal együtt. Kitérő válaszokat adtak arra a kérdésre, hogy mit kerestek a Köztársaság téren. Még annyit tudok róluk, hogy az egyik rákosszentmihályi lakos volt. Az egyik katona felismerte, s elmondta, hogy nem messze tőlük lakik. Az épület védelmére kirendelt három rendőr közül az egyik betelefonált a Mosonyi utcai rendőrlaktanyába és jelentette az esetet. Röviddel ezután egy rendőrszázados kijött, az elfogott személyeket ott helyben kikérdezte, igazolványaikat elvette és őket szabadon engedte. Az elfogott személyektől elvett fegyvereket otthagyta nálunk,

az igazolványokat pedig elvitte magával a Mosonyi utcai laktanyába. Az elfogott ellenforradalmárok szabadonbocsátása után az éjszaka folyamán jelentősebb esemény nem történt.

Október 30-án hajnalban, még szürkület előtt élelmet és rendőrruhát hoztak a részünkre. Valamennyi beosztottam rendőrruhába öltözött. Reggelizés után elmentem borotválkozni. A borotválkozást még be sem fejeztem, amikor az egyik harcos jelentette, hogy a téren fegyveresek gyülekeznek és egy csoport fegyveres már az előtérbe is behatolt. Azonnal a helyszínre siettem. Mire odaértem, csak annyit láttam, hogy egy csoport civilruhás fegyveres férfi igyekszik kifelé az épület csarnokából. A fegyveresek öten-hatan lehettek. Odaérkezésemig az épületben lövés nem hangzott. Közvetlenül ezután az előcsarnokban kézigránát robbant. Ekkor már a harcosok körülfogták a lépcsőházat, s a gránátrobbanás után — amelytől senki sem sebesült meg — tüzet nyitottak. Ennek következtében egy személy az ellenforradalmárok közül már nem tudta elhagyni az épületet, így elfogtuk az előcsarnokban és átadtuk Mező elvtársnak. Időközben ismét helyreállt a rend és a harcosokat elhelyeztem a lépcsőházban, majd felmentem az első emeletre katonáim közé.

K.: Hogyan hatoltak be az ellenforradalmárok a pártbizottság épületébe?

F.: Az épület bejáratát a három rendőr és négy-öt harcosunk őrizte. A rendőrök és a harcosok minden bizonnyal nem nyitottak tüzet az ellenforradalmárokra, s így sikerült azoknak az épületbe behatolni. Ezt az ügyet azonban nem volt időm tisztázni, mert időközben megkezdődött az épület ellen is a támadás. Abból a tényből kiindulva, hogy a téren az ellenforradalmárok között láttam egy rendőrőrmestert, arra következtetek, hogy azt a csoportot, amely behatolt az előtérbe, az ellenforradalmárok között levő rendőr vezette be és

megtévesztette a bejáratot védő rendőröket és harcosokat.

K.: Az épületbe behatolt ellenforradalmárok mit beszéltek a rendőrökkel és a harcosokkal?

F.: Erre pontos választ adni nem tudok. Az egyik harcos elmondása szerint ávósokat kerestek. Hogy ezenkívül még mit beszéltek harcosaimmal, azt nem tudom.

K.: Átállt-e valaki az épületet védő harcosok közül az ellenforradalmárok oldalára?

F.: Igen. Amikor az ellenforradalmárok csoportja az épületbe behatolt, a kaput őrző három rendőr és két államvédelmi harcos átállt az ellenforradalmárok oldalára. Hogy további sorsuk mi lett, nem tudom, de még az első emeleti ablakból láttam, hogy a tér fái között menedéket kerestek. Pár perccel később az egyik sorkatonát az ellenforradalmárok agyonlőtték.

K.: Lőttek-e ezek a személyek az épületre?

F.: Ahogy én láttam, ezek a személyek már fegyvertelenek voltak és az épületre nem lőttek.

K.: Amikor az ellenforradalmárok a pártbizottság épületét elfoglalták, ezek a személyek vezették-e őket az épület elfoglalására, illetve látta-e őket az épületbe behatolt ellenforradalmárok között?

F.: Közülük az épület elfoglalása után senkit nem láttam és azt sem tudom, hogy ők vezették-e be az ellenforradalmárokat az épületbe.

K.: Mikor és hogyan indult meg az ostrom a pártbizottság épülete ellen?

F.: Október 30-án 9—10 óra között kezdték el az ellenforradalmárok a Budapesti Pártbizottság épületének lövését. Közvetlenül azután történt ez, hogy azt az öt-hat főnyi ellenforradalmi csoportot az épület előcsarnokából visszaszorítottuk. Mint mondottam, én felmentem az első emeletre harcosaimhoz és közöltem velük, hogy az épület ellen támadás várható, jobban mondva, hogy ez a támadás már meg is indult. Figyelmeztettem őket, hogy

főként célzott lövéseket adjanak le és takarékoskodjanak a lőszerrel.

Az ellenforradalmárok támadása súllyal a Köztársaság tér felől indult meg. Főként a térről és a szemközt levő színház épületéből lőttek erősen. A későbbiek során az ellenforradalmárok a Köztársaság tér és a Kenyérmező utca sarkán levő diákszállót is elfoglalták és onnan is tüzeltek az épület Kenyérmező utcai oldalára. A támadás fő ereje azonban továbbra is a Köztársaság tér felől jött. Az ellenforradalmárok kézifegyverekkel, puskával, géppisztollyal, sőt a későbbiek során golyószóróval is lőttek. Harcosaink a tüzet viszonozták, s a parancs értelmében főként egyes célzott lövéseket adtak le.

Célunk az volt, hogy megakadályozzuk az ellenforradalmároknak az épület közelébe jutását és behatolását. Ez sikerült is. Délelőtt 11 óra tájban Várkonyi György hadnagy elvtárs telefonon jelentette a Szamuely laktanyába a támadás megindulását és segítséget kért. A telefonálás után Várkonyi elvtárs közölte velem a választ, mely szerint nem tudnak segítséget adni, tartsuk magunkat úgy, ahogy tudjuk és cselekedjünk legjobb belátásunk szerint. A tűzharc tovább folyt a támadó ellenforradalmárokkal. Időközben Mező és Asztalos elvtársak is segítséget kértek. A déli órákban Asztalos ezredes elvtárs közölte velem, hogy tartsuk magunkat, mert a Honvédelmi Minisztériumban már beszélt valakivel, aki segítséget fog nyújtani nekünk és az erősítés már el is indult. Mi a harcot tovább folytattuk és az ellenforradalmárok nem tudták az épületet megközelíteni. Körülbelül 12—13 óra lehetett, amikor egy nagy robbanás rázta meg az épületet. Azt tudtam, hogy kézigránátot az épületbe bedobni nem tudtak. Kerestem, hogy mitől származott ez a nagy detonáció. Amikor kinéztem az ablakon, a tér túlsó oldalán a fák között megláttam egy tankot, s akkor már tudtam, hogy az lövi az épületet. Ekkor én a negyedik emeleten tartózkodtam harcosaimmal. Mi-

után a tank tüzet nyitott, igyekeztünk fedezni magunkat és még tűz alatt tartottuk a teret. Ezt követően fokozódtak az ágyúlövések. Tekintettel arra, hogy a tank rombológránáttal lőtt, az épületben teljesen lehetetlenné vált a közlekedés. Már délután két óra tájban az erős ágyúzás következtében nyilvánvalóvá vált, hogy az épületet nem lehet tartani, ezért hét-nyolc harcosommal együtt levonultam a pincebe. Röviddel ezt követően az ellenforradalmárok elfoglalták a Budapesti Pártbizottság épületét.

K.: Hallotta Ön a tank vagy tankok zúgását?

F.: A tankok, vagy tank zúgását időnként lehetett hallani, de a nagy lövöldözés közben nem tudtam kivenni, hogy ezek merről jöttek és pontosan hányan voltak.

K.: Hány tankot látott Ön a Köztársaság téren?

F.: Az épületből mindössze egy tankot láttam, de lehetséges, hogy több harckocsi is volt ott, azokat azonban nem láthattam, mert a téren levő bokrok és fák elvették a kilátást.*

K.: Lőttek Önök a tankokra?

F.: Nem lőttünk, mert csak kézifegyverekkel rendelkeztünk, s ezekkel értelmetlen lett volna a harckocsikra tüzelni.

K.: Kézigránátot, benzines palackot dobtak Önök a harckocsikra?

F.: Az a harckocsi, amit láttam, a pártbizottság épületétől 200—250 méterre lehetett, így hát nem is állt módunkban kézigránátot vagy benzines palackot dobni rá.

K.: Egyáltalán volt-e benzines palackjuk?

F.: Nem volt. Kézigránáttal rendelkeztünk, ezek azonban nem tankelhárító gránátok voltak, hanem magyar

** Három tank volt a Köztársaság téren. Ezek azzal a parancsal indultak el a Honvédelmi Minisztériumból, hogy felmentsék a Budapesti Pártbizottság védőit. A parancsnokuk azonban útközben elrendelte, hogy a pártbizottság épületét lőjék és az ellenforradalmárokat segítsék. A tank parancsnokát és legénységét elfogták, rövidesen a bíróság előtt felelnek áruló sukért.*

nyeles kézigránátok. Tankelhárító felszerelést az épületben nem is láttam.

K.: Mielőtt a tankok az ellenforradalmárok oldalán beavatkoztak a harcba, Önöknek hány sebesültjük vagy halottjuk volt?

F.: Addig egységeimnél sem halott, sem sebesült nem volt. Az ágyútűz megindításáig az épületben lehetett közlekedni, így az egységet többször is végigjártam és biztosan tudom, hogy addig nem történt sebesülés.

K.: Miután Ön elhagyta a pártbizottság épületét, látott-e harckocsinyomokat a téren?

F.: A pártbizottság épületének elhagyása után a Köztársaság téren mentem keresztül. A tér túlsó oldalán láttam több harckocsinyomot, amiből arra következtettem, hogy az épület elleni támadásban nemcsak egy, hanem több harckocsi vett részt. A harckocsikat ekkor már nem láttam a téren, azok akkor már eltávoztak.

K.: Ha nem avatkoznak be a harckocsik a harcba, tudták volna az épületet tovább is tartani?

F.: Ha a harckocsik nem avatkoznak be a felkelők oldalán a harcba, állítom, hogy a pártbizottság épületét továbbra is védeni tudtuk volna. Lőszerünk még volt, az épületet a felkelők még megközelíteni sem tudták, s mint már mondtam, sebesültjeink, halottaink egészen a harckocsik beavatkozásáig nem voltak. Abban, hogy az épületet mégis sikerült elfoglalni, a harckocsiknak döntő szerepük volt.

K.: Fentebb azt vallotta, hogy a pártbizottság épületét 46 harcossal védte. Hányan estek el harcosai közül az épület védelmében?

F.: Miután az ellenforradalmárok az épületet elfoglalták, a pincében nyolc harcos tartózkodott velem. Az épület elfoglalása után ők civil ruhába öltöztek és az épületet sikerült elhagyniok. Rajtuk kívül még néhányan megmenekültek, a többiek az épület védelmében elestek.

K.: Hogyan foglalták el az ellenforradalmárok a pártbizottság épületét?

F.: Délután két óra tájban, mikor a tankok az épületet már erősen lőtték, nyolc harcosommal lementem a pártbizottság régi épületének, a Budapesti DISZ-bizottság épületének pincéjébe. Amikor leértünk, láttuk, hogy a pincében már vagy 20—25 elvtárs tartózkodik. Valamennyien a pártbizottság dolgozói voltak, nők és férfiak vegyesen. Katona nem volt köztük. Harcosaimat a pincében hagyva felmentem ismét az első emeletre, hogy tájékozódjak. Az épület Rákóczi út felőli részében voltam akkor és láttam, hogy már arról az oldalról is erősen lövik kézifegyverekkel az épületet. Ezt látva, ismét visszatértem a pincébe. A nők kérésére nem foglaltunk tüzelőállást, letettük fegyvereinket, s vártuk a fejleményeket. Ekkor még a Köztársaság téren lövöldözés volt. Körülbelül öt-tíz perc telhetett el, amikor a pártbizottság épületének udvaráról kiáltozást hallottunk. Ebből tudtuk, hogy az ellenforradalmárok elfoglalták a pártbizottság épületét. Az ellenforradalmárok csak később, körülbelül 15—20 perc múlva jöttek le a pincébe. Hogy fent ez idő alatt mit csináltak, arról nem tudok. Mi lent a pincében vártunk. Az udvaron ez idő alatt kiáltozást, lábdobogást hallottunk, sőt időnként lövéseket. Hallottuk, amikor egy csoport közvetlen a pince felett levő élelemraktárba tört be. Ennek a csoportnak kiáltozásaiból annyit tudtunk kivenni: „gyertek ide, az ávósok hagytak itt még élelmet is".

Ilyen és hasonló hangfoszlányokat hallottunk, majd néhány pillanat múlva több fegyveres ellenforradalmár hatolt a pincébe. Felszólítottak minket, hogy tegyük fel a kezünket. Fegyvereket kerestek, majd mindenkit kizavartak a pincéből. A pártbizottság dolgozói megindultak, hogy elhagyják a pincét, amikor a pincébe jött fegyveresek közül egy körülbelül 170—175 cm magas, barna hajú, 35 év körüli, erős testalkatú, civilruhát, de rend-

ő esőköpenyt viselő férfi hozzám lépett, átölelt és ezt mondta: „Szervusz barátom. Hát ti hogy kerültök ide?" Valaszomra, amikor elmondtam, hogy ideszorultunk mi is, érdeklődni kezdett, hogy mit is csináltunk és hogy vannak-e még többen is közülünk. Cigarettával kínált minket. A többi fegyveres megkérdezte tőle, hogy mi kik vagyunk, mire a férfi azt válaszolta, hogy én vagyok neki a legjobb barátja. Megjegyezni kívánom, hogy ezt a férfit azelőtt sohasem láttam.

Ekkor már körülbelül 20—25 fegyveres tartózkodott a pincében. A rendőrköpenyes férfinak elhitték a magyarázatát, egyesek azonban a parancsnokukhoz akartak vinni bennünket. Az idegen ekkor azt válaszolta, hogy felesleges a parancsnokhoz kísérni, hiszen ő jól ismer minket, sőt azt állította, hogy mi ott az ávósok foglyai voltunk. Ezt követően a férfi levétette velünk váll-lapjainkat, majd eldobatta sapkáinkat és felkísért minket a pincéből a pártbizottság udvarába. Itt közölte velünk, hogy egyenruhában nem tud kikísérni, mert a tömeg kivégezne minket. Azt javasolta, hogy öltözzünk át civilruhába. Kiáltására rövid időn belül az emeletről több civilruhát dobtak le az udvarra. Ezeket az épületben találták. Én egy munkásruhát vettem fel, s a többiek is egy-egy civilruhát kerestek ki maguknak. Ezután ez a férfi engem és Akker tizedest egy másik fegyveres kíséretében bevitt az egyik mellékhelyiségbe, ahol átöltöztünk. Átöltözés közben irattárcámat kivettem a zsebemből és letettem. Az idegen férfi megnézte és látta, hogy csak a párttagsági könyvem volt már benne, mivel államvédelmi igazolványunkat már korábban megsemmisítettük. Ekkor párttagsági könyvemet kivette az irattárcából, a nevemet kitépte és egészen apró darabokra tépte. Ezután annyit mondott, hogy ő nem törődik azzal, hogy ávósok voltunk-e vagy sem, nem is kérdi, ne is válaszoljunk rá. Ő segíteni fog rajtunk.

Miután civilbe öltöztünk, ezzel a férfival elindultunk,

Akker tizedes valahol elmaradt tőlünk, így az ő további sorsáról nem tudok. A konyhán keresztül mentünk, s az idegen férfi ekkor azt mondta, hogy vegyek néhány nagyobb edényt a vállamra és vigyem ki az épület bejárata előtt levő egyik kocsihoz, rakjam fel, majd utána feltűnés nélkül menjek el. Én így is tettem. Az edényeket a kocsihoz vittem, utána a Köztársaság téren keresztül elmentem a Népszínház utca felé. Innen egy rokonomhoz mentem Pestszentlőrincre, s ott voltam egészen november 8-ig.

K.: Ismerte Ön korábban azt a személyt, aki segítséget nyújtott a pártbizottság épületének elhagyásához?

F.: Nem ismertem, nem is emlékszem arra, hogy korábban bárhol is találkoztam volna vele.

K.: A fegyveresek közül kik segítettek még Önöknek az épület elhagyásában?

F.: Ezenkívül még volt egy körülbelül 165 centiméter magas, 20 év körüli, fekete hajú, erősen barna bőrű fiatalember, aki segítséget nyújtott nekem abban, hogy elhagyhassam az épületet. Ez a fiatalember, amikor civilruhába öltöztem, ideadta a félcipőjét és az én csizmámat vette fel helyette. Ő kísért ki az edényekkel a gépkocsihoz.

K.: Amikor Ön az épületből kifelé ment, látott-e az épületben vagy az utcán megölt harcosokat?

F.: Amikor kifelé mentem az előcsarnokból, jobboldalt, nem messze a kapubejárattól két halott harcost láttam. Az utcára érve, a kapubejárattal szemben, körülbelül hat halott harcost láttam ismét. Amikor a téren mentem át, láttam, hogy egy honvédezredes a lábánál fogva fel van akasztva egy fára. A halottak közül egyiket sem ismertem fel, tekintettel arra, hogy majdnem valamennyi arcra volt borulva és időm sem volt, hogy alaposabban megnézzem őket.

K.: Ki volt az a honvédtiszt, akit a fára akasztottak fel az ellenforradalmárok?

F.: A színház épülete mögött, lábánál volt egy fára felakasztva azoknak a honvédtiszteknek egyike, akik a pártbizottság épületében tartózkodtak. Amikor én láttam, ez a honvédtiszt már halott volt. Felismerni már nem tudtam, tekintettel arra, hogy az arca kormos volt, ruhája pedig erősen égett, mivel a tisztet benzinnel leöntötték és meggyújtották.

K.: Honnan tudja Ön, hogy a holttestet benzinnel öntötték le és meggyújtották?

F.: Egyrészt magam is láttam, mint már mondottam, hogy a tiszt arca kormos, ruhája pedig erősen égett, másrészt a fegyveresek egymás közt beszélték, amikor átmentem a téren, hogy „ez is jól megkapta a magáét, benzinnel öntöttük le és meggyújtottuk, így kellene minden ávóssal csinálni". Egy fiatalember is együtt jött velem a Népszínház utcáig és ő is mondta, hogy a felakasztott katonatisztet benzinnel öntötték le és meggyújtották.

K.: Miután Ön a pártbizottság épületét elhagyta, látott-e katonákat az épületet körülvevő felkelők között?

F.: A felkelők között néhány rendőrt és több katonát is láttam, de számuk nem volt nagy. A felkelők nagy többsége civil volt.

VÁDOLNAK A SÍRBÓL VISSZAJÖTTEK
AMIT NEM LÁTOTT TOMPA KÁROLY HADNAGY

Az alábbi riport akkor jelent meg, amikor még jóformán füstölögtek az üszkös romok a Köztársaság téren.

„Néhány napja, kora reggel benyitva szerkesztőségi szobámba, két idegen férfit találtam. Bűnügyi nyomozók, Dudás bandája ügyében folytattak vizsgálatot — mondották. Egyikük valamiféle vegyszeres üveget vett elő, tartalmát a tiszta, felmosott parkettre csöpögtette, s ekkor liláskék foltok tűntek elő — vérnyomok. Itt öltek meg Dudásék egy kommunistát. Nem akarom munkájukban zavarni őket, leülök íróasztalomhoz és külföldi képeslapokat nézegetek.

A „Paris Match" egyik száma akad kezembe. Kinyitom és ott látom azokat a képeket, amelyek a Köztársaság téri vérengzést ábrázolják. Iszonyatos! S ott a szöveg is: „Magyar GPU-sokat mészároltak le Budapesten." Az egyik nyomozó odapillant.

— Úgy tudom, valamelyik fiú életben maradt közülük.

— Hihetetlen! A képeken világosan látható, hogy alig néhány lépésről tüzelnek rájuk. Az utolsó képen már élettelenül egymásra hullnak. Talán mégis?

Egy hétig jártam a kórházakat, míg végül az Amerikai úti Országos Idegsebészeti Intézet első emeletén, a 90-es számú kórteremben megtaláltam K. Farkas Józsefet. Mielőtt beszélhettem volna vele, a professzor átnézte a leletet. „Több golyó érte — mondotta —, a legsúlyosabb a gerincnél. Jobb lába örökre gyengébb lesz, mint a bal. Tíz percet engedélyezek, hogy beszélhessen vele. Néhány napja operáltam, állapota egyelőre még súlyos..."

Arca sápadt, borostás. Magas, vállas termete görnyedt, nagyon beteg ember benyomását kelti. Itt van hát előttem K. Farkas József, 23 éves fiatalember, volt államvédelmi sorkatona.

— Hogy került a Köztársaság téri pártházba?

— Nem tudom, milyen érzelmű emberek maguk? Azt mondják, újságcikket akarnak írni rólam. Jó, írjanak, amit akarnak, de én elmondom, amit érzek. Parasztgyerek vagyok, egyszerű ember. Nincs sok iskolám és most nagyon beteg vagyok. De adjanak ide egy mikrofont, hogy én is elmondhassam a véleményemet, hogy elmondhassam a világnak, mit műveltek velem és bajtársaimmal. Beleordítanám a mikrofonba: miért állat az ember?

— Sokat beszéltek rólunk, szidtak, gyaláztak minket, akkor is, amikor a felkelők kezébe kerültünk. Sorkatonák voltunk valamennyien. Huszonhat hónapot szolgáltunk le és február 16-án, most szombaton kellett volna leszerelni. A pártházba 23-án délután vezényeltek engem bajtársaimmal együtt. Tudom, az emberek azt mondták Pesten, hogy halomra gyilkoltuk a békés járókelőket, zsebünk teli volt ezresekkel. Gazdagok voltunk, mint minden ávós. Ha hiszi, ha nem, nekem havonta 180 forint zsoldom volt. Mi nem lőttünk senkire a pártházból, minket támadtak meg, amikor már elmentek a szovjet tankok a Köztársaság térről. Akkor hirdették meg a fegyverszünetet. Pokoli nap volt. Október 30-án délelőtt fél 10-kor kezdtek tüzelni ránk. Esküszöm, hogy az épületből addig egyetlen puska sem dörrent el. De védekeznünk kellett. Védtük magunkat, védtük a pártmunkásokat, amíg csak lehetett. Ekkor már ágyúval lőtték a pártbizottság épületét. Mező elvtárs, a pártbizottság titkára ekkor kiadta a parancsot nekünk: tegyük le a fegyvert. Ő maga fehér zászlóval ment a felkelőkhöz és szemünk láttára mészárolták le. A pincében fogtak el nyolcadmagammal, fegyvertelenül. Feltartott kezekkel jöttünk ki a folyosóra és egy szájától füléig sebhelyes férfi nyeles kézi-

gránáttal a számba vágott. A fájdalomtól majdnem összeestem, de kilökdöstek a ház elé. A téren a Kenyérmező utca felé hajtottak minket. A szedett-vedett népség rúgott már közülünk mindenkit, akit csak elérhetett. Tizenöt lépést sem tehettünk, amikor hallottam, hogy valaki elkiáltja magát: ezek már foglyok, ne lőjetek rájuk! Ebben a pillanatban megszólalt a géppisztoly, mellettem összeesett a társam, én ütést éreztem a hátamon és kiszaladt alólam a föld. Egy szakállas alak odalépett hozzám és közvetlen közelemből pisztollyal az arcomba lőtt...

— Végig az eszemnél voltam, bár éreztem, hogy orromon és számon ömlik a vér és elhagy az erőm. Arcra borulva feküdtem és csak arra gondoltam: lenyelni a vért, nehogy mind elfolyjon belőlem. Valaki odalépett hozzám:

— Hunyd be a szemed! Tégy úgy, mintha meghaltál volna. Tarts ki, mindjárt érted jövök.

— S az idegen valóban visszajött egy másik férfival, hordágyat hoztak. A Kenyérmező utcába vittek egy teherautóhoz. Útközben háromszor állítottak meg minket. Először azt kiáltották: ne vigyenek tovább, mert rögtön kivégeznek. Az idegen férfi — bátor, becsületes, nagyszerű ember lehet — elém állt: sebesült, ne bántsátok! Másodszor valaki a torkomra akart lépni, mondván, kár a golyót pazarolni rám. Harmadízben közvetlenül a fülem mellett húzták fel a pisztolyt, hogy lelőjenek, de az idegen megmentett ismét. Ő vitt el teherautóval a Péterfy Sándor utcai kórházba. A kórházban senki sem akart felvenni: ávós kutya, dögöljön meg. Valaki mégis megsajnált, már magam sem tudom, hogyan, s a műtőben tértem magamhoz. Hallottam, amikor az egyik nővér üvöltve tiltakozott az ellen, hogy elsősegélyben részesítsenek: dögöljön meg a saját vérében — kiáltozta. Nem tudom, ki volt az orvos, aki kiállt mellettem, s végül maga kötözött be. Nekem csak a kórházi folyosón jutott

hely. November 3-án Tóth Illés főhadnagy, a kórház parancsnoka felkeresett és közölte velem: „Néhány nap múlva kivégzünk". És most itt vagyok. A múlt héten vették ki hátgerincemből a golyót.

— Miért bántottak minket? Miért ölték meg csaknem 40 barátomat? Csupa nagyszerű fiú volt, munkás és paraszt gyerekek. Én már a sírból jöttem vissza, nem félek többé az életben soha semmitől, senkitől. Írja meg, hogy én mondtam: aljas, szadista gyilkosok voltak. Emberbőrbe bújt vadállatok. Azt hitték rólunk, pénzért harcolunk? Talán a 180 forint zsoldomat védtem? Apáméknak 12 holdjuk van. Ehhez a földhöz kilencen vannak. Ötven mázsa búzánk termett, s annyit vittek el a beszolgáltatásnál, hogy a fejadag sem maradt meg, a kenyeret a péktől kell venniök. Elhiszi, hogy nekem nincs egy ruhám, amiben majd kimenjek a kórházból, ha meggyógyulok? Hát nekünk nem épp úgy fájtak Rákosiék embertelen intézkedései, mint a többi dolgozónak? Nem Rákosit és Gerőt védtük — a proletárdiktatúrát. S ha kell, holnap ismét fegyvert fogok érte...

K. Farkas József mondta el, hogy életben maradt Berta Somogyi Lajos is, s most súlyos betegen fekszik szüleinél Kalocsán. A városban a rendőrőrsön érdeklődtünk, hol laknak Somogyiék. Az őrsparancsnok jön velünk, mutatja az utat.

— Ez a rokkant-telep — magyarázza az őrsparancsnok. — Nagyon szegény emberek laknak errefelé. Olyanok, akik kiszorultak a városból.

A fehérre meszelt, három ablakos kis házacska ajtaján kopogunk. Idős, őszhajú parasztnéni nyit ajtót.

— Mi vagyunk Berta Somogyiék. A fiam nincs itthon. Ma kelt fel másodszor, a barátjához ment át a szomszéd utcába.

Valakit a fiú után küldenek. Amíg megérkezik, beszélgetünk.

— Hogyan menekült meg a fia?

— Nem tudom... láttam azokat a borzalmas képeket, nem is tudom elképzelni, hogyan menekülhetett meg. Szegény jó fiam — mondja és megcsuklik a hangja. Sír.

Amióta hazahozták Budapestről, a Koltói Anna kórházból, még egyetlen szót sem szólt. Nem mesél semmit szüleinek, fekszik az ágyban és töpreng.

A kerítésnél jön már a fiú. Jön — mankón biceg.

Leülünk az egyetlen szobácskában — itt lakik az egész család. Beszélgetni kezdünk. Ott ül az édesanya is, most hallja először fia történetét.

— A pártház ostromát maguk is ismerik. Én voltam az egyik sofőr, amikor huszonharmadikán délután teherautón odamentünk. Nem lőttünk mi senkire, amíg nem támadtak ránk, parancsban tiltották meg nekünk. Amikor az ágyúk összelőtték a pártházat, s betörtek a felkelők, már a folyosón elkezdtek ütni-verni minket. Mondtuk, hogy egyszerű sorkatonák vagyunk, de senki sem hallgatott ránk. A kaputól néhány lépésnyire több géppisztolyból tüzeltek ránk. Ekkor már fegyvertelenek, foglyok voltunk. Egymás után éreztem az ütéseket a hátamon, arcra buktam. Megpróbáltam felemelkedni, de nem volt erőm. Ekkor odalépett valaki hozzám és géppisztollyal egy sorozatot lőtt rám. A sorozat szinte elfűrészelte a lábamat.

— Egy téglarakás mellett feküdtem, s azt hittem, ha a téglák közé fúrom a fejem, megmenekülök. Ebben a pillanatban lépett hozzám valaki. Felemelte a fejem s látta, hogy élek. Két társával együtt a Kenyérmező utca felé vonszolt. Kilenc golyóütötte sebből véreztem, de közben ütöttek, vertek az emberek. Többen nem akarták engedni, hogy betegyen engem a taxiba. „Ávós, gyilkoljuk meg!" Az idegen fegyverrel szállt szembe velük, de azt már nem tudta megakadályozni, hogy mindenemet elvegyék. Így tűnt el a karórám és 150 forint megtakarított zsoldpénzem...

— Az idegen, akinek úgy szeretném megszorítani a kezét, s megköszönni mindazt, amit értem tett — a Koltói Anna kórházba vitt. Ott azonnal megoperáltak és kilenc golyót szedtek ki belőlem. A lábamat már csak egy ín tartotta, azt már nem tudták megmenteni. A műtétet ébren szenvedtem át, nem altathattak el, mert az orvosok tudták, nem lesz erőm még egyszer felébredni. Közvetlenül az operáció után egy civilruhás férfi és nő lépett a kórterembe. El akartak vinni a kórházból, hogy meggyilkoljanak. A nővér elsikoltotta magát, s ekkor rohant be a sebészorvos. Ő mentett meg az elhurcolástól.

— Szegény anyám... Úgy bízott bennem. Szájától vonta el a falatot, amikor taníttatott. Géplakatos mesterséget tanultam, amikor bevonultam katonának, sofőr lettem. Huszonhárom éves vagyok, és eddig mindig a szüleim tartottak el. Meddig bírják még? Mit kezdjenek most majd nyomorék fiukkal?

És az anya nem panaszkodik.

Egy hold földjük van és egy lovuk. Tízezer forintot gyűjtöttek össze hosszú évek során, hogy a ló mellé vegyenek egy kocsit és fuvarozhassanak. A tízezer forint most elúszott. Kocsival kellett hazahozni a fiút Budapestről, s az orvos azt mondta, nagyon jól kell tartani, ha azt akarják, hogy életben maradjon. A tízezer forintnak vége. Mi lesz ezután? Kértek segélyt a kalocsai katonai parancsnokságtól, ott azt mondták, nem rájuk tartozik. A tanácsnál adtak valamit, de az a néhány száz forint sem tart örökké. Egyedül a Belügyminisztérium maradt hátra. Már elmúlt egy hónapja, hogy levelet írtak a Belügyminisztériumba, kérték, segítsenek!

Berta Somogyi Lajost nem a hivatalos emberek, hanem a kalocsai szomszédok, leányok és fiú pajtások hozták vissza az életbe. Mert ő maga már nem akart élni. De érzi, s nap mint nap tapasztalja, mennyire szeretik őt a kalocsaiak. Az egyik csak egy pohár frissen fejt

tejet hoz neki: — Egészségére, Lajoskám. A lányok biztatják: — Ne félj, Lajos, nagyot táncolunk a lakodalmadon. — S ott vannak a barátok, akik kicsalták őt a betegágyból az első tavaszi napsütésre.

Íme, két emberi sors — egy egész történelem. Két súlyosan sebesült katonával beszélgettünk. Ma már tudom, kik ők. Mindketten szegény, egyszerű emberek. S miközben őket kerestem, találkoztam életben maradt bajtársaikkal is. Az egyik a Mária Valéria telepen lakik, a másik Újpesten, a Deák utcában, egy rogyadozó kis földszintes házban, ahol macskakövek pótolják a parkettát. Ilyen emberek. De kik voltak azok, akik lőttek rájuk? Szadista gyilkosok, ellenforradalmárok. Ki hiszi el, hogy K. Farkas József vagy Berta Somogyi Lajos a zsoldpénzét védte ott a Köztársaság téren a Pártházban? Ezek az emberek a többi Mária Valéria-telepi és újpesti emberekért, a proletárdiktatúráért, a munkáshatalomért harcoltak, azért az országért, mely a hibák ellenére is a népé, a dolgozóké. Sokan az életüket adták oda ezért. K. Farkas József az egészségét és Berta Somogyi Lajos a ballábát.

És itt az édesanya, Somogyiné. Ő most segélyért könyörög, nem magáért, a fiáért, akiért mindenét odaadná. Nem tudom, ki volt az, aki a Belügyminisztériumban kézbe vette Somogyiné levelét. Az az ember nem érdemli meg, hogy ott legyen — az bizonyos. Nem tudom azt sem, hány ember ül a Belügyminisztérium iktató irodájában, de azt megtudtam, hogy ketten vannak mindössze, akiknek feladatuk, hogy felkutassák az élőket és segítsenek azokon, akiken segíteni kell. Berta Somogyi Lajos és a többiek a népi demokráciáért harcoltak. Becsülje is meg a népi demokrácia úgy őket, ahogyan megérdemlik.

Ezt kéri az anya, Berta Somogyi Lajosné is: megbecsülést hős fiának."

•

Így szólt a riport, a Köztársaság téri pártházat védő súlyosan sebesült katonákról. Elszomorító volt a sorsuk, súlyos betegen feküdtek és nem bíztak az életben, nem bíztak a jövőben. De mindössze néhány hét telt el a riport megjelenése után, s egyszeriben minden megváltozott körülöttük.

A Belügyminisztériumban kivizsgálták ügyüket és azonnal gyorssegélyt küldtek nekik. Berta Somogyi Lajos levelének elsikkasztóját megbüntették. Meg kell jegyezni, hogy abban az időben még a Belügyminisztériumban is számosan voltak olyanok, mégpedig vezető állásban, akik legszívesebben minden segélyt megtagadtak volna a súlyosan sebesült államvédelmi harcosoktól. De a kommunisták kiverekedték igazukat és végre hosszú halogatások után nyilvánosan is elismerték érdemeiket: alhadnaggyá nevezték ki a két sorkatonát. Megmondom őszintén, ebben az eredményben biztos voltam, de elsősorban az érdekelt, milyen visszhangot vált ki a katonákról szóló írás a közönség körében — mit mondanak az utcákon, a gyárakban, vidéken az emberek. Bevallom, izgatottan vártam a társadalom ítéletét. És a társadalom ítélt. Már másnap legalább húszszor csengett szerkesztőségi szobámban a telefon: a két katona címét kérdezték. Sokan be is jöttek hozzánk: az egyik nap egy gimnazista lány keresett fel, mindenáron K. Farkas Józseffel akart találkozni. Elmondta, nagyon megszerette, s egyetlen vágya, hogy szemtőlszembe láthassa, s megszoríthassa a kezét. A másik látogató egy orvosnő volt. A nevét nem mondta meg. de letett asztalomra 600 forintot, hogy juttassam el a két katonának. „Tudom, nem nagy összeg, de szívből adom" — mondotta.

Meglátogattam a Korvin Ottó kórházban K. Farkas Józsefet. Elkeseredett, beteg ember helyett egy valósággal megújhodott férfit találtam.

— El sem hiszi, milyen boldog vagyok. Most már azt mondom, mégis jók az emberek.

És örömmel mesélt: a cikk megjelenése óta már az első héten több mint kétszázhetvenen keresték fel a kórházban. A II. számú Autójavító Vállalattól ruhát hoztak neki. A XIV. kerületi pártbizottságtól asztali lámpát, órát, cigarettatárcát és virágot. A szolnoki járási tanács küldöttsége pénzt hozott. A Fővárosi Rendőrkapitányság dolgozói több ezer forintot küldtek. A Lenin Intézet tanulói virággal kedveskedtek neki. A Budapesti Pártbizottság kétezer forintot adott át. A Danuvia gyárból ifjúsági küldöttség kereste fel rengeteg ajándékkal. Amikor meglátogattam, éppen a SZOT küldöttsége volt ott: méretet vettek róla és két másik sebesült bajtársáról, mert ruhát, cipőt, fehérneműt készíttetnek nekik.

K. Farkas József és Berta Somogyi Lajos időközben kint jártak pihenni, gyógyulni a Német Demokratikus Köztársaságban. Gyűlésekre, gyárlátogatásokra hívták meg őket. Több iskolában voltak beszélgetni a fiatalokkal. És ezek a fiatalok látogatásuk után rájöttek arra, hogy kik voltak az igazi szabadságharcosok, kik küzdöttek valójában a magyar ifjúság jövőjéért. K. Farkas József részére a Ganz Vagongyárban nagyszabású gyűjtés indult. A gyár fiataljainak harmadik küldötteként részt vesz a moszkvai Világifjúsági Találkozón. Berta Somogyi Lajosékhoz Kalocsára az Ikarusz gyárból egy brigád utazott le, fiatal szakmunkások, rendbehozták, valósággal újjáépítették kis házikójukat. Őt megyéje küldi Moszkvába, a VIT-re.

De Berta Somogyi Lajos kétszeresen boldog ember. Boldog, mert ma már tudja: nem a dolgozók, a becsületes, rendes emberek emelték rá a gyilkos fegyvert, a becsületes emberek mind-mind segítenek neki. És most visszatért az életkedve, sőt szerelmes! A Német Demokratikus Köztársaságban műlábat kapott. Nehéz volt megtanulni járni az érzéketlen falábbal, de nagyon akart. És ma már táncol, autót vezet. Elhatározta, hogy gépkocsivezető lesz — és megnősül.

Még ma is árad a segítség részükre szerte az ország-

ból. Felemelő érzés ez. Súlyosan sebesült, beteg embereknek adta vissza az életbe, az emberekbe vetett hitét. Így mondta ezt a nyugati újságíróknak is legutóbb K. Farkas József:

— Sok ajándékot kaptam. Jöttek lányok, akik „férjü" kértek, mások magukhoz hívtak üdülni, pihenni és vannak, akik pénzt, ruhaneműt, jóféle borokat hoznak még mindig. Ezt mind-mind nagyon-nagyon köszönöm. De számomra nem ezek a legértékesebbek, mindenekelőtt köszönöm az emberséget.

Itt be is fejeződne a két hős katona története. Így kérdés azonban nyitva marad: ki mentette meg a gyilkosok karmai közül a lemészárolt, számtalan sebből vérző sorkatonákat?

Ismerősök és barátok, ismeretlenek és haragosok kérdezték tőlem azokban a napokban, mondjam el, miféle ember volt az, aki vállalta a kockázatot és volt mersze dühödt ellenforradalmárok kezéből kivenni K. Farkas Józsefet és társait. Őszintén bevallom, engem is rendkívül izgatott a kérdés. Kíváncsi voltam, milyen emberek azok, akik mint Tompa Károly hadnagyot, Berta Somogyi Lajost és K. Farkas Józsefet is megmentették a gyilkosok karmai közül, életük kockáztatásával szembeszálltak az ellenforradalom túlerejével. Kerestem, kutattam K. Farkas József megmentőjét, de sehogyan sem tudtam a nyomára akadni. A véletlen segített.

Egyszer telefonértesítést kaptam, hogy siessek azonnal a Korvin Ottó kórházba, mert most adják át K. Farkas Józsefnek az alhadnagyi kinevezésről szóló parancsot. A kórházi folyosó egyik padján ült K. Farkas József egy ismeretlen, zömök, széles vállú, fekete hajú férfival.

— Örülök, hogy eljött — fogadott egészen fellelkesülve K. Farkas József — engedje meg, hogy bemutassam a megmentőmet.

Az idegen szégyenlősen, szinte lányosan elpirult. Szaódva, vonakodva mutatkozott be: Szigeti László vagok.

Különös érzés fog el. Nézem a már ismeretlenül is hiessé vált embert. Nagyon szerettem volna találkozni ves, de eddig mindhiába kerestem az alkalmat. Most itt llok szemtől-szemben vele és bevallom, kissé csalódott vagyok. Valahogyan másként képzeltem el. Magasabbnak, markánsabbnak, sokkal impozánsabb megjelenésűnek. Mégis, vallatóra fogom, kíváncsi vagyok: milyen, miféle ember? Mi a foglalkozása? Hogyan került a pártházhoz? Hogyan szánta rá magát, hogy megmentse a gyilkosok karmai közül K. Farkas Józsefet?

Lassan halkan beszél. — Sofőr vagyok, a honvédségi garázsban dolgoztam azelőtt és most is. A történetet, amelyben semmi rendkívüli sincs, október 24-én kezdeném el A házban a szomszédok azt mondták, hogy a Trefort utcai rendelőben rengeteg sebesült van. Elmentem megnézni, igaz-e a hír, vagy csak túloznak, afféle pletyka-e az egész. Tehát csak a kíváncsiság hajtott oda. Közvetlenül a rendelőintézet előtt állt egy nagy IFA gyártmányú mentőautó. Egy férfi és egy fiatal fiú babrált a kocsin. Odaálltam én is nézegetni, mit akarnak ezzel a kocsival. Egy nő odaszólt hozzám: „Nem ért valamit ehhez? Nagy szükségünk lenne a mentőautóra és nem tudjuk elindítani". Hát valamit konyítok hozzá — válaszoltam — s elkezdtem babrálni a motorral. Aprócska hiba volt csak, s nem telt bele öt perc, már elkészültem vele. A nő látta, hogy szakembert talált, s megkérdezte: nem mennék-e velük sebesülteket menteni? Így cseppentem bele az eseményekbe. Attól a pillanattól kezdve szünet nélkül jártuk a pesti utcákat, s a legnagyobb tűzharcban szedtük fel a sebesülteket. A legtöbbet a Péterfy Sándor utcai kórházba szállítottuk. Ezzel a nővel együtt a Broadway-ház környékén a Dohány utcába a legnagyobb gépfegyvertűz közepette mentünk be, mert az út közepén egy vérében fetrengő

sebesült feküdt. Nem, én nem voltam bátor, az az ismeretlen nő biztatott: meg kell mentenünk minden sebesültet, nem hagyhatjuk elvérezni őket. „Mi most mentők vagyunk, s a mi életünk nem fontos, kötelességünk megmenteni a sebesülteket." — Igen, így mondta, jól emlékszem. És kiugrott a kocsiból, rohant az úttestre a sebesültekhez. Hát én, a férfi sem maradhattam el. Úgy október 28-a felé már nem bírtam az álmossággal, a Péterfy Sándor utcában az orvosok naponta többször koffein injekciót adtak nekem. Ez nem csoda, hiszen október 24-től, mint mondottam, szünet nélkül hordtuk a sebesülteket, több mint 600-at szállítottunk be. Egészen eddig egy pillanatra sem hunytam be a szemem.

A fegyverszüneti napon fellélegeztem. Vége a gyilkolásnak, nem hull több vér a pesti utcán — gondoltam és otthagytam a mentőautót a Péterfy Sándor utcai kórházban, gondolván, erre már úgysem lesz szükség. Elbúcsúztam az orvosoktól, az ismeretlen nőtől és hazafelé indultam, hiszen október 24 óta a családom azt sem tudta, hogy élek-e vagy halok. Azt gondoltam, alaposan kipihenem magam.

Útközben találkoztam a sógorommal, aki megkért, hogy menjek el vele, mert egy teherautón a Húsipari Vállalattól zsírt kellene elhozni néhány kórház részére. Azt hittem, ezt az utat még megteszem, s akkor nyugodtan hazamehetek. Jól emlékszem, kora délután érkeztünk a zsírral a Koltói Anna kórházhoz. Ekkor erős fegyverropogást hallottam. Kimentem a Köztársaság térre. Éppen akkor érkeztem oda, amikor a pártházból egy fehérzászlós küldöttség jött ki. (Ez volt a Mező Imre elvtárs vezette küldöttség.) Láttam, hogy minden oldalról sortüzet nyitnak a fehérzászlós férfiakra, majd a téren levő fegyveresek berontanak az épületbe.

Villámszerű gyorsasággal peregtek le az események. Jóformán még fel sem ocsúdtam, amikor néhány perc múlva katonákat hoztak ki. Láttam azt is, hogy közvetlen közelből tüzet nyitnak rájuk és nyugati diplomáciai

rendszámtáblával érkezett kocsikból férfiak ugrálnak ki, fényképezik a gyilkosságot. Borzalmas látvány volt. Valóságos mészárlás, kéjelgés a vérben. A tömeggel együtt odasodródtam az egymás hegyén-hátán fekvő halottakhoz — akkor azt hittem, hogy mindegyik meghalt. Segíteni szerettem volna, de nem tudtam, hogy hogyan. Ekkor egy pillanatra megmozdult a vérében fekvő K. Farkas József. Odaléptem hozzá és a fülébe súgtam, hogy maradjon mozdulatlanul, hunyja be a szemét. Mindössze öt perc telt el, amíg egy hordágyat szereztem és egy idősebb, 40—50 év körüli férfival a közelben álló autóra tettük fel. Útközben többször megállítottak minket. „Engedd el azt az ávóst, meggyilkoljuk"... „Meg akarod menteni? Te is kaphatsz egy golyót" — fenyegettek, de éreztem, tudtam, nekem nem szabad félni. Egy sebesült ember élete volt a kezemre bízva és sohasem bocsátottam volna meg magamnak, ha akkor elfog a gyávaság. „Engedjetek, ez sebesült, már nem harcos, a kórházba kell vinni!" — kiáltottam és nagy nehezen sikerült kitépnem K. Farkas Józsefet markaikból, rátettem a kocsira, beugrottam a volán mellé és teljes sebességre kapcsoltam, a Péterfy Sándor utcai kórházhoz száguldottam vele. Bevallom, akkor nem hittem, hogy életben marad, annyi vért vesztett már. A kórház bejárójában levettem róla az egyenruhát, mert tudtam, hogy az ellenforradalmárok nem engedik, hogy kezelésbe vegyék, ha meglátják, kicsoda. A további sorsáról csak az újságokból értesültem. Így jöttem el hozzá, mert örültem, hogy mégis életben maradt, csak jó egészséget akartam neki kívánni...

Így beszél hőstettéről, nem nagyzol, nem veri a mellét, egyetlen szóval sem igyekszik felnagyítani tettét. Befejezésül ezt mondja: Ember vagyok, a kötelességemet teljesítettem. — Ember, milyen nagy szó ez. Akik emlékeznek — és mindenkinek emlékeznie kell, aki csak itt volt ezekben a napokban — az tudja, mit jelentett az akkori vérzivataros időkben embernek,

ilyen embernek lenni. Szigeti László hős volt. Ember az embertelenségben.

És bár nem kért, nem számított jutalomra, hisz akkoriban könnyen golyót kaphatott volna önfeláldozásáért — most becsülés övezi. A Trefort utcai rendelő dolgozói több ezer forintot gyűjtöttek össze részére. A Belügyminisztérium munkatársai már jelentkezése másnapján tíz mázsa szenet vittek a lakására és bútort kapott, hogy berendezhesse szegényes lakását. Azóta átnyújtották neki a Belügyminisztérium jelentős pénzjutalmát is és most elment egy levél a Minisztertanácshoz, amelyben a Belügyminisztérium kéri: tüntessék ki kormánykitüntetéssel Szigeti Lászlót.

Megérdemli. Boldog, büszke tudat, hogy akkoriban ilyen emberek is voltak, és bár többen lettek volna. Minden köszönetünk, elismerésünk Szigeti Lászlóé és a többi bátor, igazi emberé.

HOGYAN CSALTA TŐRBE NAGY IMRE AZ ÁVH BELSŐ KARHATALOM TISZTJEIT

Pillok százados olyan történetet mond el, amelyről csak igen kevesen tudnak:

— Én a belső karhatalom Bajcsy-Zsilinszky laktanyájában voltam politikai tiszt. Október 23-án iskolán voltam. Amikor hallottam, mi történik a városban, jelentkeztem a parancsnokomnál, Orbán ezredes elvtársnál szolgálattételre. Civil ruhában voltam és két másik tiszttel együtt egy ÁM 446-os rendszámú Pobeda gépkocsival a Sztálin térhez mentünk megtudni, milyen hangulat uralkodik a városban.

A tömeg éppen a Sztálin-szobrot döntögette. Piros színű nyakkendő volt rajtam és ez egy férfinak szemet szúrt: — Ilyen nyakkendőket nem hordunk már, vége a komcsi világnak — kiáltotta, miközben a nyakkendőmet ráncigálta. Nagy nehezen megszabadultam tőle és akkor hallottuk, hogy kiáltani kezdik a téren: Gyerünk a stúdióhoz. Felrohantam a közelben levő lakásomra és jelentést adtam. Ezután este tíz óra tájban a stúdióhoz mentünk. Éppen akkor érkezett teherautón erősítés a rádióban levő harcosainknak. A tömeg elállta a gépkocsik útját, de katonáink áttörték a sorfalat és sikerült bemenniük a rádió épületébe. Öt katonát azonban elszakítottak társaitól. A falhoz szorították őket, ütniverni kezdték a fiúkat. Láttam, hogy többen kést vesznek elő · és feléjük igyekeznek. Ekkor a velem levő tisztekkel megbeszéltem, hogy kihozom a tömegből az öt katonát, ők ketten pedig fedeznek engem. Hirtelen elordítottam magam:

— Vigyázat, engedjetek!

Az előttem állók megrökönyödtek, nem tudták mire vélni erélyes hangomat, s önkéntelenül is utat nyitottak. Nagy nehezen odaértem a falnál szorongó öt katonához. Láttam, hogy az egyiknek betörték a fejét egy téglával és igen erősen vérzik. Szegény fiú, alig bírta már tartani magát. Gyorsan odasúgtam nekik:

— Fiúk, hallgassatok rám, Pillok százados vagyok a Bajcsy laktanyából és azt tegyétek, amit mondok. Induljatok előttem az utcasarok felé.

Ezt csak súgtam nekik, s a következő pillanatban már ordítottam is:

— Vigyázzatok, vigyázzatok, fegyver van náluk, lőni akarnak.

A tömeg lassan szétvált és az öt katonát nagy nehezen sikerült az utcasarkon levő autóhoz lökdösni. Elrobogott velük a kocsi, de én ott maradtam. A tömeg ekkor közrefogott. Kerestem, kutattam, hol van a két tiszt bajtársam, de nem láttam őket sehol. Többen késsel közeledtek felém.

— Biztos ez is ávós, a sajátjait mentette, bosszuljuk meg rajta — kiáltották, s egyre jobban szorongatott helyzetbe kerültem.

Ekkor a hátam mögött megszólalt egy hang: „Szabó volt rendőrszázados vagyok. Menjen nyugodtan előre, én fedezem a hátát. Igyekezzen előre, minél gyorsabban." Bevallom, nem nagyon bíztam az idegenben, s minden pillanatban attól féltem, hogy hátulról leszúrnak. De a hátam mögött levő férfi egyre csak biztatott: „Bízzon bennem, ne féljen" — és lökdösött előre. Így vergődtünk el valahogy a sarokig, mikor egy volt iskolatársamat láttam meg feleségével. Holeczki Gyula vegyészmérnök volt. Odakiáltottam neki: Szervusz Gyula! — a tömeg meglepődött, én kihasználtam ezt a pillanatot és elmenekültem...

Ekkor már láttam, mi történik a pesti utcán, láttam, hogy gyilkolják az államvédelmi harcosokat, csak egy

hajszálon múlott, hogy én megmenekültem. Elhatároztam hát, hogy nem megyek vissza az iskolára, ha meg kell halnom, hát a katonáim között haljak meg, harcolva és ne orvul meggyilkolva. Meg kell mondanom őszintén, sok emberben csalódtam, mégpedig kellemesen csalódtam azokban a napokban. Voltak nálunk harcosok, akiket azelőtt többször büntetnem kellett, mert afféle fenegyerekek voltak. Ezek is mind egy szálig, az utolsó pillanatig hősiesen kitartottak. Volt olyan közöttük, akinek valahol szétverték az egységét, ő maga is súlyosan megsebesült, de véresen, meggyötörve, megkínozva, alig vonszolva magát, bevánszorgott a laktanyába, ismét szolgálatra jelentkezett. Küzdöttünk mindannyian, hisz a kormány parancsát hajtottuk végre, amikor harcoltunk az ellenforradalmárok ellen. És egy szép napon, egyszer csak halljuk a rádióban, Nagy Imre beszél: megszüntetik az Államvédelmi Hatóságot, és a még egy órával azelőtti ellenforradalmárok szabadságharcosokká lettek kikiáltva!

— Hát kik vagyunk mi? Ha ők a szabadságharcosok, akkor mi vagyunk az árulók?!

— Ha az ellenforradalmárok a nemzet hősei, akkor mik vagyunk mi? Mi, államvédelmi harcosok, akik becsülettel, utolsó leheletig teljesítettük a Nagy Imre kormány utasításait, mi lettünk az árulók, a gyilkosok?...

Óriási volt a felháborodás a laktanyában. A katonák egymás után jöttek hozzám, hiszen én voltam a politikai parancsnokuk, kérték, követelték, magyarázzam meg nekik a helyzetet. De kérdem, mit felelhettem én, aki magam is megdöbbenve álltam e pálfordulás előtt és ez a nyilatkozat szinte összezúzott bennem minden hitet. Nem tudtam, mitévők legyünk.

A közelünkben levő Zrínyi laktanyából honvédségi ruhákat és igazolványokat kértünk katonáink számára. Mi, tisztek már lemondtunk mindenről, lesz ami lesz — mondottuk — de sajnáltuk katonáinkat, az egyszerű paraszt- és munkásfiúkat, akik az utolsó percekig eskü-

jükhöz híven kitartottak. Meg akartuk menteni őket. A Zrínyi laktanya először megígérte, később megtagadta a honvédségi igazolványok és ruhák kiadását. Itt meg kell azt is mondani: a laktanyában levő néphez hű tisztek kisebbségben voltak, s nem tudtak felülkerekedni az ellenforradalmárokkal szemben. A katonák ezt hamar megtudták. Egymás után jöttek hozzám, s követelték, hogy a kormánnyal tisztázzuk a helyzetet, hiszen ez nem lehet igaz, ez egy fatális tévedés. Nem dobhat el minket a kormány, ez öngyilkosság lenne, hiszen mi vagyunk az egyetlen szilárd, biztos támasza, hiszen egészen eddig a pillanatig mi hajtottuk végre minden parancsát! Többen felmentünk Orbán ezredes elvtárshoz. Szavazással küldöttséget választottunk, amelyben rajtam kívül részt vett még egy százados, egy főhadnagy, egy törzsőrmester és egy harcos. A küldöttség vezetője természetesen a parancsnok, Orbán ezredes lett. Összeültünk, s arra a megállapodásra jutottunk, hogy feltétlenül beszélnünk kell Nagy Imrével, kötelességünk tisztázni vele a helyzetet. Október 29-én este Orbán ezredes felhívta telefonon Nagy Imre titkárságát és kérte, hogy a miniszterelnök tárgyaljon a belső karhatalom választott küldöttségével. Nagy Imre titkára először szabadkozott, majd rövid idő után közölte Nagy Imre válaszát: nem tud tárgyalni, erre, sajnos, most nincs ideje!

A katonák zúgolódtak: — Fegyveresen vonuljunk a Parlament elé!... Több mint kétszázötvenen vagyunk, fegyverrel kényszerítjük Nagy Imrét, hogy tárgyaljon velünk — kiáltották.

Ekkor megszólalt Orbán ezredes telefonja. Nagy Imre jelentkezett és személyesen Orbán elvtárssal akart beszélni. Hívta, hogy menjen be másnap a Parlamentbe, mert meg szeretné vele tárgyalni a helyzetet. Orbán elvtárs ekkor kijelentette, hogy nem érti, miért beszél ilyen durva, hamis módon rólunk, belső karhatalmistákról a rádió és a sajtó, miért támogatja a kormány is ezt

a hangot. Nagy Imre azt válaszolta, hogy ezzel a hanggal ők sem értenek egyet, a rádió sajnos nincs a kormány kezében, de ígérte, hogy másnap estére a kormány álláspontját, hangját sugározza majd a magyar rádió. — Ennek érdekében is beszélni akarok feltétlenül Önnel, holnap jöjjön be — jelentette ki Nagy Imre. Orbán elvtárs ismét szólt, hogy nemcsak róla van szó, hanem a választott küldöttségről is, akik szintén szeretnének beszélni a miniszterelnökkel. Nagy Imre azonban ragaszkodott ahhoz, hogy egyedül csak Orbán elvtárs jöjjön, míg végül mégis úgy döntöttek, hogy elmegy az egész küldöttség. Abban egyeztek meg, hogy másnap, 30-án délelőtt 10 óra után a Parlament XII-es kapujához megyünk, ott már várnak minket, s Nagy Imre majd tárgyal velünk. Őszintén szólva, valószínűnek tartom, hogy ha egyedül megy Orbán elvtárs a Nagy Imre által megadott időpontban a Parlamentbe, akkor soha többé nem kerül ki onnan, mert átadták volna az ellenforradalmároknak, akik már azokban a napokban halálra keresték őt. Véleményem szerint ez csak tőrvetés volt Orbán elvtárs számára. A körülmények később úgy alakultak, hogy mégis nélküle kellett elindulnunk.

A küldöttség tagjai civil és honvédtiszti ruhákba öltöztek. Feszült várakozással néztük óráinkat, mikor jön el az indulás ideje. Ekkor Orbán ezredes elvtársat paranccsal a Belügyminisztériumba rendelték. Megegyeztünk abban, hogy gépkocsival érte megyünk a Belügyminisztériumba, onnan együtt megyünk majd a Parlamentbe Nagy Imréhez. Így is történt. A Belügyminisztériumban azonban a parancs értelmében Orbán ezredesnek várnia kellett. Töprengtünk, mit csináljunk. Úgy határoztunk, hogy nem késhetünk el, inkább Orbán elvtárs nélkül indulunk Nagy Imréhez.

A megbeszélés értelmében jelentkeztünk a XII-es kapunál. Fegyver senkinél se volt, egyedül nálam maradt egy TT-pisztoly. Azért nem vittünk fegyvert, mert a telefonmegbeszélés alkalmával kijelentették nekünk,

hogy a Parlamentbe fegyveresen nem mehetünk be. A XII-es kapunál már valóban tudtak rólunk. Azt mondták, Nagy Imre pillanatnyilag nem tud fogadni bennünket, menjünk át a Földművelésügyi Minisztérium szemben levő épületéhez, ott már tudnak rólunk, s egy előre kijelölt szobában várjunk, amíg Nagy Imre fogadhat minket.

Az utasítás értelmében átmentünk az FM épületébe, ahol egy földszinti, utcára néző, nagy sarokterembe vezettek bennünket. Az ajtóval szemben helyezkedtünk el és vártunk. A laktanyában azt beszéltük meg a katonákkal, hogy ha délután egy óráig nem jelentkezünk, akkor biztosan lefogtak minket és ők fegyveresen a Parlamenthez jönnek, kiszabadítani bennünket. Érthető, hogy nagyon izgatottak voltunk, szinte fájt minden perc, ami hiábavaló várakozással elveszett. De az idő múlt. Féltizenegy, és még mindig nem jön értesítés. Már 11 óra. Egyszer csak nyílik az ajtó és egy állig felfegyverzett csoport jön be. A Veszprém megyei „forradalmi" tanács küldöttei voltak. Ettől kezdve egymás után érkeztek a különböző „forradalmi" tanácsok, felkelő csoportok küldöttségei, akik, mint mondották, erre az időre lettek berendelve, hogy Nagy Imrével tárgyaljanak, választ kérjenek követeléseikre. Nem értettük, miért éppen abba a szobába vezették ezeket a fegyveres ellenforradalmárokat, ahol mi tartózkodtunk? A Földművelésügyi Minisztériumban éppen elég szoba van, ahol ők külön várhatnának. De nem volt idő töprengésre, mert a Veszprém megyei küldöttség vezetője (igazgató úrnak szólította mindenki) felszólított minket, hogy mondjuk meg, kik vagyunk, mert lehet, hogy „ávós spiclik vannak köztünk, azokat pedig ki kell nyírni". Azt mondtam, elvtárs, ne féljen, nincsenek köztünk ávós-spiclik.

— Micsoda elvtárs? Kikérem magamnak. Én igazgató úr vagyok. Vegye ön is tudomásul, hogy ez a megszólítás örökre megszűnt!

Összenéztünk. Most már láttuk, kikkel kerültünk együvé. Nem volt mit tenni, meghúzódtunk és vártunk. Egyre újabb fegyveres csoportok érkeztek. Leültek és egyeztetni kezdték különböző követeléseiket. Az igazgató úr volt a főelőadó, de minden küldöttség hozzászólt, s ami egyiknek a követeléséből hiányzott, azt gyorsan pótolta a többiekéből. Egymással vitatkoztak és mi egyre inkább gyanúsakká váltunk, mert nem olvastunk fel semmiféle pontokat. Ekkor egy magas, széles vállú férfi rontott a terembe:

— Uraim! Közlöm önökkel, hogy megalakult az új ellenkormány, a Parlamentben székelő bábkormánnyal ne tárgyaljanak! Az ellenkormány székhelye a Belgrád rakpart. (Megmondta pontosan a házszámot is, de sajnos arra már nem emlékszem.) Közölte a küldöttségek tagjaival, hogy az ellenkormánynak saját rádiója, sajtója és fegyveres ereje is van. A nyugati hatalmaktól jelentős fegyverszállítmányt kapott, úgyhogy ha a küldöttségeknek nagyobb mennyiségű fegyverre és lőszerre van szükségük, bizalommal forduljanak a Belgrád rakparti ellenkormányhoz.

Mint felbolygatott méhkas, olyan lett a terem. Valaki elkiáltotta magát: „Vigyázat, ávósok vannak a szobában!" Az igazgató erősködött, hogy nincsenek ávósok. Erre az egyik küldöttség vezetője elmondotta, milyen nehéz a tömegek bizalmát megnyerni. Nekik is két ávóst kellett felakasztani ahhoz, hogy „produkálhassanak valamit".

Ekkor láttam, hogy egyre jobban ég lábunk alatt a talaj. Azt gondoltam azonban, hogy eredmény nélkül nem térhetek vissza, ha törik, ha szakad, tisztáznom kell Nagy Imrével: milyen sorsot szántak nekünk. Az óramutató azonban veszedelmesen közeledett a megadott határidőhöz. Ekkor kiküldtem az egyik katonát azzal a paranccsal, hogy telefonáljon a laktanyába és közölje velük, hogy még mindig nem tudtunk Nagy Imrével beszélni, várnunk kell. Míg a katona elment,

összeszorultunk. Elhatároztuk, ha ránktámadnak ezek az ellenforradalmárok, utolsó csepp vérünkig küzdünk ellenük. Néhány perc telt el csupán, amikor a katona visszajött:

— A laktanya nem válaszol!

— Meg van maga őrülve? Biztosan rossz számot hívott! — rivalltam rá. De a harcos esküdözött, hogy jó számot hívott és a laktanyából senki nem válaszolt. Mi történhetett? Négy embert elküldtem kocsival, hogy teljes sebességgel rohanjanak a laktanyához, mi tartjuk magunkat ameddig lehet és azonnal küldjenek értesítést, hogy mi történt a laktanyában. A kocsi elment, mi pedig vártunk. Helyzetünk egyre szorongatottabbá vált. Elkezdtek lökdösni, gyanúsítgatni minket. Valaki ismét elordította magát: „Ávósok, lőjük le őket". Intettem a szememmel és mind a négyen kiugrottunk az ablakon. Futva tettük meg az utat a közelben álló gépkocsinkig. Az ellenforradalmárok nem értek utol, mert ők az ajtón keresztül siettek utánunk. Teljes sebességgel rohant gépkocsink a Bajcsy-Zsilinszky laktanya felé. A Hős utcai kapun akartunk bemenni, amikor láttuk, hogy az úton mindenfelé csapzott, véres katonák jönnek kettesével, hármasával, futnak, menekülnek. De nem volt idő töprengésre, mert közben odaérkeztünk a Hős utcai kapuhoz. A sorompónál katonák álltak. A laktanya előtt kiléptem a kocsiból és kértem, engedjék fel a sorompót, be akarunk menni:

— Ide tartoztok? — kérdezték.

— Igen! — feleltem, s ebben a pillanatban rámordítottak. — Piszkos ávós, az anyád hétszentségit. — S már nyúltak a puskák felé. Éppen annyi időm volt, hogy beugorjak a kocsiba, amely azonnal indult. Ez mentette meg az életünket, mert a hátunk mögött egymás után dördültek el a géppisztolysorozatok. Teljesen meg voltunk zavarodva. Nem tudtuk, mi történt. Nem tudtuk megérteni, miért hagyták el katonáink a

laktanyát, s miért foglalták el a Zrínyi laktanyások a mi épületünket.

Sofőrünk is rendkívül ideges volt, mert bár tudtuk, hogy a Keleti pályaudvarnál nagyszámú ellenforradalmár fegyveres csoport van, egyenesen feléjük robogott. A Keleti pályaudvar előtt valóban meg is állítottak minket:

— Kiszállni, ellenőrzés, igazoltatás!

Mindenfelől géppisztoly- és puskacsövek meredtek ránk, nem volt mit tenni, kiszálltunk a kocsiból. Többen az autóhoz ugrottak, felemelték az üléseket, nézték, nincs-e a kocsiban fegyver. Minket felszólítottak: ha van, adjuk át pisztolyainkat! Mint már mondottam, egyedül csak nálam volt egy TT-pisztoly, velem levő társaim teljesen fegyvertelenek voltak. Zsebemben egyedül csak az államvédelmi igazolvány volt, s azt hittem, innen soha nem menekülünk. Zsebembe nyúltam és átnyújtottam a pisztolyomat. Egy sovány, nyurga férfi vette át tőlem, s kijelentette, hogy ez az övé. Erre egy másik férfi lépett oda hozzá, akinek nyakában dobtáras géppisztoly lógott.

— Maga csak parancsnokhelyettes, én vagyok a parancsnok, tehát a pisztoly engem illet meg.

— A pisztoly az enyém, én zsákmányoltam! — kiáltozta a nyurga.

A parancsnoknak titulált férfi levette a nyakából a géppisztolyt, s át akarta adni a nyurgának, mondván, hordja ő azt. A helyettes azonban nem egyezett bele, s így huzakodtak, vonakodtak, mi meg kihasználtuk a veszekedést, s hirtelen beugrottunk a kocsiba. A sofőr gyorsan indított, s a Bethlen utca irányába robogtunk. Hallottuk még, hogy többen felkiáltottak: „Ezek még nem is igazolták magukat, megállni, megállni!" — ordítozták és utánunk lőttek. A kocsiban azonban senki sem sebesült meg.

Így másztunk ki ebből a kalandból. Töprengtünk, hogy mit tegyünk. A laktanyába már nem mehettünk

vissza, s elhatároztuk, hogy mindenki külön-külön hazamegy.

Így szól a történet. Kevesen tudnak erről az esetről, legfeljebb csak Nagy Imre közvetlen környezetéből és a Bajcsy-Zsilinszky, volt belső karhatalmista laktanya katonái közül egyesek. Nagy Imre tehát nem fogadta a belső karhatalom katonáit, annak ellenére, hogy erre határozott ígéretet tett nekik október 29-e éjszakáján. Több esemény van, amely ma sem világos: elsősorban miért abba a szobába helyezték az államvédelmi küldöttséget, ahová az ellenforradalmárokat is beküldték? Tudniok kellett. hogy a fegyvertelen katonákat ezzel teljesen kiszolgáltatják a fegyveres ellenforradalmároknak. De mondjuk, hogy ez véletlen — bár megjegyezzük, ilyen véletlenekben nem hiszünk. Ígérete ellenére miért nem fogadta őket Nagy Imre? A katonák látták, hogy egyre-másra mentek be a különböző küldöttségek hozzá, csak éppen velük nem volt ideje tárgyalni?

A leglényegesebb azonban a következő:

Nagy Imréék tudták, hogy a küldöttség tagjai közt van a Bajcsy-Zsilinszky laktanya parancsnoka, politikai tisztje, az egész vezérkar. Ugyanebben az időben rendelték el a Bajcsy-Zsilinszky laktanya kiürítését és átadását a Zrínyi laktanya katonáinak. Az államvédelmi harcosok jóformán teljesen tisztek nélkül voltak laktanyájukban, amikor a kiürítésről szóló parancs érkezett. Nyilvánvaló, hogy ez nem volt véletlen. A két tény között szoros összefüggés van.

Erről így beszél Pillok százados:

— Az ügy még ma sem teljesen világos előttem, egy azonban biztos: árulás történt. Így akarták Nagy Imréék szétverni a részükre kellemetlenné vált belső karhatalmat.

Ügyes színjáték volt, amelynek sok becsületes harcosunk esett áldozatul.

KÉT PÁRTONKÍVÜLI HONVÉD HŐSTETTE A PÁRTKÖZPONTNÁL...

Két egyszerű parasztfiatalról, volt pártonkívüli honvédekről szól az alábbi történet, akiket április elején az egyik budapesti karhatalmi egységnél az ellenforradalom elleni harcokban tanúsított bátor magatartásukért törzsőrmesterekké léptettek elő.

Mindketten november 4 hajnalán vetődtek önszántukból a pártközpont védelméhez, s azután ott is maradtak.

Pesuth János honvéd a rákospalotai tüzérezred egyik ütegénél teljesített október 23-a előtt szolgálatot. Amikor kirobbant a fegyveres felkelés, az ellenforradalmárok október végén kísérletet tettek a rákospalotai tüzérlaktanya elfoglalására. Pál György százados ezredparancsnok, a támadás előtt pillanatok alatt felismerte, hogy maroknyi védelmével nem tudja sokáig tartani az épületet. Az utcán már támadásra készülődtek a fegyveres ellenforradalmárok, amikor az ezredparancsnoknak hirtelen mentőötlete támadt. Felvette a telefonkagylót, s a Cs-i üteg parancsnokát kérte a telefonhoz:

— Elvtársak, az ellenforradalmárok megtámadták laktanyánkat. Legyetek segítségünkre. Lőjétek be a laktanyát, hadd tudják meg az ellenforradalmárok, hogy mi a magyarok istene...

Már dúlt a harc, amikor néhány perc múltán az első gránátok robbanni kezdtek a támadók feje felett. Néhány percig valóságos gránáteső zúdult az ellenforradalmá-

rokra. Összesen ötvenegy gránát robbant rövid idő alatt a fejük felett, s ez igen hamar lelohasztotta támadó szándékukat. Az erős tűzre, a robbanások utáni szilánkesőre megfutamodtak. Az üteg beavatkozása úgy érte őket, mint derült égből a villámcsapás.

A támadók szétverése után az ezredparancsnok dicséretben részesítette a feladatát kiválóan teljesítő üteget. Itt harcolt az ütegnél Pesuth János honvéd is, aki a parancsnoki dicséret mellett jutalomként november 4 reggeléig tartó eltávozást is kapott. Negyedikén reggel, mivel a pártközpont közelében lakott s egységéhez visszatérni már nem tudott, gondolkodás nélkül a pártközpont védőinél jelentkezett szolgálattételre.

Másik társa, Pusztai Ottó honvéd az aszódi ezrednél volt szakács. De amikor fegyverforgatásra volt szükség, Pusztai elvtárs akkor is derekasan megállta a helyét. Egysége részt vett a budapesti harcokban, s mindvégig együtt maradtak. Ő is november elején sodródott a Nádor utcai védőkhöz.

Laáb Antal alezredes elvtárs, a pártközpontot védő alegység parancsnoka így emlékezik a két „kiskatonáról":

— Egy környékbeli garázsban voltak Pusztaiék. November első napjaiban sok ember kereste fel a pártközpontot, hogy segítséget kérjen különböző ügyes-bajos dolga elintézésére. Jöttek többen, akik azt kérték tőlünk, hogy mielőbb nyissunk ki néhány Közért üzletet. November 6-án, 7-én több Közért üzletet kinyitottunk, s volt eset, hogy az eladó és a boltvezető távollétében önként jelentkező háziasszonyok közül jelöltük ki az eladókat, sőt a pénztárost is. Egységünk egy tisztje ott maradt az üzletben. Azután láttuk, ez is felesleges. Rájuk bíztuk az árusítást, s ment az, mint a karikacsapás.

Ezekben a napokban jött hozzám Pusztai Ottó honvéd is, egy Rácz nevű gépkocsivezetővel, hogy szerezzünk nekik élesztőt. Mint mondták, nagyon kellene, hogy a

pékek másnap kenyeret tudjanak adni a kerület lakóinak.

— Élesztő kellene, srácok? — kérdeztem tőlük. — Hát az egy kicsit bajos lesz.

— Szerzünk mi élesztőt, alezredes elvtárs — mondta hamiskás mosollyal a fiatal honvéd. S így maradt nálunk. Még aznap előállt haditervével, hogy szerez ő élesztőt Budafokról. Csak az a bökkenő, hogy a gyár, ahonnan az élesztőt kell hozni, még az ellenforradalmárok kezén van, s a városban is nehéz még a továbbjutás. Az volt a kérésük: adjanak mellájük két szovjet katonát kísérőnek, s ők szereznek élesztőt Budafokról. A szovjet parancsnokság teljesítette a kérésünket, s kijelöltek két szovjet katonát kísérőül.

A vállalkozó csoporttal ment Pesuth honvéd, Jakabfi László főhadnagy és Szabó N. László százados is.

Budafok határáig nem is volt semmi baj, mert ha fegyveresen kószáló ellenforradalmárokkal találkoztak, a gépkocsivezető jobban beletaposott a gázpedálba és tovább robogtak. A szovjet egységek — a két szovjet katonát ezért is vitték magukkal — tovább engedték őket. De mit csináljanak Budafokon? Bemenni az ellenforradalmárok egyik fészkébe két szovjet katonával!? Érkezésük színhelyén több ellenforradalmár ki akarta végezni a szovjet katonákat. Az egyiket megszólította Pusztai:

— Nem látod, te hülye, hogy ezek velünk vannak? De most már adjátok sürgősen ide az élesztőt. mert nem várhatunk sokáig. Várják a felkelők. — Pusztai mindezt olyan természetes közönnyel mondta, mintha a kért élesztőből legalábbis Király Bélának akartak volna kenyeret sütni.

Az ellenforradalmárok kerülgették azonban még egy darabig a két szovjet katonát, aztán, ha nem is könnyen, hosszú vitatkozás és újabb magyarázkodás után felkerült a gépkocsira nyolc zsák élesztő.

Visszafelé jövet az esti órákban már-már úgy vélték, hogy sikerrel járt küldetésük, amikor a Sztálin térnél mintegy harminc főnyi ellenforradalmár fegyveres csoport megállásra késztette őket.

— Azonnal kiszállni — ordított egy pattanásos képű, aki valószínűleg a fegyveresek parancsnoka volt.

— Kinyírjuk őket? — kérdezte az egyik fegyveres parancsnokától. S ekkor szorongatott helyzetükben újra rájuk mosolygott a nemvárt szerencse. Arra járt Pusztaiék egyik ismerőse, egy tiszt s így nagy nehezen mégis sikerült kivágni magukat szorongatott helyzetükből.

Még aznap este kiosztották a nyolc zsák élesztőt a kerület sütődéi között. Másnap mégis lett kenyere a kerület lakóinak.

November 4-e után, amikor a fegyveres harcok befejeződtek, de még bujkáltak kisebb ellenforradalmár fegyveres csoportok, ekkor vállalt pártmunkát a két pártonkívüli honvéd. Sok mindenre választ ad ez az egyszerű tény. Vajon miért tették? Mert rendet, nyugalmat akartak. Szívesen vállalták a legnehezebb feladatokat is. Ragasztották a párt röpcéduláit a ködös hajnalokon, vagy a szürkülő estékben, amikor még fegyveres ellenforradalmárok kóboroltak a városban. Gépkocsival hordták vidékre és terjesztették a párt lapját, a Népszabadságot. Nemegyszer kerültek olyan helyzetbe, hogy az ellenforradalmárok, amikor megszimatolták a szállítmány „tartalmát", fel akarták gyújtani gépkocsijukat. Az egyik alkalommal Miskolcon az állomáson voltak kénytelenek aludni, mert az ellenforradalmárok ki akarták végezni őket. Odaérkezésükkor megállították őket a város szélén igazoltatás címén, s amikor látták, hogy a gépkocsi tömve van a párt lapjával, fel akarták gyújtani azt. A két honvéd csak nehezen tudott egérutat nyerni üldözői elől. S másnap már újra vállalkoztak bármilyen feladatra, amit a párt kért tőlük.

Az a katonai csoport, amelyhez e két honvéd — s azóta már előléptetett törzsőrmester — is csatlakozott, november 3-án érkezett az MSZMP központjának védelmére.

A Petőfi Akadémián november 2-án harminc főt kértek fel, hogy ők adják az őrséget az MSZMP központnál. Ugyanakkor Laáb Antal alezredest bízták meg az őrség parancsnokságával. A kijelölt harminc fő közül azonban többen húzódoztak, nem szívesen vállalták az akkor még nem éppen veszélytelen feladatot. Néhányan az egy-két nappal azelőtti Köztársaság téri tragédiát emlegették.

— Amikor láttam, hogy többen nem szívesen vállalják a feladatot — mondja Laáb alezredes —, felszólítottam az elvtársakat: azok lépjenek ki a sorból, akik önként jönnek a Nádor utcába. A felszólításra nyolcan léptek elő. Megérdemlik valamennyien, hogy név szerint is megemlékezzünk róluk: Jakabfi László főhadnagy, Szabó N. László százados, Somogyi Sándor őrnagy, Takács Gyula főhadnagy, Papp István őrnagy, Kuzma János főhadnagy, Nagy Imre százados és Deák Ferenc őrnagy.

Közvetlenül november 4-e után az őrséghez jött Supka Kálmán alezredes, Bene Béla őrnagy, Tarnai György főhadnagy, Pécsi Sándor százados és Ráboczki György főhadnagy. Ezekben a napokban vetődött ide a már említett két honvéd is.

— Amikor ide érkeztünk — emlékezik vissza Laáb alezredes —, az Árpád utcában és az Akadémia utca 13-ban egy ellenforradalmár század állomásozott, akiket jó néhány nappal előtte Király Béla vezényeltetett ide. Az egész épülettömb ezek „védelmére" volt bízva. Odaérkezésünkkor a század parancsnoka nagy büszkén mutogatott nekem egy revolvert:

— Látja ezt a pisztolyt? Jól nézze meg, ez Gerő Ernőé volt — mondta. — A dolgozószobájából szereztem.

Elkértem tőle a pisztolyt, nálam is maradt.

A század beosztottjai sorra járták a szobákat, amit

tudtak, elemeltek. Feszegetni kezdték a páncélszekrényeket, s éppen ezért félő volt, hogy fontos pártokmányok is az ellenforradalmárok kezébe kerülnek. Az alezredes és beosztottjai odaérkezésükkor természetesen nem állíthattak be azzal az ellenforradalmár század parancsnokához, hogy ők kommunisták, és éppen ezért jöttek ide. Ezért csalhez folyamodtak. Megtiltották a századnak, hogy a pártközpont emeletein, szobáiban kóboroljanak. Határozott fellépésüket meg is indokolták:

— Vigyázni kell minden dologra, erre nekünk még nagy szükségünk lehet — mondták az ellenforradalmároknak, s azok bele is egyeztek ebbe, mondván: „Hát bizony, azokra nagy szükségünk lehet."

Az alezredes egysége elhatározta, s ezt meg is mondták a század beosztottjainak, hogy aki ennek ellenére az épületben mászkál, arra lőni fognak.

November 3-án éjjel Laáb alezredes katonái az újonnan alakult Kisgazda párt székháza elől elhoztak négy lopott gépkocsit. Még aznap éjjel szereztek két vippont is. Az őrség beosztottjai, bár a szovjet csapatok megérkezése előtt rövid ideig tartózkodtak a pártközpontban, mégis jelentős feladatot hajtottak végre: *megakadályozták, hogy fontos pártokmányok az ellenség kezébe kerüljenek.*

E veszélyes feladat végrehajtásában több pártmunkás élete kockáztatásával vett részt. Az Akadémia és az Árpád utcából igen nehéz körülmények között, rendkívül fontos pártokmányokat mentettek át a Nádor utca 28-ba. (Itt nem tartózkodtak ellenforradalmárok.) Sok okmányt — nehogy az ellenforradalmárok kezébe jusson — *a helyszínen égettek el.* Az egyik alkalommal az egyik elvtársat éppen akkor fogták el a kapu alatt, amikor ő az Akadémia utcában levő egyik páncélszekrény tartalmának megsemmisítésére indult. Zsebében ott lapult a szekrénykulcs. Ha az ellenforradalmárok megtalálják nála — ez rendkívül nagy károkat okozhatott

volna a pártnak. Több órás őrizetbevétel után bravúros módon megszökött az ellenforradalmároktól.

De az októbervégi napokban a kerületi pártbizottságokat is felkeresték a kommunista munkások, volt partizánok és pártmunkások. Segíteni akartak, fegyvert követeltek. Miközben látták az ellenforradalmárok gyilkosságait, mind többen határozták el, hogy fegyvert kérnek, mert harcolni akarnak. Az árulás azonban kiütötte kezükből a fegyvert.

Az árulás és a fejetlen kapkodás közepette bűnösen elodázódott a munkásezredek megszervezése és felfegyverzése is. *Pedig erre vonatkozólag a párt közvetlenül a fegyveres harc kirobbanása után határozatot hozott.* Mégis, hogyan történhetett, hogy okóber 27-én éjszaka a pártközpont és a Honvédelmi Minisztérium összekötője azt jelentette a Politikai Bizottságnak, hogy a HM szerint a munkásezredek azonnali felfegyverzésére nincsenek számottevő fegyvertartalékok az országban? (Meg kell őszintén mondani: jelentős mennyiségű fegyverkészlettel rendelkeztünk. November 4-e után több olyan fegyverraktár volt, amely szerencsére sértetlen maradt az ellenforradalom alatt.)

A párt javaslatára kidolgoztak egy tervet, amely szerint Budapesten *négy titkos fegyverbázis* létesült, s itt fegyverezték volna fel a leendő munkásezredeket. Az októbervégi napokban, amikor óráról órára nőtt a zűrzavar, nagy nehézségeket okozott, hogy a fegyvereket vidékről a bázisokra szállítsák. Amikor Váradi vezérőrnagyhoz fordultak — aki a szállítóeszközökkel rendelkezett —, hogy adjon gépkocsikat, a vezérőrnagy megtagadta.

Ezek után a pártközpont munkatársai szerveztek be több mint harminc gépkocsivezetőt, volt partizánokból és pártmunkásokból őrséget verbuváltak, akik 28-án reggel több ezer fegyvert szállítottak a bázisokra. A fegyverszállítás megszervezésében derekas munkát végzett a HM tüzérparancsnokának törzse is.

Két nap alatt több mint tízezer fegyver érkezett a bázisokra. Sajnos, már késő volt. A fegyvereknek már csak kis hányadát tudták szétosztani.

Ezekben a napokban a katonai kiegészítő parancsnokságok zöme többé-kevésbé már szétzilálódott, ezért a Köztársaság téri pártházba települt egy törzs, amely a munkásezredek felfegyverzését irányította. Emiatt volt itt október 30-án délelőtt is az a négy honvéd főtiszt, akiket a fasiszta ellenforradalmárok a pártház megtámadása után vandál módon meggyilkoltak.

Az októbervégi napok nagyon sok pártmunkást, funkcionáriust állítottak próba elé. S nagy többségük becsületesen helytállt a nehéz napokban is.

S november 4-én reggel 7 órakor megérkeztek a szovjet katonák. Segítségükkel a pártközpontnál percek alatt lefegyverezték a Király Béláék által odavezényelt századot, majd mielőtt szélnek eresztették őket, megmotozták a század valamennyi katonáját. A zsebekből sokféle lopott holmi, fényképek, különböző pártokmányok, útlevelek kerültek elő.

Köszönet Laáb alezredes elvtárs beosztottjainak, s azoknak a pártmunkásoknak, akik a nehéz napokban is vállalták s becsülettel végrehajtották megbízatásukat.

82 HŐS BÁNYÁSZPARTIZÁN HARCA A „HARAG NAPJA" VÁROSÁBAN

Kommunista bányászokról szól az alábbi igaz történet, akik cserbenhagyatottságukban is megmutatták: zsebükben nem a karrier lépcsőfokait jelentette a piros párttagsági igazolvány. Nevüket talán soha sem repíti szárnyra a hír, ha októberben nem öntenek ki medrükből a szennyes csatornák. A szénfalaknál dolgoztak becsülettel, de amikor fenn „zengett az ég", akkor is kommunisták maradtak. Ők, az egyszerű vájárok megszégyenítették, mert megszégyenítették a legfelső katonai vezetést is. Amikor Bata, volt honvédelmi miniszter egyik hadműveleti tisztjének nyakába borult, mondván: „Édes fiam, én sem tudom, hogy mit csináljak" — ők fegyver híján bordafával őrizték Kányáson a bányát! Nagybátonyban a Katalin aknán a tíz-húsz kilométerre lakó bányászok napokig nem mentek haza családjukhoz, az akna felolvasó termében a földre hányt szalmán aludtak — mert a fegyvereket várták!

Pedig egyikük sem kapott behívóparancsot, nem feszült rajtuk díszes egyenruha, s mégis cselekedtek. Jöttek egyszerű, behorpadt bőrsapkában, overallban vagy gumicsizmában, s csak néhányuknak lötyögött madzagos puska az oldalán.

„A harag napja" városában az aggódás, a munkáshatalom féltése riadót vert a bányászszívekben.

Az ország fővárosában immár harmadik napja tart a fegyveres harc — Salgótarjánban még csend van. Szinte tapintani lehet már a pattanásig telített feszültséget, ennek ellenére egy puskalövés sem dörren. Október 24-én

egészen elenyésző számban néhány fegyvert osztottak ki a munkásoknak. A többiek, a kányási, nagybátonyi, tarjáni bányászok hiába várták, hogy felfegyverezzék őket. Pedig volt fegyver, de a rendőrkapitányság árulása folytán az néhány nappal később az ellenforradalmárok kezébe jutott.

A megyében 26-án este bombaként hatott a hír, amely futótűzként terjedt el a városban s lángra lobbantotta a szikrát: a megyei pártbizottság több tagja, elén Hajdú József első titkárral, volt országgyűlési képviselővel, elhagyta az ország területét. *Tették ezt október 26-án este, amikor még egy puskalövés sem dörrent, amikor a legnagyobb szükség lett volna a párt egységes, határozott útmutatására.* A vezetés vezérkara azonban csapot-papot itthagyva, cserbenhagyta a kommunista munkásokat.

A megyebizottság dicstelen vezetőinek távozása órák alatt demoralizálta a vezetést, s a kommunisták még fel sem ocsúdtak a pillanatnyi kábulatból, az ellenforradalom másnap máris akcióba lépett.

Október 27-én délelőtt az Acélgyári Forradalmi Tanács kezdeményezésére szaggatni kezdték a vörös csillagokat, s nagy hűhóval porba döntötték a szovjet katonai emlékművet. A rendőrség zömmel az ellenforradalmárok oldalára állt, s még aznap este lefegyverezte a kommunista munkásokat. Hárs László, volt horthysta őrnagy a városban szervezni kezdte az ellenforradalmárokat, s létrejött a nemzetőrség. A honvédkiegészítő parancsnokság, élén Kormos századossal, szintén az ellenforradalom szekeréhez szegődött.

Íme, ezt segítette elő az árulás: napok alatt összeverődött az ellenforradalom fegyveres ereje. Az utcákon fegyveres huligánok csatangoltak, a rendőrség egyikmásik tagja pedig talpig nemzetiszínű kokárdába öltözött. Volt, aki a sapkarózsája helyén, a karján és a mellén is tenyérnyi kokárdával díszelgett.

Ugyanakkor a „nagy nemzeti megújhodás jegyében" megkezdték a kommunisták eltávolítását az üzemekből.

Mizserfán a pártszervezet egyik vezetőségi tagját, s másokat is súlyosan bántalmaztak.

Mit lehet tenni ilyen helyzetben, amikor a megyei pártvezetés cserbenhagyta a munkásokat? Mert keserű lecke volt ez a kommunistáknak. De az öreg bányászok, akiknek szívében kitörölhetetlenül élt 1919 emléke — mégse csüggedtek. Akadtak elvtársak, akik élére álltak a kommunista bányászok szervezkedésének. Még október 28-án este néhányan összejöttek, s egy maroknyi csoport elhatározta: *életük árán is fegyvert szereznek, s ha kell fegyveres harcban, de szétverik Salgótarjánban az ellenforradalmat.*

A nógrádi bányászok dicső múltú történetében örökre ragyogó fejezet marad 1956. október 29-e. Ezen a napon alakult meg Baglyasalján az a 16 tagú fegyveres csoport, amelyből később az ország első karhatalmi alakulata lett. A kommunista bányászok felvették a kapcsolatot a karancslapujtői kommunistákkal. Ebben a faluban egy percre sem került le a vörös zászló s a csillag a pártszervezet épületének homlokzatáról. A falu kommunistái — zömében bányászok — *október 30-án* (!) viharos hangulatú párttaggyűlésen hoztak határozatot, hogy ők is fegyverrel segítik szétverni az ellenforradalmat. A faluban tartózkodott szabadságon Mákos István honvédszázados, aki az ellenforradalom fegyveres kirobbanása után élére állt a bányászoknak s több helyütt védték a bányákat, az utakat.

A 16 tagú csoport napról napra nőtt, erősödött. Jöttek bányászok Nagybátonyból, Lapujtőről, Tarjánból, Bárnáról, s a környező kis falvakból.

Vala László, öreg bányász hosszú évek óta betegen fekvő feleségét hagyta otthon, s tizennyolcéves Laci fiával állt be az illegális fegyveres csoportba. Ipari tanuló fiát hozta el magával Korim István, Szanyiszló József öreg bányász szintén a fia oldalán érkezett.

Nem lehet egyszerű szavakkal leírni e néhány napot, amikor apák és fiúk, testvérek és jó barátok léptek szö-

vetségre, mert tudták, ez az egyedüli helyes dolog, amit cselekedhetnek.

S néhány nap múltán, minden toborzás nélkül, a szívek parancsára 82 nógrádi bányász jött össze, hogy részt kérjenek az ellenforradalom leverésében. Fegyvere azonban csak egyiknek-másiknak volt. Ezért legelső elhatározásuk az volt: ha törik, ha szakad, fegyverhez jutnak.

De honnan?

Darázs István, a fegyveres csoport szervezője e napokban kifogyhatatlan volt az ötletekben. Bátran, határozottan, olykor élete kockáztatásával vezette fegyverszerző akcióra kis csoportját. Éjszakánként indultak el, hogy fel ne ismerjék őket.

November 1-én éjjel Darázs maga mögé állított hat fegyverest s elindultak, mint „ellenforradalmár járőrök". Egyik-másiknak, mint Ács Lajos bányásznak, csak madzagos puska fityegett az oldalán.

A megyei nyomdánál egy nemzetőr ácsorgott őrségben. Darázs nyomban felismerte a volt irodakukacot, aki a megyei tanács egyik dolgozója volt. Odalépett hozzá:

— Te szerencsétlen — kiáltott rá —. Nem látod, mi történik körülötted? Hát te is a korpa közé keveredtél? — mondta neki, s közben lassan, de határozottan leemelte a meglepett ember válláról a fegyvert. Mielőtt a nemzetőr meglepetéséből felocsúdott volna, Darázs újabb cselhez folyamodott. Rábökött egyik emberére:

— Te állsz ide őrségbe — a nemzetőrt pedig karonfogta, mondván: — Te pedig velünk jössz! — S a következő utcában elzavarták.

A TEFU-nál minden teketória nélkül leütötték az őrséget, s elszedték tőlük a fegyvereket. Reggelre 16 fegyvert zsákmányoltak. Négy nap alatt bátor akciókkal Darázsék kis csoportja 46 puskát és géppisztolyt „gyűjtött be" az ellenforradalmároktól. Mintegy félszáz fegyvere volt már a több mint nyolcvan partizánnak, amikor elhatározták: november 5-re virradó éjszaka Tarjánban átveszik a hatalmat.

November 4-én a késő esti órákban 82 mindenre elszánt ember bevonult a rendőrkapitányság épületébe. Az akkor itt tartózkodó néhány tiszt akadékoskodni próbált: nem helyesli, hogy ide vonultak, megtudják az ellenforradalmárok, s még megostromolják az épületet. De a sok bőrsapkás, marconaképű fegyveres bányász láttán elhallgattak.

— A bőrötöket féltitek? Az anyátok... — S itt jól elkerítette Darázs, amúgy nógrádiasan — hát a vezetőtök, Székely főhadnagy úr, miért adott ki egy nap alatt 460 fegyvert az ellenforradalmároknak? Nekünk meg úgy kell összelopkodni? Aki nem tart velünk, az sürgősen szedje az irháját.

Tízen elmentek. Miklós Frigyes alhadnagy és Angyal Kálmán hadnagy a bányászokhoz csatlakozott. A bányászok a kapitányságon talált géppisztolyokkal tovább egészítették felszerelésüket.

Éjjel egy órára tűzték ki a megyei tanács épületének elfoglalását, ahol az ellenforradalom vezérkara székelt. Itt tanyázott dr. Garamvölgyi volt főjegyző, az ellenforradalom egyik főszervezője is. A támadás előtt Darázs még egyszer eligazítást tartott társainak.

— A terv szerint én megyek előre, s a fal mellé lapulva négyen-öten fedeztek, arra az esetre, ha tűzharcra kerülne sor — mondta.

Két nemzetőr ácsorgott a megyei tanács épületének bejáratánál, s bent az üvegajtón túl, a lépcsőházban még vagy tizennégy-tizenhat fegyveres „hazafi" ődöngött.

Amikor Darázs a kapuhoz ért, a két nemzetőr ordítozni kezdett vele, ráfogták fegyverüket is.

— Takarodjanak innen a kommunisták, mi magyarok vagyunk — kiabálták.

— Ide figyeljetek taknyosok — szólt higgadtan Darázs a két nemzetőrhöz. — Tíz percet adunk, hogy letegyétek a fegyvert. Ha nem, fegyverrel törünk be az épületbe...

A nemzetőrök egyike felrohant az emeletre, s lehívatta „főnökét", dr. Garamvölgyit, aki már a lépcsőház-

ban kiabálni kezdett, a kapu alatt pedig elkezdett hadonászni Darázs orra előtt:

— Vegye tudomásul, én a magyarságot képviselem, elegem volt a kommunistákból.

— Nekünk más a véleményünk. A Garamvölgyi-fajtáknak nem itt van a helyük. Hogy ki az igazi magyar, ki harcol az igaz ügyért, majd meglátjuk — mondta Darázs, s ezzel sarkon fordulva, faképnél hagyta a volt főjegyző urat.

A kis fegyveres csoport visszament a rendőrkapitányságra, ahol elmondták a többieknek, hogy mi a helyzet. A bányászok között vita támadt. A nagyobbik csoport az azonnali támadást követelte. S ebben is maradtak.

Éjjel, nem sokkal egy óra után elindultak a néptelen, kihalt utcán a megyei tanács épülete felé. Többüknél még fegyver sem volt, de úgy csoportosultak, hogy az ellenforradalmárok ezt ne vehessék könnyen észre. Jöttük hírére a két nemzetőr a kapualjból behúzódott az épületbe. S az üvegajtón túl meglapuló ellenforradalmárok meghökkenve látták, hogy egész csapat fegyveres bányász jön zárt sorokban. Az ellenforradalmárok sorsa megpecsételődött. A határozott fellépéssel szemben — na meg a támadó bányászok lényeges túlerőben is voltak — nem merték fegyverüket használni. A bányászok nyomban lefegyverezték és őrizetbe vették a 16 nemzetőr „hazafit".

— No fiúk, már hatvan fegyverünk van — mondta az egyik öreg bányász az ellenforradalmárok lefegyverzése után. — 16 puska és géppisztoly, valamint két pisztoly a zsákmány.

Dr. Garamvölgyi egy fotelban feküdt a szobájában, s mellette egy orosz tolmács állt, amikor a fegyveres bányászok nagy csoportja rátörte az ajtót. Pillanatok alatt beözönlöttek a szobába. Darázs elvtárs, a csapat vezetője lépett elő:

— Garamvölgyi úr, azonnal tegye ki a fegyverét!

Garamvölgyi halottsápadtan, reszkető kézzel tette le az asztalra revolverét.

Joggal kérdezhetnők, mit keresett a szobában Garamvölgyi letartóztatása pillanatában az orosz tolmács? Mert ennek is van magyarázata. A bányászok is azt tartották, amit Zrínyi Miklós: „Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel." Ők is megtoldották, ha nem is egy lépéssel, de egy igazi bányász furfanggal. A bányászok Garamvölgyi környezetében tudatosan elhíreszteltették, hogy a szovjet csapatok már Kisterenye peremén állnak.

A megyei tanács épületének visszafoglalása után a bányászok letartóztatták az ellenforradalmárokat, fegyveres őrséget hagytak hátra, s egy órával később már a megyei pártbizottság épületéből is kizavarták az ott meghúzódó fegyveres ellenforradalmárokat. A volt pártiskola épületéből 26 „nemzetőrt" fegyvereztek le és zavartak el. A 26 között 14 börtönből szabadult bűnöző, kilenc kóbor cigány volt.

A bányászok fegyveres csapata még ezen az éjszakán elfoglalt minden jelentősebb objektumot. November 6-án egy kis létszámú küldöttséget választottak, s Jobbágyiba küldték az ott állomásozó szovjet harckocsiszázadhoz, hogy tájékoztassák őket a helyzetről.

— Újra kezünkben a hatalom — mondták — s csak arra kérjük a szovjet elvtársakat, hogy egy kicsit ijesszenek rá az ellenforradalmárokra. — Másnap a szovjet harckocsiszázad bevonult Salgótarjánba, körülment a városon, s újra visszament állomáshelyére. Ezekben a napokban már úgy látszott, hogy a 82 bátor bányász megfordította a helyzetet. Kezükön volt a nyomda, a posta, a tanács, a rendőrkapitányság stb. Az ellenforradalom központja azonban még működött az Acélárugyárban. Mintegy 40 fegyveres tanyázott itt, az egész városban pedig még mintegy száz-százhúsz fegyveres ellenforradalmár csavargott.

A kommunista bányászok megkezdték az MSZMP szervezését, még újságot és röplapot is adtak ki a határ-

menti csehszlovák pártszervezetek segítségével. A városban immár viszonylag csend és nyugalom volt. Működött a megyei munkás-paraszt forradalmi tanács is, amelyet november 5-én éjjel, a fegyveres ellenforradalmárok szétverése utáni órákban alakítottak meg a bányászok.

Az árulás azonban újra dezorganizálta a kezdődő kibontakozást. November 10-e körül Pestről Tarjánba érkezett egy alezredes, aki a rendőrségen elrejtett több mint ötven darab fegyvert kiosztotta az acélgyári ellenforradalmároknak. Ugyanakkor az ellenforradalmárok nem nézték tétlenül, hogy a kommunista bányászok határozott fellépéssel sorra meghiúsítják elképzeléseiket. Az ellenforradalom is készülődött, s ezért jól jött nekik az alezredestől kapott ötven fegyver is. Ugyanakkor Egerből, Pétervásárról és Rétságból hoztak újabb fegyvereket. Borért cserélték. Így néhány nap múltán a mérleg újra az ellenforradalom oldalára billent. Ismét megerősödött azok fegyveres bázisa. Sajnos, mindehhez hozzájárult az is, hogy az MSZMP akkori vezetése megalkuvó módon, mindenáron kereste a békés megegyezést s ez a városban és környékén a hatalom elvesztéséhez vezetett.

A 82 hős bányász kénytelen volt Karancslapujtőre visszavonulni. Ez a falu kommunista volt s az maradt a nehéz napokban is. Elég csak azt megemlíteni, hogy amikor a kis elhagyott nógrádi faluban zászlót bontott az MSZMP, az első napon több mint százan léptek be az új pártba. Valóban megérdemelnék a karancslapujtőiek, hogy egyszer valaki megírja a hős bányászfalu kommunistáinak történetét.

Tarjánból tehát elvonultak a bányászok. De a megyei pártbizottság épületét nem adták fel. A visszavonulás után itt maradt egy pártmunkás, tizenhárom fegyveres bányásszal. „Bármi is történjék, ezt az épületet még egyszer nem engedjük át az ellenforradalmároknak" — mondták. S így vélekedtek akkor is, amikor november 13-án éjjel Mede Lajos ellenforradalmár csoportja négy

alkalommal megkísérelte a megyebizottság épületének felrobbantását.

November 14-én délután a helyzet válságosra fordult. Minden jel arra mutatott, hogy a fegyveres harc most már nem kerülhető el. Ezen a napon, a kora délutáni órákban Karancsalja irányából támadást indítottak az Acélgyári ellenforradalmárok a faluba visszavonult bányászok ellen. Mintegy 50—60-an csatárláncba fejlődve indultak végig a szántóföldeken a falu irányába.

A bányászok az összeütközésre készülődtek. A falu határában, a patak partján harmincan tüzelőállást foglaltak el. Volt már ekkor golyószórójuk is. A védelmet Mákos István honvédszázados szervezte meg. Úgy határoztak, ha az ellenforradalmárok lőtávolba érnek, sortűzzel verik vissza a támadásokat. Erre azonban mégsem került sor, mert az ellenforradalmárok küldöttséget küldtek előre tárgyalás céljából. A bányászok is egy négytagú küldöttséget választottak, s a két kis csoport „tárgyalni kezdett" a két arcvonal között. A nagy vitatkozást egy váratlan esemény szakította félbe. Egy fegyveres ellenforradalmár érkezett motorkerékpáron s lélekszakadva jelentette az ellenforradalmároknak, hogy a szovjet csapatok Salgótarján felé közelednek. Nosza lett is erre nagy futás, az acélgyári ellenforradalmároknak egyszeriben inukba szállt a bátorságuk. Nem telt belé egy félóra s a támadó csatárláncnak csak hűlt helye maradt a szántóföldeken...

A közeledő szovjet páncélosok tudták, hogy a Salgótarjánból kiszorított fegyveres bányászoknak egy csoportja Karancslapujtőn állomásozik. Néhány óra múltán berobogtak a faluba a szovjet páncélosok. S másnap reggel a szovjet páncélosok mögött elindult a faluból három teherautó. Rajta a fegyveres bányászok. S amikor néhány óra múltán berobogtak a gépkocsikon Salgótarjánba, a „Fel vörösök, proletárok"-at énekelték.

Sok öreg bányász szemében csillogtak örömkönnyek. Azonban korai volt még az öröm. Budapestről Tarjánba

érkezett R. őrnagy, aki leszereltette az egységet. Mindannyiukat. Illetve tizenheten átmentek a rendőrséghez, a többit pedig szélnek eresztették. A bányászok káromkodtak, sokan sírtak, hogy most, a szovjet csapatok megérkezése után züllesztik szét a munkáshatalom védelmére alakult fegyveres csapatukat.

— Nem hisszük, hogy egységünk feloszlatása Kádár vagy Münnich elvtárs utasítása lenne — mondták a bányászok R. őrnagynak. — Nem ismerjük el ezt a fentről jött parancsot. Csak Kádár vagy Münnich elvtárstól fogadunk el utasítást.

E hibás intézkedésben közrejátszott az is, hogy az MSZMP megyei ideiglenes intézőbizottsága, akkor még engedve az ellenforradalmárok nyomásának, a fegyveres csoport több tagját és más elvtársakat, számszerint tizenkettőt rákosistáknak kiáltott ki. Nos, nézzük, kik voltak ezek a „kompromittált" elemek? Valamennyien olyanok, mint Bátki Pál, a szorospataki bányaüzem párttitkára, egy egyszerű bányász, vagy Mrázik János aknász stb. Az öreg bányászok nagyon felháborodtak és méltatlankodtak ezen a határozaton, ugyanakkor nem értettek egyet a Budapestről érkezett R. őrnagy utasításaival sem. Ezért megbízták volt parancsnokukat, hogy azonnal keresse fel Budapesten Münnich elvtársat, s mondja el nevükben is a nógrádi bányászok sérelmeit. Mert ők feloszlatásuk ellenére is hűek maradtak a proletárdiktatúrához.

Néhány nap múlva a 82 bányász, közöttük több apa a fiával, újra fegyvert fogott, s azóta is dolgozik, tevékenykedik a munkáshatalom érdekében az ország elsőnek mégalakult karhatalmi egysége.

Íme, röviden ez a nógrádi bányászok története. Január 1-ig százhuszonnégy vezető ellenforradalmárt tartóztattak le a megyében, három lopott teherautót szereztek vissza az ellenforradalmároktól, csaknem száz fegyvert szedtek össze. Egyebek mellett elfogtak két, ellenséges röpcédulákat terjesztő gépkocsit is. A rend, a nyugalom

helyreállt Nógrádban. A megye hős bányászainak állásfoglalását a munkáshatalom mellett mi sem példázhatná szebben, mint az a tény, hogy február 23-án — négy hónappal az ellenforradalom kirobbanása után — a szénbányászati tröszt termelése elérte az október 23-i szintet.

Nem volna azonban teljes a kép, ha nem emlékeznénk meg a 82 hős bányász parancsnokáról. Ki ez az ember, aki a nehéz helyzetekben, sokszor élete kockáztatásával, vezette hős csapatát az ellenforradalmárok ellen?

Darázs István elvtárs Tiszapalkonyán dolgozott, mint hegesztő, amikor oda is elérkezett az ellenforradalom kirobbanásának híre. Első dolga volt, hogy visszatérjen elvtársai közé Salgótarjánba. Darázs elvtárs régi kommunista. 1942 nyarán lépett először kapcsolatba a kommunista párttal. Még az évben behívták tényleges katonai szolgálatra, de alakulatától háromszor megszökött. Harmadízben a fronton, Tarnopol környékén, ahol kapcsolatba lépett a lengyel és a szovjet partizánokkal, s 1944. július 25-én hatodmagával átszökött a szovjet csapatokhoz. Nemsokára partizániskolára küldték. 1944. szeptember 26-án került első alkalommal bevetésre. Ungvár környékén a fasiszták hátában hajtottak végre különböző diverzáns akciókat. Feladatuk teljesítése után antifasiszta iskolára került, s az iskolán az antifasiszta komitének volt az elnöke.

Kijevben még a partizániskolán együtt tanult Maléterrel. Ezzel kapcsolatban Darázs elvtárs azt mondja:

— Maléter egy másik partizán otrádban — alegységben — tanult. Kiképzése után őt is bevetették. Egy tizenkét tagú partizán otrádnak lett a parancsnoka. Ipolyság környékén harcoltak. Akcióik során, olykor furcsa véletlenek folytán, fokozatosan felszámolták e partizáncsoportot. Fokozatosan elfogták minden katonáját, s a csendőrség valamennyiüket kivégezte. A parancsnok azonban véletlenül (!) mindig megúszta.

A Partizánszövetségben 1949 őszén egy vita alkalmával ezt szóvátettem, hogy egyszerűen szólva furcsának

tartottam akkor is, s ma is, hogy az egész partizán otrád fokozatosan megsemmisült, egyedül csak a parancsnok vágta ki magát. Akkor a szövetségben erélyesen nekem támadtak, s azt mondták az elvtársak, higy „nincs jogom Maléter elvtársat sértegetni".

*

A salgótarjáni bányászok példája az októberi nehéz napokban mindennél jobban mutatta, hogy súlyos bűn és felelőtlenség volt lebecsülni azokat az egyszerű embereket, akik szinte észrevétlenül dolgoztak a szénfalaknál s minden figyelmeztető szó nélkül tudták, mit kell tenniök, mindvégig helyén volt a szívük. Nem rajtuk múlott, hogy Nagybátonyban például több százan hiába várták a fegyvereket.

Csak egy szikra kellett volna, hogy lángra lobbanjanak az egyszerű munkás és parasztszívek az egész országban. Harcba kellett volna vezetni a dolgozókat.

A határőrség sok száz harcosa és tisztje a megpróbáltatás napjaiban is hű maradt a munkáshatalomhoz. A határőrség harcosai megmutatták: nemcsak a csendes hétköznapokon, de az ellenforradalom elleni harcokban is sok helyütt igazi példáit adták hazaszeretetüknek.

Róluk emlékezünk most, ha csak epizódokban is.

Október 23-a, este 9 óra. Telefonon keresik a határőrparancsnokságot. Piros belügyminiszter beszél.

— A parancsnokság vezető tisztjei azonnal jöjjenek az Akadémia utcába, mert az MDP Központi Vezetősége mégis azonnal összeül. A parancsnokság tisztjei biztosítsák a KV ülés zavartalan lefolyását.

A határőrparancsnokság tisztjei becsülettel helytálltak a pártközpontban. De már ennek előtte a határőrparancsnokság 23-án este mintegy ezer határőrt rendelt fel Budapestre, különböző objektumok védelmére.

Nézzük, mi történt az Akadémia utcában, ahová a belügyminiszter utasítására a határőrparancsnokság tisztjeit vezényelték. Sz. I. őrnagy így emlékezik:

— Este 9 óra tájban érkeztünk ide. A kapu alatt találkoztam Zelk Zoltánnal, aki egy küldöttség élén, valamiféle memorandummal jött a Központi Vezetőséghez. Nemsokkal később odajött hozzám Piros László belügyminiszter, s parancsot adott a pártközpont védelmének megszervezésére. A feladattal Beszédes ezredest bízták meg. Később az éjszaka folyamán folyamőr matrózok is érkeztek, akik a másnapi harcokban szintén derekasan megállták helyüket. Az ellenforradalmárok a Kossuth-híd irányából indítottak támadást a párt-

központ ellen. A tűzharcban több határőrünk elesett. Hősi halált halt Jobbágy Szilárd határőr, a hadsereg lövészversenyének bajnoka is. A Kossuth Lajos téren, a félbehagyott földalattinál egy fegyveres csoport fészkelte be magát, tűz alatt tartotta a Parlamentet, s az Akadémia utcát is. Nem volt más hátra, egyéni akcióval kellett megsemmisíteni a biztos fedezékből tüzelő ellenforradalmárokat. Bagdi törzsőrmester, a határőrparancsnokság fegyvermestere és néhány társa vállalkozott a veszélyes feladatra. Kúszva közelítették meg az ellenforradalmárok tűzfészkét, majd kézigránátokat dobtak a fegyveresek közé. A bátor, önfeláldozó akció sikerrel járt; felszámolták a fegyveres csoportot.

— Dörögtek a fegyverek, s mi határőrtisztek izgatottan vártuk a Központi Vezetőség viharos ülésének döntését. Nagy Imre az ülésen a kormány nevében statáriumot jelentett be, de ugyanekkor ezt azzal járatta le, hogy életbeléptetését folyton módosította. Előbb 24-én délután 2 órára, majd este 18 órára, ismét később 25-én este 22 órára. De ugyanígy keresztezte Nagy Imre a katonai intézkedések végrehajtását a kijárási tilalom korai feloldásával is.

Ezekben a napokban sorra jöttek különböző fegyveres suhancok a pártközpontba, hogy ők a magyar kormány miniszterelnökével akarnak tárgyalni.

— Micsoda, kivel akartok ti tárgyalni? — káromkodtak a határőrök, a szedett-vedett társaság láttán. Volt akit elzavartunk, másokat lefegyvereztünk, s ott tartottuk az őrszobán. De rövidesen parancsot kaptunk, hogy ezeket az alakokat ki kell engedni, mert Nagy Imre, Jánosi Ferenc, Losonczy Géza tárgyalni kívánnak velük. Ez már nagyon gyanús volt. A katonák káromkodtak, az ellenforradalmárok meg az arcunkba röhögtek, amikor el kellett engednünk őket. Mondogatták is a katonák: hogyan lehetséges ez; tegnapelőtt Nagy Imre még statáriumot hirdetett, most meg ilyen alakokkal tárgyal?

S miközben az utcán dörögtek a fegyverek, a határőrök hősiesen visszaverték az ellenforradalmárok támadásait, a Központi Vezetőség ülésterme melletti szobában már az árulás vezérkara ülésezett. Október 23-án éjjel, amikor Nagy Imrét behívták a Politikai Bizottság ülésére — magával hozta „sleppjét": Losonczyt, Jánosit, Tánczost és társait, akik a Központi Vezetőség ülése alatt a szomszéd szobában tárgyaltak. Nagy Imre később a viharos ülés közepette be-benézett a szomszéd szobába, szinte ingajáratban közlekedett az árulás vezérkara és a KV ülésterme között.

Néhány nappal később, 28-án az MDP utolsó Központi Vezetőségi ülésén Gerőék és Kovács Istvánék, valamint több más KV tag távollétében a Nagy Imre-féle revizionista csoport kerekedett felül, s keresztül vitték akaratukat, hogy a kirobbant fegyveres ellenforradalmat a Rákosi-rendszer elleni „demokratikus nemzeti tömegmozgalomnak" értékeljék. Ezekben a napokban, amikor a bomlás jelei már nyilvánvalóvá váltak, amikor az ország miniszterelnöke a munkáshatalom leghűbb fegyveres erejét, az államvédelmi hatóságot feloszlatta, ezekben a napokban nagy iskolát éltek át a még ekkor is a pártközpontban tartózkodó határőrök.

Október 28—29-én az üzemekből sorra telefonáltak a pártközpontba, sok alkalommal a határőrtisztek vették fel a kagylót. Egyszerű munkások, a pártot féltő kommunisták hívták a pártközpontot, hogy elmondják aggódó véleményüket. Az egyik alkalommal a Gizella-malomból egy öreg munkás hívta fel a pártközpontot. Sz. őrnagy vette fel a kagylót.

— Elvtársak, fegyveres suhancok akarják megtámadni a Gizella-malmot. Mi lesz Budapest kenyerével, ha a tűzharc során kigyullad a malom. Milyen demokratikus népmozgalom ez, nálunk itt a malom környékén fegyveres huligánok cirkálnak.

Egy óra sem telt belé, amikor az esti órákban egy neves egyetemi tanár jelentkezett telefonon:

— Tiltakozom, hogy a helyzetet így ítélik meg önök.

Néhány órával később Birkás Imre régi pártmunkás hívta a pártközpontot, s aggódva kérdezte, hogy vajon milyen intézkedéseket tesz a párt?

Ezek a telefonhívások nagy hatással voltak a határőrtisztekre. 29-én este Beszédes ezredes, Sebestyén alezredes, Szebelkó őrnagy, Ábel százados felkeresték szobájában Kiss Károly elvtársat, hogy megkérdezzék véleményét, mit tegyenek az itt tartózkodó tisztek és harcosok. Kiss Károly elvtárs lassan, tagoltan beszélt.

— Rendkívül súlyos helyzetben vagyunk, elvtársak. Értsék meg önök, hogy nem demokratikus népmozgalomról van szó. Az ellenforradalom a munkáshatalmat támadja. Sajnos nincs kezünkben a sajtó, a rádió, nem a párt mondja azt, amit a rádió bömböl és az újságok írnak.

A tisztek ígéretet tettek Kiss elvtársnak, hogy a pártközpontban tartózkodó két század kitart az utolsó percig. S mi történt ezután? Vajon kinek az intézkedésére történt, hogy a munkáshatalomhoz hű két határőrszázadot október utolsó napjaiban visszavezényelték a határőrparancsnokságra?

A határőrségnél is voltak egyes alegységeknél árulók, kisebb alegységek is cserbenhagyták a nehéz napokban a munkáshatalmat, de ez elenyésző kisebbség volt. A határőrparancsnokság, s a határőrség alegységei a nehéz napokban is zömmel együtt maradtak.

1956. október 28-án a mórahalmi becsületes dolgozók telefonon kértek segítséget a határőrség egyik alegységétől. Elmondták, hogy nagy tömeg rombolja a tanácsházát, és a község vezetőinek meggyilkolására készülődnek.

Mi történt Mórahalmon?

Október 28-án délelőtt az ellenforradalmi vezetők: Jójárt Béla volt horthysta hadnagy, Gera Sándor mórahalmi kulák veje, Bálindt Imre, a Gestapo és az SS volt besúgója, Bodó István volt horthysta főhadnagy izgató

hangulatú nagygyűlést rendeztek, amelyen Bodó István mondott mocskolódó beszédet. A „nagygyűlés" végén nagy mennyiségű bort hoztak, amelyből mindenki ingyen ihatott. Ezután a részeg emberek, mintegy 150—200 fő a tanácsháza elé ment, ahol ismét Bodó mondott beszédet.

Bodó, amikor látta, hogy a bor hatása már érződik a tömegen, elkiáltotta magát:

— Le a kommunista vezetőkkel, új tanácselnököt, rendőrparancsnokot akarunk. A vezetőket magunk közül kell megválasztani, így aztán kommunistamentesek leszünk.

Az esti órákban a bornak még nagyobb hatása lett. A hangulatot még fokozták a fő hangadók. Az egyik fasiszta hangadó javaslatára az ittas tömeg a tanácsháza szétrombolására indult. A tanács dolgozói, az elnök, a községi párttitkár a közelben levő rendőrőrsre menekültek, ahonnan segítséget kértek a szegedi határőrségtől.

A határőrök közbelépését Boronkay Andor őrnagy így mondja el:

— Egy szakasszal indultunk el Mórahalomra. Amikor megérkeztünk, már egészen sötét volt, csak a templom sarkán égett egy villany, amely egy tízfőnyi csoportot világított meg. Az ellenforradalmárok odaérkezésünkkor éppen két földön fekvő embert rugdostak. Amikor megláttak, szétfutottak az ellenforradalmárok, s így a járási pártbizottság két tagja megmenekült a lincselléstől.

Tovább indultunk a tanácsháza felé. Azonban a tömeg egy része már a rendőrőrs udvarára is behatolt azzal a céllal, hogy fegyvereket szerezzen és az odamenekült községi vezetőket a náluk levő kötelekkel a tanácsháza előtt felakassza. Többüknél vasvilla, ásó, disznóölőkés, kihegyezett rúd és egyéb „harci szerszám" volt.

A támadók a szétoszlásra való felszólításnak nem tettek eleget, sőt egyikük, kezében hosszú rudat szorongat-

va, „Szűz Mária segíts! Előre!" kiáltással rohamra indult a határőrök ellen. Több oldalról kiáltások hallatszottak:

— Ne féljetek tőlük, hiszen csak vaktöltényük van.

A roham megindult. Derék határőreink, felismerve a helyzetet, fegyvereikkel adtak méltó választ a támadóknak. A határozott fellépés pánikba ejtette az ellenforradalmárokat, s valamennyien szétfutottak. Később, még a Budapesten történtek hallatára sem mertek még egyszer kísérletet tenni arra, hogy megtámadják a falu vezetőit.

Az októbervégi napokban s novemberben a fővárosban sokan úgy beszéltek a nyugati határról, mint egy átjáróházról. Voltak azonban őrsök, melyek mindvégig becsülettel kitartottak helyükön. Egy ilyen őrsről szól az alábbi történet.

Tisztelet és becsület a bucsui őrs tisztjeinek és harcosainak, akik a rájuk bízott határszakaszt a vérzivataros napokban is becsülettel védelmezték! Ha jelentést kellene tenniök az országnak, becsülettel elmondhatnák: nem akadt közöttük áruló, határszakaszukat egyetlen pillanatra sem hagyták őrizetlenül. Erről egyébként az a csaknem nyolcszáz disszidensjelölt beszélhetne, akik a nagy vándorlási láz idején a szolgálatukat teljesítő harcosokba ütköztek.

Nem inogtak meg egy pillanatra sem. Íme néhány apró pillanatkép a határ e hőseinek hétköznapjaiból. Megérdemlik, hogy elmondjuk történetüket, mert ők akkor is bátran, esküjükhöz híven védelmezték hazánk határait, amikor „zengett az ég", s a viharban, sötétségben sokan eltévedtek.

A hírszerző ügynök mindent egy lapra tett fel, amikor hajnali szürkületben bekopogtatott az Új erdőmajorba.

— Át kell jutnom bármi áron! Elvégeztem feladatomat, a túloldalon már várnak. Segítsen az átjutásnál, a jutalom nem marad el — mondta fojtott hangon Francsics Istvánnak, a major egyik dolgozójának. Megindultak a határ felé, miközben Francsics egyik társát a jár-

őrökhöz küldte. Balogh Sándor és Maczkó László határőrök azonnal üldözőbe vették az ügynököt, aki a szántóföldeken át az erdő felé igyekezett. Másfél kilométeren át üldözték, miközben többször felszólították:

— Állj vagy lövök!

Maczkó őrvezető, járőrparancsnok a határt, Kovács János és Kristóf Pál határőrtizedes — akik közben szintén bekapcsolódtak az akcióba — a visszafelé vezető utat zárták el. Maczkó a felszólítás után egész tár figyelmeztető sorozatot adott le géppisztolyából. Az ügynök azonban nem állt meg, futott tovább az erdő felé. Balogh Sándor ekkor több száz méterről, egyetlen jól irányzott lövéssel, az utolsó pillanatban leterítette a nyomsávig jutott ügynököt.

A határsértő 1952 óta beszervezett ügynök volt, zsebében megtalálták a kémanyagot. Néhány méterre a túloldalon három megbízott várta visszaérkezését.

Várfi László őrvezetőnek, az őrs KISZ-titkárának egy napon a figyelőponton feltűnt, hogy tőle több száz méterre, a nyomsáv közelében egy öreg paraszt bácsika sétálgat. Figyelmeztető lövést adott le, mire az öreg futni kezdett a nyomsáv felé. Újra használta fegyverét, s a határsértő láblövést kapott, de még ekkor is futni próbált. A nyomsáv peremén fogták el. Egy öreg kulák volt, aki néhány éve szökött Ausztriába.

— Gazemberek, csirkefogók — sziszegte tehetetlen dühében, amikor elfogták. A túloldalon is voltak földjei, de az októberi napokban visszatért abban a reményben, hogy itt is visszaszerzi földjeit. Amikor látta, hogy tervének már befellegzett, megpróbált kiszökni.

November közepe táján történt. A területi parancsnokságról jelentés érkezett az őrsre, hogy nagyobb diszszidens csoport igyekszik a határ felé. A hajnali, ködös szürkületben az ellenőrző járőrök vették észre a közeledőket. Az erdő szegélyénél lefeküdtek a nyomsáv mellé és vártak. Kis idő múlva, amikor a ködből kirajzolódtak az első lopakodó alakok, felcsattant az első

figyelmeztető szó: „Állj vagy lövök!" Közben rövid sorozatokat adtak le a közeledők feje fölé, majd odább kúsztak és újra lőttek. Erre a harminc létszámúnak vélt csoport — abban a hiedelemben, hogy bekerítették őket — a földre vetette magát. Néhány perc múlva megérkezett az őrs riadócsoportja, s a határsértőket bekísérték. Itt derült ki, hogy a csoport 98 főből állt. Közöttük volt Bakos nyilas főhadnagy is, aki az októberi napokban szabadult a börtönből és ellenforradalmár gaztettei miatt próbált kiszökni az országból.

Sok disszidens a megvesztegetés legkörmönfontabb módszereivel igyekezett levenni lábukról a határőröket. Magyar István őrvezetőnek egy alkalommal 40 ezer forintot kínáltak fel „jó szolgálataiért". Magyar a megvesztegető arcába vágta a pénzt s nem fogadta el a fényképezőgépet s az aranyórát sem.

— Nekem többet ér a becsületem — mondta a díszes csapatnak, miközben az őrsre „invitálta" őket.

Türk őrvezető járőrparancsnoknak, amikor négy-öt főnyi csoportot fogott el, az egyik férfi az átjutás reményében feleségét ajánlotta fel.

A zűrzavaros napokban Kiss főhadnagy, őrsparancsnok így szólt beosztottjaihoz:

— Történjék bármi is, mi katonák vagyunk, s a helyünkön maradunk.

Október 29-én taggyűlést tartottak az őrs kommunistái. Miközben a taggyűlés végén az Internacionálét énekelték, az utcán már a vörös csillagot szaggatták és a faluban Szakáll Ferenc, volt horthysta főhadnagy vette át a hatalmat. Később egy asszony, Gyastyán Gyuláné sírva jött az őrsparancsnokhoz elpanaszolni, hogy a faluban a kulákok már koldusoknak nevezik a földhözjutottakat, és ilyesmivel fenyegetik őket: „Ennek a csürhének nem lesz szavazati joga." A szomszédos faluban egy csendőrtörzsőrmester felöltötte régi egyenruháját, bement a tanácsházára és kérdőre vonta az elvtársakat: „Maguk mit keresnek itt?" Csepregen a

rendőrőrsöt elfoglalták a volt csendőrség tagjai, előkerültek a kakastollas csákók és a vadonatúj egyenruhák is.

Volt nap, amikor naponta háromszor is összeültek, hogy megvitassák az eseményeket. S amikor parancs érkezett, hogy az őrsön is meg kell alakítani a forradalmi tanácsot, hát megalakították. A harcosok azt mondták: ha kell, hát legyen, de olyan lesz, amilyet mi akarunk. S a forradalmi tanácsba az őrsparancsnokot, a párttitkárt és két kiváló harcost választottak be.

A november eleji napokban még inkább kinyílt a katonák szeme, amikor Király Béláék négy határvadászjelöltet vezényeltek az őrsre. Egyikük elmondta: tudomása szerint ezen az őrsön csak kis létszámú határvadász alegység marad. Nagy Imréék a határőrség helyébe határvadász egységeket akartak szervezni.

November elején néhány harmadéves harcos leszerelt és hazautazott falujába. Az őrs tagjai néhány nap múltán megdöbbenve értesültek arról, hogy szeretett elvtársukat, Hamar tizedest, az őrs egyik legderekabb öregkatonáját falujában — „ez is ÁVH-s gyilkos" felkiáltással — meggyilkolták az ellenforradalmárok.

A bucsui határőrs mindvégig hű maradt. A rájuk bízott határszakaszon becsülettel helytálltak. Napjainkban is. Köszönet érte, határőr elvtársak!

A minap az egyik hősi halált halt határőr édesapja levelet küldött a határőrparancsnokságnak. Sok minden helyett beszél ez a levél.

„Kérem a főparancsnok elvtársat, hogy alábbi nyilatkozatomat hozzák a határőrség egész személyi állományának tudomására.

Én már elég régi harcosa vagyok a munkásmozgalomnak és sok keserves órát éltem át az ellenforradalom ideje alatt. Az ellenforradalom elleni harcban a legdrágábbat, egyik fiamat vesztettem el. Elvesztése kimondhatatlanul fáj, de büszke vagyok rá, mert úgy

halt meg, mint katona, nem lett áruló és élete utolsó percéig a nép hatalmát védte.

Büszke vagyok rá, hogy habozás nélkül, önként jelentkezett az ellenforradalom elleni harcra, s amíg élt — harcolt. Tudom, hogy fiam igazságos cél érdekében harcolt, s fegyverrel a kezében halt meg. Nem volt áruló, nem adta el a nép ügyét, s tudom, hogy a becsületes emberek megőrzik emlékét.

Arra kérem a határőrség összes beosztottjait, hogy bátran álljanak helyt, s lelkesítse őket az a tudat, hogy igazságos célért harcolnak. Ezért esett el az én fiam is.

Van még egy fiam. Az ősszel vonul be katonának. Őt is úgy neveltem, ha szükség lesz rá, átveszi idősebb fiam kezéből a kihullott fegyvert, s tovább harcol vele a népért. Ha pedig ő is elesne, ott leszek én, az öreg kommunista harcos.

Én most is tagja vagyok a kommunisták pártjának, mert tudom, hogy célja igazságos. Ezért halt hősi halált nagyobbik fiam is. Harcoljunk ezért a célért, határőr elvtársak! Én is, öregedő szívem utolsó dobbanásáig keményen szorítom a fegyvert, s harcolok az ellenforradalmárok ellen.

Ötvös Tibor."

Komlón, a 25 ezer lakosú szocialista bányavárosban a budapesti események hatására október 26-án léptek nyíltan színre az ellenforradalmi erők. A városban, amelynek lakói között még a régi gyors „felfutás" eredményeként 5—600 osztályidegen elem élt, 24-én reggeltől 26-án estig viszonylagos csend honolt. A törzsbányászok, a becsülettel dolgozók szívébe aggódás fészkelődött, a fővárosból egymásnak ellentmondó hírek érkeztek.

Csütörtökön már puskaporossá vált a levegő. Pécsről telefonon segélykérés érkezett: veszélyben az MDP megyebizottság épülete. A komlóiak három ízben küldtek embereket a megyeszékhelyre: összesen 130 kommunista bányász és funkcionárius ment a pécsiek segítségére. Fegyverzetük silány volt, néhány vadászpuska, pár kispuska, egy-két revolver. Fegyveres erő szempontjából ez vajmi keveset számított, azonban megbízatásukat mégis sikerrel teljesítették egészen addig, míg a határőrség nem érkezett meg és át nem vette a védelmet.

A város sorsa, egész élete szoros összefüggésben van a közeli Péccsel. Sok bányász, tisztviselő jár onnan dolgozni ide, sok komlói fiatal jár iskolába a megyeszékhelyre. Éppen ezért a szocialista városban is hamarosan híre terjedt a pécsi ellenforradalmi szervezkedésnek, s hamarosan Komlón is terjesztették a fegyveres harcra felszólító pécsi ellenforradalmi kiadványokat. Sok idegen is érkezett Komlóra, akiket azelőtt sohasem láttak itt, de ők ágáltak legjobban a „pesti példával".

Mindezek hatására 26-án, késő délután 20—30 fő vonult fel a pártház előtti térre, különböző jelszavakat és követeléseket hangoztatva, de a karhatalmi erők feloszlatták őket. Este fél 8-kor ugyanott már kb. nyolcvan 15—18 éves fiatal vonult fel, de ezeket is szétoszlatták. Nem sokkal később 3—400 fő, zömében hírhedt lógósok, prostituáltak, valamint izgatott, félrevezetett fiatalok vonultak a Petőfi térre, s támadást indítottak a pártház ellen. Kővel dobálták az épületet, szidalmazták a kommunistákat. A karhatalom és a pártházat védő funkcionáriusok riasztólövéseket adtak le. Szerencsétlen véletlen folytán egy munkába igyekvő bányász életét vesztette. A tömeg szétoszlott.

Másnap ugyanezek az elemek felszólították a vájáriskolásokat, hogy álljanak a „forradalom" mellé. A vájáriskolások azonban nem jöttek ki az épületből, hanem a már előre összegyűjtött kövekkel dobálták meg a tüntetőket. A következő napon is kudarcba fulladt a vájáriskolások „forradalmasítása". Ekkor már a karhatalom megerősítésére küldött nagyatádi lövészek segítettek a városban a rend fenntartásában.

Október 28-án komoly veszélybe került a város. A Béta-aknán, ahol mintegy 800 rab, közönséges bűnöző dolgozott, lázadás tört ki. Ezt azonban az őrség elfojtotta. A rabok menekülni nem tudtak, de a lakóépület tetejére felhordták szalmazsákjaikat, s meggyújtották, hogy jelzést adjanak a helybeli ellenforradalmi erőknek. Fegyver híján azonban a komlói ellenforradalmárok ebbe a lázadásba nem avatkoztak bele. Ekkor érkezett telefonjelentés a pártbizottságra, hogy Bonyhádról 4 Ikarusz autóbusszal fegyveres felkelők érkeznek a rabok kiszabadítására. A helyzet válságosra fordult. Ha a közönséges bűnözők kiszabadulnak, s ráadásul fegyverhez jutnak, a mindenre elszánt emberek egész Baranyát elfoglalhatják. Ugyanis ebben az időben a megyében számottevő honvédségi és karhatalmi erő nem

volt. A Dózsa lövésztiszti iskola már régebben megszűnt.

Nagy Imre nyílt árulásának híre Komlón is aláásta a munkáshatalmat. Az emberek nagy része, még a kommunisták többsége sem tudta mihez tartani magát. Ezt a bizonytalanságot használták ki az ellenforradalmi erők és lefegyverezték a rendőrséget. Megalakultak a „Forradalmi Tanácsok", amelyekben huligán, osztályidegen és karrierista elemek vitték a vezető szerepet. Elfoglalták a tanácsházát, a rendőrséget, a komlói rádiót, letartóztatták a kommunista bányászok egy részét, hajtóvadászatot indítottak a többiek ellen. Két egyszerű bányászt, Csánti Istvánt és Kleri Jánost öngyilkosságba kergettek. A munkáshatalom erői szétzilálódtak. A párt kísérletet tett arra, hogy a „forradalmi" szervekbe küldjön néhány kommunistát, de ez nem sikerült. Ekkor becsületes pártonkívülieket építettek be — mintegy huszonöt főt — a nemzetőrségbe és a „forradalmi tanácsokba", de a napok múlásával ezeket is kiszorították az ellenforradalmárok. Mindenesetre a párt ezzel a taktikával az eseményeket bizonyos mértékig késleltetni tudta, úgyhogy, bár összeállították már a halál-listát — százhúsz kommunistát akartak kivégezni — az időveszteség miatt az események a lincselésig nem juthattak el.

A rabok csak november negyedikén szabadultak ki, hogy „megvédjék" a várost. Erre szerencsére nem került sor, mert néhány elszánt, fegyvertelen kommunistának csellel sikerült a rabokat félrevezetni, hogy ne jöjjenek be a városba. Az ellenforradalmárok: Turner horthysta százados, Merész Gábor plakátfestő, két prostituált nő, egy volt SS-tiszt és néhány hasonszőrű társuk megszervezték a város „védelmét". A szülőotthonból az utcára kergették a szülés előtt álló nőket, hogy „legyen hol elhelyezni a harcok sebesültjeit". Harcra azonban nem került sor. A szovjet csapatok, amelyek negyedikén délután érkeztek meg, Kökönyösnél tűzbe

kerültek. Visszafordultak és egy másik úton vonultak be. Annak ellenére, hogy néhány ellenforradalmár lőtt rájuk, nem viszonozták a tüzet. A szovjet csapatok érkezésének hírére az ellenforradalom fegyveres erői szétestek, csak kisebb egységek vonultak a hegyekbe, hogy folytassák az ellenállást. A legnagyobb csoport a Máré-várba vonult (a magyaregregyi erdőbe), ahonnan a szovjet katonák és az újjászületett magyar karhatalmi erők füstölték ki őket.

Az ellenforradalom elleni harcban mindenütt ott voltak a kommunista fiatalok: bányászok és ifjúsági vezetők. Részt vettek a pécsi bevetésben, a bonyhádi ellenforradalmárok lefegyverzésében, a kommunista funkcionáriusok megmentésében, a bánya robbanóanyagraktárának védelmében, a Máré-vári csoport felszámolásában. Akikről a következőkben szó lesz, azok ma vagy mint KISZ-tagok dolgoznak már az ifjúság között, vagy pedig mint pártmunkások segítik az ifjúsági szövetség kibontakozását.

Szolnok Miklós a városi DISZ-bizottság tagja volt. Alacsony termetű, mokány ember, első látásra gyereknek is lehetne nézni. Az ellenforradalom hírére azonnal jelentkezett a pártbizottságon. Megszervezték a védelmet az esetleges támadás ellen, de akkor még harcra nem került sor. Ekkor érkezett telefonértesítés Pécsről: veszélyben a megyei pártbizottság. Két autóra való bányászt küldtek Komlóról, pár vadászpuskával, kispuskával, egy-két revolverrel. A segítség azonban kevésnek bizonyult. Újabb csoportra volt szükség.

— Ki vállalja, hogy a harmadik csoporttal bemegy Pécsre? — kérdezte az akkori városi MDP-titkár.

A családos emberek nehezen mozdultak. Ekkor állt elő Szolnok Miklós.

— Én vállalom — mondta és el is indultak. Zsebre vágta a párttitkár fegyverét négy tölténnyel és a csoport élére állt. Pécsett a pártbizottság egyik folyosóját védte. Később a határőrök felváltották őket. Elvegyült az ut-

cán hömpölygő tömegben, s a tanácsházára igyekezett. Mikor belépett, csak akkor vette észre, hogy itt már az ellenforradalmárok vannak hatalmon. Tizenhét fegyveres suhanc tanyázott a tanácselnök szobájában.

— Mit akarsz? — kérdezték tőle.

— A tanácshoz jöttem — válaszolta.

— Itt már Forradalmi Bizottmány van — válaszolta gőgösen az egyik suhanc, s szemtelenül végigmérte Szolnokot.

— Igen? — kérdezte Miklós és előrántotta pisztolyát. — Akkor kezeket fel, csibészek! Fegyvereket eldobni!

A „hősök" remegve engedelmeskedtek. Szolnok Miklós hazazavarta őket. Csak akkor futott végig a hátán a hideg, amikor ki akarta dobni a csőből a töltényt.

A pisztolya ugyanis már üres volt...

Amikor visszament Komlóra, részt vett a pártház fegyveres védelmében. Pártutasításra jelentkezett nemzetőrnek is, de nem vették fel, hanem valamivel később, másfél órára letartóztatták. Maga sem tudja már, hogyan sikerült kikerülnie a fogságból. Sokáig bujkálnia kellett, mert keresték. Mikor az ellenforradalom fegyveres leverése után a párt kiadta a jelszót: megindítani a termelést, Szolnok azonnal jelentkezett a bányában. November tizennegyedikén szállt le először, s azután minden nap munkába állt, hiába fenyegették, mint „sztrájktörőt". Szépen keres, legalább kétszer annyit, mint függetlenített funkcionárius korában. Néhány héttel később megnősült, s most társadalmi munkában segít a KISZ szervezésében.

Bogó László a DISZ városi titkára volt. A pártbizottságtól azt a megbízatást kapta, hogy a vájáriskolában tartsa fenn a rendet, ne engedje meg, hogy a fiatalok provokáció áldozatai legyenek.

Bogót szerették a vájáriskolások, sok ügyes-bajos dolgukat elintézte, mindig számíthattak rá. Most is örömmel fogadták. Elmagyarázta a fiúknak, hogy mi történt

Pesten. Kimutatott az utcán nyüzsgő emberekre. Lehetett látni, kik a hangadók.

— Látjátok? — mondta — a lógósok kiabálnak, akiknek büdös volt mindig a munka...

A fiúk valóban ismerték „embereiket". Hírből is, a bányából is.

— Jól nézzétek meg őket — folytatta Bogó — ezek akarják megbontani a rendet.

Néhány órával később a vájáriskola berendezkedett a védelemre. A fiúk köveket gyűjtöttek össze, s az ablakok melletti ládákba hordták.

Nemsokára a vájáriskola előtt komoly tömeg gyülekezett és azt követelték, hogy a fiatalok jöjjenek ki és álljanak közéjük. Válaszul maguk helyett a „muníciót" küldték a vájáriskolások és később bizony a virágcserepekre is sor került.

— Lógósok, bumlikirályok. ti akartok nekünk beszélni? — kiabálták le az emeletről.

A váratlan, határozott fellépéstől, s nem utolsósorban a követtől a tömeg meghökkent és rövid idő alatt szétoszlott. A fiúk széklábakkal, husángokkal felfegyverkezve álltak őrt az épületben. A becsületes tanároknak és az ifjúsági vezetőnek akkor sikerült megakadályozni, hogy 320 vájáriskolás belesodródjon az ellenforradalomba.

Az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy Nagy Imre nyílt árulása után a tanári kar kettészakadt. Scultethy és Bognár, két ellenforradalmár, karrierista tanár a fiatalok egy csoportját izgatta, de csak elenyésző kisebbség csatlakozott hozzájuk. A többi, ha már később nem is harcolt az ellenforradalom ellen, de passzív maradt. A fiatal életek biztonságban voltak a véröntésba nem keveredtek bele.

Bogó teljesítette a pártmegbízatást.

A volt városi DISZ-titkár most bányában dolgozik. Eredetileg építőipari munkás, állványozó volt Sztálinvárosban. 1500 forintot keresett. de amikor a párt szó-

lította, hogy legyen ifjúsági vezető, ment. Pedig anyagilag rosszabbul járt: 900 forint fizetést kapott. Később — mert igen jó munkát végzett — Komlóra küldték, ott nagyobb szükség volt jó ifjúsági vezetőre. Szívesen vállalta a megbízatást. Igaz, anyagilag nehéz helyzetben volt. Megszületett a harmadik gyermek, s amikor városi titkár lett, mint „főkucsera" csak 1500 forintot tudott hazavinni. Abban a városban, ahol az átlagos bányász is kétezer forintot keres. Mégis, zokszó nélkül dolgozott, s amikor nehéz idők következtek, habozás nélkül állt ki a szocializmus ügye mellett. Ma már mosolyogva beszél arról, hogy novemberben felvették a halál-listára. Most ő is bányában dolgozik, társadalmi munkában segít a KISZ-nek. Szépen keres: 3—3500 forintot havonta.

Molnár István lassan már kinő az ifjúsági korból — ha évei számát tekintjük. Mégis, egészen a legutóbbi időkig az ifjúsági szövetségben dolgozott. Sokan ismerik őt itthon is, külföldön is. Évekig az ország legjobb feltáró vájára volt, megválasztották országgyűlési képviselőnek. Két esztendeje teljesült szíve vágya: vehetett egy Moszkvics-autót. Mikor kirobbant az ellenforradalmi felkelés, hívó szó nélkül is jelentkezett.

— Itt vagyok elvtársak, mit tegyek? — így állított be a komlói pártbizottságra.

Október 28-ig a pártházat őrizte. Ezen a napon jött az értesítés, hogy jön a négy Ikarusz Bonyhádról a rabok kiszabadítására.

— Elébük kell menni, meg kell akadályozni a rabok kiszabadítását. Ha az a töméntelen fegyver, amit a négy Ikarusz hoz, a rabok kezébe kerül, akkor nemcsak Komlón, hanem egész Baranyában megdől a munkáshatalom.

Ez volt a pártbizottság véleménye.

A nagyatádi lövészek néhány harcosa, pár rendőr és kommunista bányász — közöttük volt Molnár István is

— elindultak a zobáki elágazás felé. Ezen az úton kellett jönni a négy Ikarusznak.

Behúzódtak a kanyar mögé, majd amikor az autóbuszok közel értek, hirtelen teljes szélességben elállták az utat, s körülfogták az első, megállásra kényszerített buszt.

Az ellenforradalmárok a meglepetéstől szinte megbénultak, képtelenek voltak bármilyen ellenállásra. Megadták magukat.

Az első autóbuszon mindössze három ember ült, viszont több száz fegyvert és rengeteg lőszert szállított. A második és harmadik buszt hasonló módon fogták körül. Mire a felkelők fegyverükhöz nyúlhattak volna, már körül voltak véve, rájuk meredtek a puskacsövek. Tudták, hogy az autóbuszból nem védekezhetnek, hiszen össze vannak zsúfolva, halomra lőhetik őket. És ha ennyien vannak körülöttük, bizonyára még többen lehetnek, akik az útmenti bokrokból fedezik a többieket.

Megadták magukat, mind a hatvanhárman.

Csak akkor lepődtek meg, amikor a bokrokból egyetlen ember sem lépett ki.

Molnárék ugyanis összesen 19-en voltak...

Az elfogott és lefegyverzett ellenforradalmárokat bekísérték Komlóra, de az ügyészség másnap szabadon engedte őket. A fegyvereket a rendőrségre vitték. Sajnos, a párt nem osztotta szét azokat a kommunista bányászok között. Így, amikor Nagy Imre tűzszüneténe a híre eljutott ide, s megalakult a nemzetőrség, mindenkinek lehetett a kezében fegyver, míg a kommunistáknak csak elvétve egy-egy. Megindult a funkcionáriusok üldözése. Molnár kis kocsijával vidékre hordta az üldözötteket. Október 23 és november 4 között ötezer kilométert „fuvarozott".

Molnár tizennyolc év óta, gyerekkorától bányász. Alaposan megviselte a bánya. Tüdejére rárakódott a töménetlen kőpor, amit mint feltáró vájár szívott be hosszú évek alatt. A szíve is rakoncátlankodik. Ha

emelkedőhöz ér, nehezen lélegzik, ki-kihagy a szívverése.

Mégis, azt mondják Komlón, Pécsett, meg ahol ismerik: Molnárnak erős szíve van.

És ez így igaz.

November negyedikén reggel szabadultak ki a Béta-aknában dolgozó rabok. A párt már értesült arról, hogy jönnek a szovjet csapatok, de az volt a kérdés, mikor érnek ide? Ha a kiszabadult rabok a városba jönnek, fegyvert szereznek, Komló csatatérré változik. Ártatlan emberek halhatnak meg, s a szép város tönkremegy. Mit tegyenek?

Fegyver akkor már nem volt a kommunisták kezében.

Wieder elvtárs, aki a volt városi MDP-titkár szökése után vette kezébe a pártügyek intézését, határozott. Ha fegyver nincs is, akadhat jó ötlet. Hátha segít a bányászfurfang?

A fiatal kommunista néhány társával a Béta-akna felé ment. Éppen ekkor értek a város felé vezető útra a rabok első csoportjai is. Természetesen megállították a számukra olyan fontos híreket adható „járókelőket".

— Mi van a városban? Mi újság?... — kérdezték.

Wieder és társai „sopánkodni" kezdtek:

— Ajaj, annyi a városban az orosz, mint a pelyva... Körül is vettek bennünket...

Több se kellett a raboknak. Ha itt vannak már a szovjet csapatok, az számukra semmi jót nem jelent. Kitört belőlük a félsz. Ki a hegyekbe futott, ki Pécs felé. A „legbátrabb" csoport elfoglalta a vasútvonalat egészen addig, míg „különvonatot" nem szereztek a maguk számára. Azután kiadták a parancsot: irány a nagyvilág!

Azt már mondani sem kell, hogy a szovjet csapatoknak akkor Komlón még híre-hamva sem volt. Csak délután érkeztek meg.

EPIZÓDOK A NÉPHADSEREG EGYES EGYSÉGEINEK TÖRTÉNETÉBŐL

Az ellenforradalom a zavaros napokban azt próbálta elhitetni a közvéleménnyel, hogy a fegyveres erők, a néphadsereg teljes egészében a „magyar szabadságharc" oldalán áll. Ezt a hamis illúziót, az ellenforradalomnak ezt a tudatos elferdítését számos olyan ténnyel cáfolhatjuk meg, amelyek azt bizonyítják: ahol a hadsereg egyes alegységeinek vezetése határozott volt, s a zűrzavaros napokban felismerte az ellenforradalom fegyveres támadását, ott a harcosok sem inogtak meg. Ugyanakkor azt is megmondjuk, hogy igen, voltak ingadozók, voltak árulók, akik alegységeiket elhagyták, s azokat az ellenforradalom martalékává tették.

A harmadik hadtest számos ezrede, zászlóalja becsülettel helytállt a nehéz napokban is. Íme néhány epizód a nehéz napokból.

Október 24-én délután a harmadik hadtest törzsében megbeszélésre gyülekeztek a beosztott tisztek. A Pestről érkező híreket tárgyalták. Hajnalban a vezérkar főnökének parancsára már elindult Budapestre a kecskeméti gépesített ezred. Mi lesz? Az értekezletet Gyurkó vezérőrnagy, hadtestparancsnok nyitotta meg. Határozottan, tömören értékelte az eseményeket.

— Veszélyben a munkáshatalom, Pesten a hatalomért folyik a harc — mondta. — Cselekednünk kell! Nem engedjük meg, hogy még egyszer visszatérjen Kecskemét, Orgovány, Izsák korszaka. Aki e harcokban nem áll mellém, az hazamehet, de aki itt marad, az köteles

engedelmeskedni parancsaimnak. Az árulókkal úgy járunk el, ahogyan az harcban, háborúban szokás.

A törzs tisztjei feszült figyelemmel hallgatták e szavakat. Senki sem mozdult, s néhány pillanat múlva egyöntetűen felelték:

— Várjuk parancsát, vezérőrnagy elvtárs!

S október 26—27-én, amikor az ellenforradalom szele végigsöpört a Duna—Tisza közén is, a harmadik hadtest hadosztályai ingadozás nélkül felléptek az ellenforradalmárokkal szemben.

Kecskeméten 25—26-án, az estébe hajló órákra fegyveres felkelés lett a békés tüntetésből. Az ellenforradalmárok lefegyverezték a rendőrséget, kiengedték a rabokat a börtönökből, s felfegyverezték őket. Este a főtéren már mintegy 200—300 fegyveres lövöldözött a katonákra, járőrökre. A tüntetésben résztvett lakosság a lövöldözés láttán hazament. A fegyveresek magukra maradtak. Este fél 7-kor a kecskeméti gépesített hadosztály parancsnoka kiadta a parancsot:

— Betörni a városba.

A kiskőrösi gépesített ezred, a kecskeméti gépesített ezred otthonmaradt egységeivel kétnapos kemény harcban szétverte az ellenforradalmi csoportokat. Nem akadt egyetlen tiszt. vagy harcos, aki fegyverét eldobta vagy átadta volna az ellenforradalmároknak.

Az események forgatagában voltak olyan helyzetek, amikor nem volt idő mérlegelésre, értékelgetésekre, s a határozott fellépés döntött el mindent.

Az egyik napon telefonjelentés érkezik a hadtestparancsnokságra: sürgős segítséget kérnek, mert Tiszakécskén lincselésre készülnek az ellenforradalmárok.

— Mit tehettem ekkor? — mondja Gyurkó vezérőrnagy. — Parancsot adtam, hogy egy lökös vadászgép azonnal szálljon fel, s riassza szét a lincselésre készülő ellenforradalmárokat. Tíz perc múlva rádión jelentette a gép pilótája, hogy a parancsot végrehajtotta.

Csongrádon szintén lincselésre készült az ellenfor-

radalmár tömeg. Mire egy lövészegység a helyszínre érkezik, az ellenforradalmárok már végrehajtják aljas provokációjukat. Tenni kell valamit. Néhány perc múlva két lökhajtásos vadászgép körözött a lincselésre éhes ellenforradalmárok felett. Hosszú sorozatokat adtak le a levegőbe, majd az egyik gép egy kétszázliteres üres benzines hordót dobott le. Rémülten futott, ki merre látott, mert azt hitték, bomba hull a nyakuk közé.

Nehéz lenne felsorolni a számos akciót, amelyben a hadtest osztályai, alegységei bátran helytálltak. Melyik alegységről szóljunk? Talán a kecskeméti gépesített ezredről, amelynek a budapesti harcokban tizenkét hősi halottja volt, de egyetlen katonája sem állt át az ellenforradalmárokhoz? Vagy a szabadszállási harckocsizó ezrednek arról az alegységéről, amely a tsz-parasztok kérésére kemény tűzharcban verte szét a volt földbirtokos fegyveresen támadó csoportját?

S e harcok, akciók közepette október 28-án a HM-ből egy magas beosztású parancsnok telefonhoz kéri a hadtest parancsnokát. Helyzettájékoztatót kér. Gyurkó vezérőrnagy telefonon jelenti:

— Csapataink fokozatosan felszámolják a fasiszta ellenforradalmi csoportokat.

— Csodálkozom önön vezérőrnagy — hangzott a válasz —, ha jól értettem, ön ellenforradalomról, fasisztákról beszél?

A beszélgetés után a légierőparancsnokságtól utasítás érkezett: a hadtest a légierőt csak a honvédelmi miniszter parancsára vetheti be.

De a hadtest, ha a helyzet megkívánta, továbbra is operált a légierővel.

Szegeden néhány hónapja egy fényképet terjesztettek egymás között az ellenforradalmárok. A képen a kiskunfélegyházi hadosztály egyik ezredének parancsnoka látható, amint éppen „szuronyt szegezz"-t parancsol az ezred első zászlóaljának. Botond őrnagyot gyűlölik a

szegedi ellenforradalmárok, mert határozott, bátor fellépésével megakadályozta a provokációt. Hogyan történt?

Október 26-án, reggel 8 órakor többezres tüntető tömeg készült gyülekezni a főtéren. De mire a tüntetés megszerveződött, egy zászlóaljnyi szuronyos lövész állta el a térre vezető utakat. A tüntető tömeg nem tágított. Közben órák teltek el s már pattanásig feszült a hangulat. A szuronyos lövészek mögött álló tisztek felé szitkozódva ordítoztak a hangadók:

— Könnyű nektek megbújni a szuronyok mögött. Gyertek elő, ha mertek.

S ekkor váratlan dolog történt: szinte egyazon pillanatban szétnyíltak a szuronyos sorok és a tisztek díszlépésben kiléptek vagy hat lépésre a szuronyokat szegező lövészek elé. A provokátorok meghökkentek, erre nem számítottak. A hangadók most a lövészeket biztatták:

— Magyar fiúk vagytok, lőjétek le hátulról ezeket a kutyákat.

A lövészek továbbra is némán, mozdulatlanul álltak. Ismét eltelik egy negyedóra. Ekkor meglódul a tüntetők éle, mindjobban közelednek a harcosokhoz. Az ezredparancsnok vezényelt a lövész zászlóaljnak: „Szuronyt szegezz, lépést előre!" S megindult a szuronyerdő, majd néhány pillanat múlva sortűz dörrent a levegőbe.

A zászlóalj határozott fellépése megakadályozta Szegeden az ellenforradalom provokációját. Vajon ez a bátor, határozott fellépés nem a zászlóalj erkölcsi, politikai egységét tükrözte?

A hadtest kiskunfélegyházi hadosztályának történetében örökre ragyogó fejezet marad a halasi 37-es lövészezred bátor helytállása. Az ezred a legnehezebb percekben is hű maradt esküjéhez. Bakonyi alezredes bajtárs, hadosztályparancsnok így emlékezik róluk:

A hadtesttől október 26-án éjjel két órakor kap-

tunk riadót, hogy az ezred azonnal induljon Budapestre. Az alakulat a déli órákban érkezett Budapest alá, az erzsébeti Jutadombokig. Itt az ezred élét két oldalról váratlanul tűz alá vették az ellenforradalmárok. A téglagyár és a bolgárföldek felől erős géppuskatűzzel fogadták az ezredet. Itt nyilvánvalóan árulás történt. A harc kezdetekor Juranovics Miklós százados, az ezred felderítő tisztje rögtön halálos sebet kapott. Látva ezt, az ezred harcosai újra esküt tettek, hogy az utolsó csepp vérükig szembeszállnak az ellenforradalmárokkal. A harcban a gépkocsivezetők és a szakácsok is fegyvert fogtak. Rövid negyedóra múlva elfogták Juranovics százados gyilkosát, egy volt nyilast, akit a felháborodott harcosok a helyszínen agyonlőttek.

Az ezred este 17.30-ra szétverte az ellenforradalmár fegyveres csoportot. Hat órán át tombolt az utcai harc Pesterzsébettől a célig — az Üllői úti Kiss János laktanyáig. A harcokban különösen kitűnt Pető hadnagy, aki szakaszával sorra küzdötte le a barikádokat. Géczi gépkocsizó őrvezető egymaga átfésült egy bérházat, s három fegyveres ellenforradalmárt fogott el.

Az ezred második zászlóalja Csepelen rohammal foglalta vissza a rendőrség épületét és a tanácsházat. Tizennyolc foglyot ejtettek, s közöttük hurokra került Csepel tanácselnökének, Kalamár elvtársnak gyilkosa is.

A lövészezred harcaival kapcsolatban inkább csak epizódként említjük meg, hogy Maléter ezredest, a katonai műszaki kisegítő alakulatok parancsnokát a honvédvezérkar akkori főnöke október 25-én hajnalban azzal a paranccsal küldte a Kilián laktanyához, hogy néhány harckocsival vonuljon oda, s fegyverezze le a laktanyába betört fegyveres csoportot. A Kiliánban ekkor a Maléter parancsnoksága alá tartozó egyik építő zászlóalj állomásozott.

Amikor Maléter a Kiliánhoz érkezett, telefonjelentést adott a HM-be és ügyeletes tisztjének a várbeli parancsnokságra, hogy ütközetben áll a felkelőkkel.

A Budapestre vezényelt 37. kiskunhalasi lövészezred több alkalommal kért parancsot a HM-től, hogy megtisztíthassa a Corvin közt és a Kilián laktanyát. A HM azonban nem adott parancsot, mondván: ott Maléter ezredes csinál rendet. Az ezred tisztjeinek már 28-án gyanús volt, hogy Maléter állandóan lőszert és fegyvert kér tőlük, s amikor az ezred azt válaszolta, hogy adna, de csak katonával együtt, akkor Maléter egyszeriben elállt a kéréstől. Maléter ügyesen manőverezett.

A párt és a katonai vezetés október 28-ra fontos tervet dolgozott ki a fegyveres ellenállás fő góca, a Corvin köz likvidálására. A támadás reggel 5.30-ra volt kitűzve. Félórával a támadás előtt Nagy Imre bejelenti a katonai vezetésnek: amennyiben támadnak, ő azonnal lemond miniszterelnöki tisztéről.

A támadás elmaradt, pedig több Budapesten tartózkodó alakulat akkor még határozottabban tudott volna cselekedni!

Az ezredparancsnok 29-én újra kérte a HM-től a Corvin köz megtisztításának engedélyezését. Ezen a napon Maléter telefonhoz hivja az ezred parancsnokát és közli: nem kell már támadni, a Kiliánt teljesen visszafoglalta, s ezt jelentette a HM-nek is. A minisztérium ekkor utasítást küld a lövészezred parancsnokának, hogy az ezred rendezkedjék be különböző objektumok védelmére. Ez a parancs egyet jelent a 37-es lövészezred szétforgácsolásával!

A parancsnok helyzettájékoztatót kér a HM-ből. A válasz: „Gondolkozzanak önök is!"

Október 29-én délután a HM-ből egy alezredes telefonon közli az ezreddel: másnap fegyverezzék le a felkelőket, mert azok a katonai egységek előtt leteszik a fegyvert. Az ezredparancsnoknak ugyanakkor olyan jelentéseket küldenek felderítői, amely szerint a felkelőknek eszük ágában sincs letenni a fegyvert. E kételyüket jelentik a HM-nek, de Szűcs ezredes egyetlen rövid mondattal intézi el a választ:

— Nyugodjanak meg, ha én mondom, holnap úgyis lerakják a fegyvert.

Az ezredparancsnokot nem nyugtatta meg a válasz, telefonon felhívta Malétert a Kilián-ban.

— Most már végre valljon színt ezredes!

Maléter tömören válaszolt:

— Én a magyar néphadsereg ezredese vagyok, a felkelőkkel tartok...

— Akkor ön áruló!

— Hogy ki az áruló, az majd kiderül.

Maléter ezen a napon hívta fel utoljára a Várban levő parancsnokságát.

— Önt teszem felelőssé B. főhadnagy — mondta az ügyeletes tisztnek —, hogy parancsomat végrehajtsák: irtsák ki az ellenforradalmár ávósokat.

Maléter áruló lett.

A fegyveres harc kirobbanása után néhány nappal az ellenforradalomnak még nem volt egységes fegyveres bázisa. Sok helyütt egymással marakodtak a fegyveres bandák. Ekkor határozott fellépéssel még szét lehetett volna zúzni az ellenforradalmat. De ennek éppen az ellenkezője történt. Október 28-án, vasárnap délután 13.15 órakor közli a rádió: a kormány általános tűzszünetet rendel el. Ugyanakkor Nagy Imre rádióbeszédet mond, amelyben elítéli azokat a nézeteket, amelyek szerint a „népmegmozdulás" ellenforradalom volt.

Mit jelentett ez? A fegyverszünet lefogta a munkáshatalom mellett álló katonai erők kezét, végső fokon tehát a tűzszünet az ellenforradalomnak kedvezett, mert lehetőséget nyújtott az ellenforradalom fegyveres bázisának létrehozására. A szovjet csapatok csak Budapest határáig vonultak vissza, de máris katonai vezetése lett az ellenforradalomnak Maléter és Szűcs ezredes, Király és Kovács István vezérőrnagy, valamint Kopácsi rendőrezredes személyében. Király Bélának már kidolgozott

terve volt arra, hogy november 5-től a nemzetőrségből leszerelik a nőket és a 18 éven aluliakat, bevezetik a nyolcórás fegyveres kiképzést. Ehhez a nemzetőrségnek Királyék adtak volna kiképző tiszteket.

Király Béla igazi arcát híven tükrözi az alábbi történet. Nem hőstettről szól, mert Salamon Tibor, a Dózsa tisztiiskola másodéves növendéke nem vitt végbe semmilyen hőstettet sem. Csupán egyike volt azoknak, akik az ellenforradalom napjaiban is józan fejjel gondolkodtak, s elég bátrak voltak ahhoz, hogy megtartsák szívükben és tetteikben is a nép igazi érdekeit.

Igaz, ez azokban a napokban nem volt ilyen egyszerű. Sok volt a buktató a szavakban, voltak árulók a sorsdöntő pillanatokban.

... Egységük 24-én érkezett vidéki helyőrségükből a fővárosba. Feladatukat, s az itteni helyzetet nem ismerték. A fegyveres ellenforradalmárok, s a hozzájuk csatlakozó megtévesztett tömeg mindenáron arra próbálta őket kényszeríteni, hogy segítsék az ellenforradalmat. Nem ingott meg senki, várták a parancsot.

Rövidesen megkapták az utasítást: foglalják vissza a Rádió épületét. 25-én, 6 óra előtt öt perccel be is hatoltak az épületbe, azt elfoglalták, s kiszabadították a foglyokat. A következő két-három napban a környéket tisztították meg az orvlövészektől, közben a Kilián laktanya környékét derítették fel.

Aztán visszarendelték őket. A kormány sokkal biztosabbnak tartotta, ha Maléter emberei vannak ilyen fontos őrhelyen. Egyik budai laktanyában várták a fejleményeket. Nagy Imre „segélykiáltása" a szovjet csapatok hadmozdulatai előtt náluk is csak egyeseknél talált visszhangra. A parancsnokok egy része tétovázott. A növendékek vitatkoztak, mit tegyenek.

Salamon Tiborék szakasza gyorsan döntött. Gépkocsira ültek, s irány vissza a helyőrségbe. Négyen azonban pestiek voltak. Csak kósza híreket hallottak szüleikről, hozzátartozóikról. Engedélyt kértek, hogy le-

maradhassanak a főváros határában, s itt várják be a szovjet csapatokat.

Nagykovácsiban egy kastélyban húzódott meg Salamon növendék és három társa. A község ellenforradalmárai azt gondolták, hogy velük vannak, s bevonták őket terveikbe. Kettő közülük szakács lett. Salamon elvtársat rádiósnak nevezték ki.

Egyik nap küldönc érkezett, hogy azonnal jelentkezzen az ellenforradalmárok főhadiszállásán. Amikor megérkezett, a szobában hat férfit talált. Egyikük, egy magas, őszhajú, így fogadta:

— Király Béla vezérőrnagy vagyok. Szervusz. Hallottam, értesz a rádióhoz. Te leszel a híradó főnököm, amíg nem érkezik meg az emberem.

S egyben meg is hívta parancsnoki értekezletre. Itt ismerte meg igazán a vezérőrnagy úr igazi arcát Salamon Tibor. Így mondja el ezt a találkozást:

— Néhány mondatra tisztán emlékszem. Így kezdte Király Béla a parancsnoki értekezletet: Uraim, Magyarországnak három képviselője van: Eisenhower, Kéthly Anna és Király vezérőrnagy...

A terv, amiről Király Béla részletesen beszélt, az volt, hogy egyesülve a nyugaton kiképzett rohamcsapatokkal, szétverik a szovjet csapatokat. „Magyarországon — hangsúlyozta Király — orosz temető lesz. Erre én vagyok a biztosíték."

A négy növendék látta, hogy itt most már csak egyetlen feladatuk lehet: mielőbb eltűnni Nagykovácsiból. Azt mondták, hogy el kell hozniuk a szerelvényüket, de Király nehezen állt kötélnek. Nem akarta elengedni Salamon növendéket. Majd úgy határozott, hogy menjen a páncélozott Cadillackal s ad mellé kísérőket is. Már-már úgy látszott, hogy lehetetlen a menekülés, amikor a véletlen segítségükre jött. A gépkocsivezető jelentette, hogy a Cadillac elromlott.

Ketten indultak el, gyalogszerrel. Másik két társuk — aki a konyhán dolgozott — már előbb eltűnt. Nagy-

szénás egyik hegycsúcsán találkozott össze a négy barát. Ezután ki-ki hazafelé vette útját.

November 9-én délelőtt ért haza Kispestre. Hamarosan kapcsolatot talált az illetékes szervekkel, akiket tájékoztatott Király Béla tartózkodási helyéről, testőrségének létszámáról, terveikről. Majd visszatért csapattestéhez.

Itt ismét együtt voltak mind a négyen. Amikor a szovjet és saját parancsnokaik részletesen megismerték felderítésük eredményét, s azt az útvonalat, amelyet Salamon növendék Király Béla térképéről másolt le, azonnal parancsot adtak a növendékeknek, hogy induljanak Király Béla keresésére.

Napokig tartó izgalmas hajsza következett ezután. A térkép alapján pontosan követték Királyék menekülésének útját. Sajnos, a nagy vad egérutat nyert. Bár mindenütt megtalálták a nyomát, néhány nappal elkéstek.

December 5-én tértek vissza alakulatukhoz. Ott időközben a tisztek és növendékek egy részéből megalakultak a karhatalmi egységek. Salamon Tibor növendék ezután a karhatalomban védte a rendet. Volt munkájuk itt is. Az ellenség megismerte hamarosan a Dózsásokat.

Most, néhány napja Salamon Tibor másodéves növendék, s mindazok a társai, akik méltónak találtattak a tiszti hivatásra, befejezték karhatalmi szolgálatukat. Ismét tanulnak, gyakorlatra járnak, hogy amikor vállukra kerül a tiszti csillag, olyan vezetői legyenek a néphadseregnek, amilyenekre ezek után még inkább szükség van.

Így járták ki néhányan a harcoknak, a bátorságnak azt az iskoláját, amelyet az egész nép osztályoz majd.

A MUNKÁS-PARASZT HATALOMÉRT!

EPIZÓDOK A FORRADALMI TISZTI EZRED TÖRTÉNETÉBŐL

A múlt év októberét követő több mint féléves időszak eseményei, küzdelmei örökké emlékezetesek maradnak sokak számára. Ez az időszak különösen azok számára emlékezetes, akik ezekben a hónapokban fegyverrel a kézben vettek részt a munkáshatalom megdöntésére irányuló ellenforradalmi csoportok szétzúzásában. Az emlékezők között vannak az 1. honvéd forradalmi ezred századainak tisztjei, tiszthelyettesei és harcosai, akikben az októberi események idején született meg az elhatározás: ha kell, életük árán is megvédelmezik hazánkban a dolgozó nép hatalmát.

Amikor a karhatalmisták fegyvert fogtak a munkáshatalomért, egyáltalán nem mondhatjuk, hogy népszerű feladatra vállalkoztak. A tiszti századok megalakulásakor még sokan fogadták kétkedően a „Kádár-katonákat", az ellenforradalmárok és szövetségeseik pedig már akkor gyűlölték őket. Az elmúlt hónapok eseményei elegendők voltak ahhoz, hogy az eleinte kétkedők bizalmukba fogadják a „pufajkásokat", becsüljék a néphatalom harcosait, a nép ádáz ellenségei pedig megtanulják félni őket.

Szóljon róluk e rövid megemlékezés, a fővárosban a fegyveres ellenforradalom szétzúzása után elsőnek megalakult karhatalmi egységről.

A munkás-paraszt forradalmi kormány november 9-én felhívást intézett a néphadsereg tisztjeihez, hogy no-

vember 10-én jelentkezzenek szolgálati helyükön. A Budapesten tartózkodó tiszteknek a Petőfi Akadémián, illetve a Zrínyi Akadémián kellett jelentkezniök. Ugyanakkor, november 9-én este a lapok közölték, s a rádió is hírül adta, hogy a Dózsa György úton, a honvéd sportolók volt székházában megalakult a főváros első karhatalmi egysége: *az első honvéd forradalmi ezred.* A törzs zöme a kecskeméti 5. gépesített hadosztály tisztjeiből került ki. November 10-én az ezrednek már hat százada alakult meg, amely főleg az államvédelmi hatóság beosztottjaiból és más belügyi szervek dolgozóiból tevődött össze.

Rendkívül nehéz körülmények között kezdődött meg az ezred szervezése. November 9-ről 10-re virradó éjszaka szervezték meg az ezred elhelyezkedési körleteit. Három gépkocsival, szovjet páncélautók fedezetével több száz ágyat szállítottak át a Dózsa György úti laktanyába, s ugyanakkor beszerezték a legszükségesebb élelmiszereket is. Kevés volt a fegyver. A hiányt azonban az ezred századai a rákövetkező napokban a különböző akciók során az ellenforradalmároktól szerzett fegyverekkel pótolták.

Hogy milyen légkörben s milyen helyzetben álltak ki az elsőnek jelentkezett tisztek a kormány felhívása nyomán, azt bizonyítják az e napokban kiadott hadműveleti jelentések.

Íme néhány jelentés a november 8—9-i napokból:

„Elfogták Bányai Csaba kereskedő tanulót, aki ezekben a napokban gépkocsival még lőszert szállított a különböző objektumokban meghúzódó, fegyveresen ellenálló ellenforradalmár csoportoknak. Kihallgatása során az alábbiakat vallotta:

— A Ráday utcai kollégiumban mintegy 80 főből álló fegyveres csoport tartózkodik, akik a kollégiumot biztosítják. Fegyverzetük géppisztolyok, golyószórók és négy géppuska. Két géppuska a kapu bejáratánál, kettő pedig az emeleten van elhelyezve. Az épületben a fegy-

veresek egymástól 5—6 méterre helyezkednek el tüzelőállásban. Egy Lajos nevű 30 év körüli férfi a fegyveresek parancsnoka, aki az első emeleten tartózkodik egy gépírónővel. Kapcsolatban állnak a 13-as TEFU-val, ahonnan telefonhívásra egy Nagy nevű személy gépkocsikat bocsát a rendelkezésükre.

— A Kisfaludi utca 6. szám alatt körülbelül 120 fegyveres őr van. Az ötemeletes épület minden emeletén géppuskák és golyószórók vannak elhelyezve. Ebben az utcában a 6-os számú háztól a 10-es számú házig az úttest alá van aknázva, s csak egy keskeny járdán lehet közlekedni. Egy Imre keresztnevű személy parancsára a fegyveresek lakásukról több államvédelmi tisztet hurcoltak el s azokat megkínozták, többüket meggyilkolták. A gyilkosság résztvevőit nem ismerem. Az egyik egy bundába öltözött, Imre nevű személy, fő cinkostársai Hagymás, Zebrás és Vili bece nevű egyének.

— A Nap utcán végig a házak tele vannak 8—10 főből álló fegyveres csoportokkal. Ezt onnan is tudom, hogy ide ma reggel gépkocsival lőszert szállítottam egyik helyről a másikra. A Corvin közben három páncéltörő ágyú van felállítva. Ide hétfőn reggel vittem lőszert, azóta nem tudok róluk. Két páncéltörő ágyút láttam felállítva a Futó utca és a Práter utca sarkán. Egyik az Üllői út, a másik a Baross utca irányába. Hétfőn reggel hét órakor szállítottam ide legutóbb lőszert."

Egy november 9-i jelentés beszámol arról, hogy a Rózsadombon több kis villában gyűjtik a fegyveresek a vöröskeresztes autóval lopott holmikat, amelyeket fegyveres egységek őriznek, akik állandó rettegésben tartják a környék lakosságát. Egy másik jelentés szerint a Szabadság-szállót fegyveres csoportok fosztogatják.

... Újpesten a Mártírok útján a Könyves Kálmán gimnázium udvarán mintegy hatvan láda lőszer van, nagyobb mennyiségű fegyver és ágyúlőszer. A fegyveres

felkelőknek ezenkívül négy gépfegyver is a birtokában van.

November 10-én hat karhatalmista század nézett szembe a fegyveresen bujkáló ellenforradalmárokkal. Másnap megalakult az ezred hetedik százada is. Tizennyolcadikán létrejött a 8., majd később a 9. század is. Egy november 11-i jelentés szerint az ezred összlétszáma 494 fő volt. Ebből: 442 tiszt, 43 tiszthelyettes és 9 honvéd. Néhány hét múltán az ezredben már több mint ezer tiszt és tiszthelyettes teljesített szolgálatot a proletárdiktatúra védelmében.

Az ezred feladata a megalakulás utáni napokban a fontosabb objektumok védelme, fegyverek összeszedése, a különböző fosztogató bandák felszámolása volt. Az ezred részt vett a még szórványosan ellenálló és bujkáló fegyveres csoportok megsemmisítésében. A későbbi napokban az ezred tisztjei megakadályoztak több ellenforradalmi tüntetést s biztosították a munka felvételének körülményeit. Az ezred első tíznapos mérlege a következő volt: az ellenforradalmároktól „begyűjtöttek" 12 golyószórót, 102 géppisztolyt, 304 puskát, csaknem 200 kézigránátot.

Hogyan éltek, dolgoztak, harcoltak ezekben a napokban az ezred tisztjei? Álljon itt megemlékezésül néhány epizód az ezred 7. századának történetéből. A század megalakulásától kezdve bővelkedett feladatokban. Az első napokban éjjel-nappal, szinte óránként ment egy-egy csoport a város különböző pontjaira, hogy az ott lövöldöző fegyveres ellenforradalmárokat ártalmatlanná tegye. A feladatok különösen megnövekedtek, amikor november 13-án a rádió és a sajtó is közölte a karhatalmi ezred telefonszámát, s felhívta a lakosságot a fegyveres provokátorok, illetve a talált fegyverek bejelentésére. A bejelentések alapján naponta nagy mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanóanyagot szedtek össze a század beosztottjai.

Még november 9-én jelentette F. T. a külügyminisz-

tériumból, hogy a Péterfy Sándor utcai rendelőintézetben van a felkelők egyik gyülekezési helye. Ennek alapján november 12-én a század egy csoportja őrizetbe vett 9 fegyveres ellenforradalmárt. 15-én újra átfésülték a rendelőintézetet s megállapították, hogy mintegy 70 fő tartózkodik ott illegálisan. A kórházban megjelenő tiszti csoport az egész bandát lefülelte, melynek tagjai a kórház által kiállított egészségügyi igazolvánnyal voltak ellátva s teljesen illetéktelenül tartózkodtak a gyógyintézetben.

Ez volt az első — az ellenforradalmi bandák felszámolása szempontjából — fontosabb feladata a 7. századnak. Akkor még nem gondolták a század tisztjei, hogy ezt az akciót rövidesen hasonlók sorozata követi majd, hogy a századnak az ellenforradalom elleni harc egy bizonyos időszakában az ellenforradalmi csoportok felszámolása lesz egyik legfőbb feladata. Az első akció még magán viselte a tapasztalatlanság jegyeit. A századnak ekkor még nem volt felderítő csoportja, s még nagyon „demokratikusan", nagyon „humánusan" dolgozott. Akkor még nem láthatták, hogy később a siker egyik fő feltétele lesz a határozottabb — mondjuk ki nyíltan — erőszakosabb fellépés. Ezt főleg akkor tapasztalták, amikor a század a központi körletből a IV. kerületbe került.

A század Újpesten először azt a feladatot kapta, hogy kutassa át az újpesti régi temetőt, mert a jelek arra mutatnak, hogy ott fegyvereket rejtettek el az ellenforradalmárok. A bejelentés igaznak bizonyult: a sírok között, a kriptákban, más helyütt fegyvereket, lőszert és robbanóanyagokat találtak a karhatalmisták.

November 16—18 táján a 7. század tisztjei is megkezdték a gyárak látogatását. A karhatalmistáknak az volt a céljuk, hogy kapcsolatot teremtsenek az üzemek munkásaival és a munkástanácsokkal. Arra törekedtek, hogy elősegítsék a termelőmunka megindítását, s elhárítsák a termelést akadályozó provokációkat.

Az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy a század az első feladatait nem a legnagyobb sikerrel oldotta meg. Ennek az volt az oka, hogy a század tisztjei közül többen ekkor még nem elég határozottan, nem elég bátran szálltak szembe a hangadókkal. Egy ilyen emlékezetes eset Újpesten az Állami Áruház előtt zajlott le. Az egyik raj járőrözés közben észrevette, hogy a tömeg körülfogott egy gépkocsit, s fenyegetőleg lépett fel. A raj parancsnoka önként jelentkezésre szólította fel a raj beosztottjait, hogy szálljanak le a kocsiról és lépjenek közbe. Kiderült, hogy a gépkocsiról a munkáspárt kormány politikáját hirdető röplapokat terjesztettek s az ellenforradalmárok a gépkocsit fel akarták borítani. A raj közbelépése jókor történt, de voltak, akik nem mertek vállalkozni a feladatra. Ez a kis epizód később nagy tanulságul szolgált a 7. század tisztjeinek.

A század feladata volt: Újpest jelentős részében a rend helyreállítása, az ellenforradalmi kísérletek megsemmisítése. Ez már kezdetben sem ígérkezett könnyű feladatnak. Újpesten az ellenforradalmároknak elég mélyen sikerült befészkelniök magukat. Jelentős volt azoknak a száma is, akik felültek az ellenforradalmi, nacionalista, soviniszta demagógiának, ily módon egy követ fújtak az ellenforradalmárokkal. E jelentékeny ellenforradalmi erőnek nem kisebb szálláscsinálója volt, mint Mindszenty „őeminenciája", aki októberi „nagy elfoglaltsága" közepette lázító levéllel fordult újpesti híveihez. A „főpásztor" elvetemült „nyája" attól sem riadt vissza, hogy Újpest egyik szép épületét, a Könyves Kálmán gimnázium székházát úgy tönkretegye, amihez hasonlót a főváros külső negyedeiben nem lehetett látni.

A századnak e napokban az egyik fegyverténye az „újpesti parlament" felszámolása volt. Az Újpesten meghúzódó ellenforradalmi elemek kedvenc gyülekezési helye volt az Állami Áruház környéke. A karha-

talomnak a kerületben történt megjelenése nyilvánvalóan felbőszítette ezeket az embereket, s az Állami Áruház környéki délutáni csoportulásaikat — melyet „újpesti parlament"-nek tituláltak — nemhogy megszüntették volna, hanem még inkább fokozták.

A karhatalmisták eleinte békés eszközökkel próbálták a „parlamentet" szétoszlatni. Bementek a tömeg közé és távozásra szólították fel a jelenlevőket, sőt vitába szálltak egyes csoportokkal. A tömeg közé furakodó uszítók napról napra fokozták a karhatalommal szembeni provokációikat. Néhány nap múltán már addig merészkedtek, hogy az Állami Áruház környékén járőröző karhatalmistákat gyalázni kezdték. „Kádár-pribékek", „hazaárulók", „tízezerforintos tisztek!" — kiáltozták a karhatalmistákra, amikor azok hozzáláttak a lázító szövegű plakátok és röplapok eltávolításához. Az itt összeverődött provokátorok és megtévesztett emberek népárulóknak bélyegezték a karhatalmistákat, gúnyolták őket és köpdöstek feléjük.

A naponként összesereglett provokátoroknak kedvenc szokásuk volt a párt központi lapjának, a Népszabadságnak az elégetése. A saját maguk által gyártott vagy kapott ellenforradalmi követeléseket tartalmazó röplapokat táblára, falra vagy oszlopra ragasztották és köréje csoportosultak. A karhatalmista járőrök természetesen arra törekedtek, hogy a lázító írásokat eltávolítsák. Olykor már pattanásig feszült a helyzet az összesereglettek és a járőrök között.

Látva a „parlament" aktivitásának fokozódását, a század tisztjei elhatározták, hogy keményen fellépnek az Állami Áruház környékén csoportosulókkal szemben. A század parancsnoksága létrehozta a felderítő csoportot, megfigyelték a csoportosulók hangadóit. A főkolomposokat őrizetbe vették, az összesereglettetek pedig szétzavarták.

Ezek az akciók voltak a század első iskolái. Az első alkalommal a tömeg szétoszlatására kivezényelt karha-

talmisták egyik csoportja kérlelhetetlenül hazaküldött mindenkit, a másik csoport egy része viszont kérlelgetni kezdte a jelenlevőket a távozásra, sőt, voltak, akik vitába is bocsátkoztak. Ez felemás helyzetet teremtett. Jelentős számmal akadtak a tömegben olyanok, akik fitiyet hánytak a karhatalom felszólítására és nem távoztak el. Amikor aztán a század kivezényelt tisztjei elindultak a színhelyről, hogy bevonuljanak a laktanyába, hatalmas füttykoncertet kaptak az ottmaradt provokátoroktól. Ez a „bírálat" használt a századnak. Felismerték, hogy az ellenforradalmárokkal szemben nincs helye a kérlelgetésnek, a vitának. A század a rákövetkező napokban minden esetben szétzavarta a provokátorokat. Nem kértek ekkor már senkit arra, hogy menjen haza. Sőt, segítettek egyeseknek, hogy minél gyorsabban távozhassanak — ha kellett gumibottal, ha kellett riasztólövésekkel.

Az október-novemberi napokban sok egyszerű ember, tiszt, katona, tábornok és miniszter került olyan helyzetbe, amikor döntenie kellett valóban történelmi percekben: vajon ez vagy az a leghelyesebb dolog, amit most cselekednem kell? Valóságos regénytéma annak megírása: milyen belső vívódásokon ment keresztül sok derék és becsületes honvédtisztünk, s a november 9-i kormányfelhívás után a karhatalomba önként jelentkezett tartalékos tiszt. Hetekig vívódtak önmagukkal, s olykor nehéz, szorongatott helyzetekben tették fel önmaguknak a kérdést: vajon most érkezett-e el az a perc, amikor nincs más választásom, mint lőni, mert ez a leghelyesebb, amit a munkáshatalom védelmében cselekedhetek? Sokakban erősen élt a „népre nem lövök" káros illúziója. S inkább tűrték a rágalmakat. Több alkalommal rájuk lőttek s ők nem használták fegyverüket. Így következett el december 6-a, a tűzkeresztség napja.

Mint ismeretes, december 6-án a város több pontján a párt és a munkáshatalom mellett szolidáris tüntetést

és munkásgyűléseket tartottak a kommunista munkások egyes csoportjai. A munkáshatalom és a népi demokrácia mellett tüntető csoportok követelték, hogy a kormány tegyen hathatós intézkedéseket a főváros rendjének, közbiztonságának mielőbbi helyreállítására. Munkásgyűléseken tiltakoztak az ellenforradalmi elemek terrorcselekedetei ellen.

A tüntetők közé ellenforradalmi elemek vegyültek, provokatív jelszavakat kiabáltak, s még a fegyveres provokációtól sem riadtak vissza.

A Népszabadság december 7-i száma a többi között ezt írta:

„A Nyugati pályaudvarnál a párt és a kormány mellett tüntetők között elvegyülő provokátorok lövöldözéseik során egy békés járókelő asszonyt, Szakács Janka, 30 éves Láng gyári munkásnőt agyonlőtték. A csepeli munkásoknak egy nagyobb létszámú küldöttsége igyekezett a város felé, hogy csatlakozzék a kormány mellett tüntető többi dolgozóhoz. A csepeli dolgozók küldöttségét is igyekeztek provokátorok megzavarni és a zászlóvivő Slai Gusztáv kezéből a zászlót kicsavarni, azonban ezt a felvonuló dolgozók megakadályozták és a provokátorokat alaposan megverték.

A Nagykörúton a Dob utca és a Wesselényi utca között egy arra haladó pénzügyőrt az egyik ház tetejéről egy orvlövész agyonlőtt.

A párt és a kormány mellett békésen tüntető dolgozókat zavaró provokátorok közül ötvenet a rendőrség őrizetbe vett."

Ennyit mond röviden a december 6-i eseményekről az akkor megjelent kommüniké. Ezt a napot azóta sokan talán már el is felejtették. Pedig december 6 volt az a fordulópont, az az emlékezetes nap, amikor az ellenforradalom fegyveres leverése után először ütközött meg a karhatalom nagyobb csoport fegyveres ellenforradalmi provokátorral. S a tűzkeresztségben karhatalmistáink derekasan megállták helyüket.

A Nyugati pályaudvarnál ezen a napon egy nagyobb ellenforradalmi csoport igyekezett a munkáshatalom mellett tüntető munkásokat szétoszlatni. A karhatalmisták határozott fellépésére az egyik ellenforradalmár zsebbe rejtett pisztolyból megsebesítette Koós Géza őrnagyot, a 8. század egyik beosztottját. Ugyanakkor az Ilkovics-büfé mellől egy ellenforradalmár pisztollyal lövéseket adott le a karhatalmistákra. A karhatalom egyik tisztje a pisztollyal lövöldöző ellenforradalmárt golyószóróval megsemmisítette. A nagy tumultusban, szintén az Ilkovics-büfé előtt, két ellenforradalmár földre tepert egy rendőrt és késsel akarták leszúrni. A karhatalmisták mindkettőjüket a helyszínen agyonlőtték. A karhatalmisták és a rendőrök egy csoportja feljutott a Nyugati pályaudvar tetejére, ahol három fegyveres ellenforradalmárral találták szemben magukat. E fegyveres provokátorok arra készültek, hogy a pályaudvar tetejéről kézigránátot dobnak a téren harcoló karhatalmisták közé. Mindhármukat felszólítás nélkül a helyszínen agyonlőtték. A rend fél óra alatt helyreállt. A fegyveres provokátorokat vagy megsemmisítették, vagy őrizetbe vették. December 6-án az ellenforradalmi elemek saját bőrükön tapasztalhatták, hogy mekkorát tud csapni a munkásököl. Ilyen nyílt támadással nem is próbálkoztak többé.

A tűzkeresztség egyik koronatanúja, Sz. F.* tartalékos főhadnagy, aki a kormány felhívására november 9-én önként jelentkezett a karhatalomba. Mondja el ő, mi is történt december 6-án a Nyugati pályaudvarnál.

— Két társam, valamint Ny. főhadnagy és én századparancsnokunktól azt a parancsot kaptuk, hogy menjünk át az Élmunkás híd Váci úti végére, s ott várakozzunk,

** Sz. elvtárs, bár erősebben dobogott a szíve, amikor az első sorozatot kilőtte — helytállt. Gyávasággal bélyegezték meg őt s a Zrínyi kiadó egyes kiadványaiban — méltatlanul — kipellengérezte. Ezért is az ő példájával akartuk érzékeltetni a december 6-i eseményeket, ezzel mintegy igazságot szolgáltatva. Sz. elvtárs nem a gyávák halálfiát járta a pályaudvar tetején, cserbenhagyottságában, hanem megtette, ami kötelessége volt.*

mert abból az irányból is érkeznek a munkáshatalom mellett tüntető munkások s azokat biztosítsuk az ellenforradalmi provokátorok támadásaitól. Ebből az irányból azonban nem érkeztek elvtársak. Ekkor rövidebb várakozás után Ny. főhadnagy azt javasolta, hogy menjünk be a Nyugati pályaudvar érkezési oldalához. Ez ellen Szőcs főhadnaggyal együtt tiltakoztunk, mert a parancs szerint nem ez volt a feladatunk. Amikor a pályaudvar érkezési oldalánál levő térre érkeztünk, itt már kétszázötven-háromszáz főből álló, a párt és a kormány mellett tüntető munkástömeg volt. Ugyanakkor az érkezési oldal fő kijárati kapuja előtt mintegy 40—60 főből álló csoport állt, s amikor a mi elvtársaink a pártot éltették, ők ugyanakkor füttykoncertet rendeztek. Amikor a tüntető munkások a Szovjetuniót s a szovjet katonákat éltették, az előbb említett csoport ellenforradalmi jelszavakat ordítozott. Ny. főhadnagy ekkor odament e 40—60 főnyi csoporthoz azzal a szándékkal, hogy a csoport közepén álló egyik hangadót kiemelje. Én mintegy 10—15 méterről fegyverrel biztosítottam őt.

Ny. főhadnagy megfogta a hangadó karját, de az kitépte magát a szorításból s futásnak eredt a sínek felé. Megindult utána a többi provokátor is, de nyomukban maradt Ny. főhadnagy, hogy a menekülő provokátort elfogja. Én a főhadnagy után mentem, hogy biztosítsam őt. A pályaudvar járdaszegélyének széléhez érve látom, hogy a főhadnagy előtt 5—6 méterre megáll az a provokátor, akit az imént akartunk elfogni. Többen körülállták, ő pedig elkezdett mutogatni Ny. főhadnagyra. A csoport ellenséges, támadó szándékát látva, minden pillanatban várhattam, hogy Ny. főhadnagyot megtámadják. Ekkor adtam le az első rövid sorozatot, amely a provokátort a bal karján s az oldalán több helyütt megsebesítette.

A rövid sorozat hallatára a tömeg félkörbe húzódva, hátrafelé vonult, a főbejárat irányába. A sebesült egyént elfogtuk s miután megtudtuk, hogy a pályaudvaron

van orvosi rendelő, elhatároztuk, hogy oda bevisszük és első segélyben részesítjük. A rendelő bejáratához érve, a földszinten maradtam az ajtóban, míg Ny. főhadnagy két-három vasutassal, akik vele tartottak, hogy megmutassák, hol a rendelő, a rendelőbe ment, azzal a céllal, hogy az elfogott provokátort bekötözik, s utána előállítjuk a parancsnokságra. Miközben én a bejáratnál őrködtem, hogy a főhadnagyot biztosítsam, a főbejárat irányából mellém érkezett K. P. százados, aki tudomásom szerint tizedmagával volt a Nyugati pályaudvar biztosítására kivezényelve. K. százados, aki egyébként rajparancsnokom volt, azt kérdezte tőlem, hogy miért állok itt. Én közöltem vele, hogy Ny. főhadnagy bevitt az orvosi rendelőbe egy megsebesített provokátort, s míg visszatér, addig én biztosítom.

Beszélgetés közben látom, hogy a tömeg mindjobban körénk csoportosul és szitkozódni kezd. Néhány perc múltán, lassan, lépésről lépésre fenyegetően megindultak felénk. Talán 10—12 méterre közelítettek meg a fenyegetően fellépő provokátorok, amikor K. százados — talán az idegrendszere mondhatta fel a szolgálatot — legnagyobb megrökönyödésemre, futásnak eredt. Később tudtam meg, hogy igazolványát is odadobta a tömegnek, mondván: „Nézzétek, én nem vagyok ávós." Az igazolványt K. századosnak Balla százados adta vissza, aki később jött oda egy alegységgel és vette el az igazolványt a provokátoroktól.

A százados távozása után még vagy öt-hat percig egyedül maradtam a bejáratnál, farkasszemet nézve a tömeggel. Erősen dobogott a szívem: mit tegyek? Én is kereket oldjak, míg nem késő? De eszembe jutott Ny. főhadnagy, aki az orvosi rendelőbe ment; a járőrtársamat nem hagyhatom magára. Pillanatok alatt döntöttem: ha a provokátorok nem mondanak le támadó szándékukról, használni fogom fegyverem. Feszülten figyeltem a már csak néhány méterre álló gyanús tekintetű tömeget, nincs-e náluk fegyver. Az egyik pillanatban

észrevettem, hogy a tömegben, talán a második vagy a harmadik ember mögül egy férfi pisztolyt ránt elő, az előtte álló vállára helyezi s úgy próbál célzott lövést leadni. Már eldördült az első lövés, amikor hirtelen beugrottam az ajtón s felugrottam néhány lépcsőfokot. Hirtelen megfordultam s látva, hogy a tömeg utánam tódul, két hosszú sorozatot adtam le a támadókra. Erre a provokátorok megtorpantak és visszahúzódtak. A két sorozattól jó néhányan megsebesültek. Rövid ideig várakoztam, s amikor meggyőződtem arról, hogy a provokátorok nemigen látják tanácsosnak, hogy újra megkíséreljék a szűk ajtón való behatolást, mert az első támadók is tüzet kaptak, felmentem az orvosi rendelőbe, hogy megkeressem Ny. főhadnagyot. Ott azonban legnagyobb meglepetésemre csak a sebesültet, az orvost és két vasutast találtam. Tőlük kérdeztem, hol van a főhadnagy, aki a sebesültet felhozta? Ők egyöntetűen azt felelték, hogy a főhadnagy a rendelőbe nem is jött fel, a sebesültet a két vasutas hozta oda. En kételkedni kezdtem s átkutattam a szobákat, de a főhadnagyot, járőrtársamat sehol sem találtam. Ekkor győződtem meg én is arról, hogy míg a két vasutas a sebesültet a rendelőbe felvitte, Ny. főhadnagy a hátsó ajtón kiment a pályaudvar érkezési oldalán levő térre.

Míg a három szobában kerestem járőrtársamat, a tömeg vérszemet kapott, újra nekibátorodott s feljött az emeletre. Dörömbölni kezdtek a rendelő ajtaján. Ekkor én a rendelő utolsó szobájában tartózkodtam s a provokátorok már igen erélyesen dörömböltek. Az orvos a hangadók közül egyet beengedett, hogy nézze meg: a karhatalmisták közül nem tartózkodik itt senki. Ekkor elhatároztam, hogy mindenképpen értesítem társaimat: ezért az ablakon át kilépek a tetőre. Az ablak külső szárnyát sehogy sem tudtam kinyitni. Idő nem volt a tétlenségre, mert már a szoba ajtaján dörömbölt a beengedett provokátor. Hirtelen az ajtóhoz léptem, s amikor belépett, ráfogtam fegyverem és felszólítottam, ha

nem engedelmeskedik parancsomnak, azonnal agyonlövöm. Vele szereltettem le a külső ablakszárnyat s amikor ezzel elkészült, feltartott kezekkel, arccal a fal felé állítottam, míg én géppisztolyom tusával szétvertem az ablak külső vasrácsát, s kiléptem a tetőre. Ekkor láttam meg Ny. főhadnagyot a tér túlsó oldalán néhány karhatalmista elvtársam társaságában. Ekkor háromszor, nem is kiáltottam, ordítottam Ny. felé fordulva a tetőről:

— A kutya úristenit, miért hagytál itt magamra, jöjjetek segítségemre.

Felszólításomra Ny. főhadnagy, K. G. őrnagy és még néhányan az elvtársak közül elindultak a főbejárat felé, nyilván azzal a szándékkal, hogy nekem segítséget nyújtsanak. Én ekkor visszaléptem a szobába, s az ott levő hangoskodót kiküldtem, arra gondolva, hogy az elvtársak a lépcsőn jönnek fölfelé, s ha összetűzésre kerül a sor, úgy két tűz közé szorítjuk a provokátorokat. Néhány percet várakoztam az ablaknál, várva az elvtársak segítségét. Mivel a segítség egyre késett, újra kiléptem a tetőre, s annak a széléig mentem, hogy megállapítsam, hová lettek a segítségemre induló elvtársak. Ekkor láttam, hogy a téren levő tömeg, mintha kicserélődött volna. A munkáshatalom mellett tüntető munkások gyűlésüket befejezve, már eltávoztak, s a téren az ottmaradt provokátorok és hangadók siserahada nyüzsgött. A provokátorok tömege a segítségemre induló elvtársakat visszaszorította a benzinkút mellé, s ezzel elvágták annak a lehetőségét, hogy engem kimentsenek az ellenforradalmárok gyűrűjéből. Ekkor elhatároztam, hogy visszamegyek a szobába, s valamilyen úton-módon kitörök a rendelőből. A folyosón levő tömeg azonban beözönlött a szobába. Ezért a tetőn maradtam, s miután fegyveremből még több sorozatot leadtam, géppisztolyomat egyes lövésre állítottam. Arra készültem, hogy oldalra húzódom a rendelő ablaka mellől, s ha az ablakon kiugrálnak, egyes lövéssel teszem

ártalmatlanná a támadókat. A lent maradt tömeg megpillantva a tetőn, kőzáport zúdított felém s a legaljasabb módon rágalmazni kezdett. Közben, amint néhány lépést tettem előre, észrevettem, hogy a szomszédos Westend-épület elsőemeleti ablakából egy civil géppisztolyt irányoz felém, ugyanekkor három-négy ellenforradalmár mintegy 10 méterre megközelített a tetőn. Mintegy 10—15 métert haladhattam hátrafelé, amikor balszerencsémre az üvegtető beszakadt alattam, hanyatt estem s fegyverem mintegy másfél méterre kiesett a kezemből. Felvették fegyveremet, majd falhoz állítottak s agyon akartak lőni. Dulakodás közben leoldottam derékszíjamat s egyik támadót fejbevágtam. Az nyomban elájult. Az ellenforradalmárok ekkor elhatározták, hogy ledobnak a tetőről. Már himbálni kezdtek az üvegtető peremén, hogy az őrjöngő tömeg közé vetnek, amikor alulról elkezdték ordítani, hogy majd lent akasztanak fel. Közben az a provokátor, akit a póttárammal fejbevágtam, időközben észhez tért, kikapta társa kezéből a géppisztolyt, s azzal a szándékkal, hogy megöl, rámlőtt. Szerencsémre a lövés csak az államat érte. Miután megsebesültem s az ütlegeléstől már több sebből véreztem, az ellenforradalmárok beráncigáltak az ablakon. Ekkor elvesztettem eszméletemet, és csak este, a kórházban tértem magamhoz.

Arra már nem emlékezett Sz. főhadnagy, hogy a lincselésre éhes ellenforradalmárok lehurcolták a tömeg közé és fel akarták akasztani a tetőszerkezetre. Szerencsére nem érték el és ezért valakit elszalasztottak egy asztalért, hogy arra ráállva akasszák fel. Közben utat tört magának az ezred második századának egy csoportja, akik több sorozatot adtak a levegőbe, a provokátorok közül számos hangadót elfogtak, Sz. elvtársat pedig kórházba szállították.

Nagy lecke volt az ellenforradalmároknak december 6-a. Szembetalálták magukat a karhatalom keménységével és kérlelhetetlen elhatározottságával.

Egyúttal nagy tanulság volt a karhatalom vezetői és beosztottai számára is. Ettől kezdve nem volt kímélet és a munkásosztály érdekében, követelésének megfelelően, kérlelhetetlenül harcoltak az ellenforradalmárok ellen.

Az ellenforradalmi elemek december 6 után az úgynevezett Nagybudapesti Munkástanács feloszlatása miatti tiltakozásként december 11—12-re általános sztrájkot hirdettek, hogy újabb rendzavarásokra, provokációkra alkalmas légkört teremtsenek s az így keletkezett zavarosban halászhassanak.

A sztrájk első napján több száz ember gyülekezett össze Újpesten az Állami Áruház előtt. Voltak közöttük jóindulatú, de félrevezetett emberek, többségük azonban ellenforradalmárokból, kocsma- és börtöntöltelékekből tevődött össze. A hangadók tettlegességre is igyekeztek rábírni az embereket. Így például szétkapcsolták a téren közlekedő villamosszerelvények egyikét. Délelőtt 11 órára már teljesen elmérgesedett a helyzet. Ekkor az ezred 1. és 7. szakasza, valamint a Mosonyi utcából kivezényelt rendőri karhatalom riasztó sortűzzel és gumibotokkal percek alatt szétzavarta a békés felszólításra távozni nem akarókat. Ezt követően nem merészeltek az ellenforradalmárok több hasonló nagyméretű provokációt szervezni. Kezdték megtanulni, hogy a karhatalommal nem lehet kukoricázni, hogy a karhatalmistáknak helyén van a szívük.

Másnap, a 7. század hálószobáiban még ébresztő előtt megjelent az ügyeletes és azt a furcsa kérdést tette fel, hogy vannak-e köztük olyanok, akik vezettek már villamost. Ugyanis a parancsnokság elhatározta, hogy a villamosforgalmat minden eszközzel megindítja. Ha szükséges, a karhatalmistáknak kell vezetniök a villamosokat. Szakképzett villamosvezetők ugyan nem akadtak, jelentkező azért mégis volt. Így aztán, amikor a dolgozni akaró közlekedési alkalmazottak provokációktól félve, nem merték megindítani a villamosfor-

galmat, a kocsivezetésre jelentkezett karhatalmisták a kapcsoló mögé álltak — s noha közülük addig soknak nem volt még szabályozó a kezében, minden baleset nélkül vezették egész délelőtt a villamoskocsikat. A villamosvasút dolgozói, látva a karhatalmisták példáját, fokozatosan átvették a villamosok vezetését.

Az ellenforradalmárok akkor még egy kísérletet tettek a forgalom megakadályozására. Kis ideig a 12-es villamos vonalán az összegyűlt 200—250 főnyi provokátor meg is akadályozta a forgalmat. A közlekedés biztosítására kiküldött mintegy 10 karhatalmista határozott fellépése láttán azonban futásnak eredtek a provokátorok, pillanatok alatt üres lett a térség, szabaddá vált az út a villamosok előtt.

Mintegy kegyelemdöfésként, estefelé az 1. és 3. századdal együttműködve, jól előkészített terv alapján, döntő akció indult az újpesti ellenforradalmi góc ellen. A két század a „parlamentet" körülzárta s az ott tartózkodó tömeget átfésülte. A leghangosabbakat és a személyazonossági igazolványokkal nem rendelkezőket kiemelték közülük. Az ily módon kiemelt provokátorok vallomásai és a század felderítési adatai alapján december 12-ről 13-ra virradó éjszaka elfogták lakásán az újpesti ellenforradalmárok vezérét és fő felbujtóját, S. Nagy Sándor horthysta alezredest, aki már az októberi események idején is az ellenforradalom vezére volt Újpesten.

A lakosság körében sok nyugtalanságot okoztak azok a különböző ellenforradalmi röplapok és falragaszok, amelyek sztrájkra és újabb fegyveres felkelésre izgattak. Az ezred századainak járőrei ekkor azt a feladatot kapták, hogy az éjszaka folyamán szedjék le az ellenforradalmi falragaszokat. Ahogy szűkült a gyűrű, mind képtelenebb és szélsőségesebb eszközökkel próbáltak híveket toborozni maguknak az ellenforradalmár provokátorok.

December 2-án az ezred első százada hadműveleti je-

lentésében beszámolt arról, hogy az Egyesült Izzóban és a Magyar Pamutban megkezdték az MSZMP szervezését. A két üzemben azonban elterjedt a hír, hogy Maléter a Bakonyban van, 8—10 ezer fegyveressel december 6-án jön Budapestre. Ezzel kapcsolatban az ellenforradalmárok november 30-a körül röplapokat terjesztettek. Ilyen röpcédulákat találtak a karhatalmisták többek között a Bajcsy-Zsilinszky út környékén is.

Január 19-én az Alkotmány utcában ilyen röplapokat terjesztettek az ellenforradalmárok:

„Magyarok! Minden hónap 4-én, november 4 és április 4 miatt semmiféle szórakozóhelyet (színház, mozi stb.) nem látogatunk. Aki nem sztálinista, velünk tart. Kövessétek példánkat. Terjesszétek határozatunkat.

Magyar Ifjúság."

Amikor az ellenforradalmárok látták, hogy e „hazafias" felszólítás nemigen talál követőkre, újabb ostoba, bárgyú rémmeséket agyaltak ki a közvélemény nyugtalanítására.

Március elején a második század ilyen röpcédulákat szedett össze:

„Értesítjük a lakosságot, hogy a Kádár-kormány által kiadott jelszók és időpontok nem érvényesek. Mi szabjuk meg! Élelmiszer tartalékolandó! A Kádár-kormány fegyveres erőit mi fogjuk elintézni. A megbízható ávós 100 forint órabért, a végrehajtó ávós 300 forint napibért és 200 forint vérdíjat kap, ezt nem tűrhetjük tovább. Röplap nem lehetséges. A légió terrorcsoport 7/10 VH HLGO. Vezetője Alföldi Ferenc. Találkozni március 12-én 22 óráig nem lehet."

Szó szerint közöltük a fenti röplapot, amelynek se füle, se farka, s tele ostoba zagyvaságokkal. Arra azonban jó lett volna, hogy egyrészt ostoba rémmeséket terjesszen a dolgozók között, s így rágalmazza karhatalmunkat, másrészt tovább nyugtalanítsa az embereket.

Ezért a sorok között óvatosan tudtunkra adja, hogy jó lesz az élelmiszert tárolni. Szerencsére az ilyen ostoba röplapok zöme éjszakánként lekerült a házak faláról. Derék karhatalmistáink megakadályozták, hogy az ellenforradalom röplapokon keresztül is tovább mérgezze és félrevezesse a dolgozókat.

Sorolhatnánk tovább azokat a küzdelmes hétköznapokat, amikor karhatalmistáink vállalva a nehézséget, a nem népszerű feladatokat, becsületesen helytálltak a maguk posztján a munkáshatalom védelmében.

Karhatalmistáink tevékenységéről álljon itt néhány adat, amely azt mutatja, hogy az 1. forradalmi ezred becsülettel végrehajtotta a párt és a kormány által rábízott feladatát. Az ezred megalakulásától január 1-ig egyebek mellett az alábbi mennyiségű fegyvert „gyűjtötte be" harcban, házkutatás és bejelentés során az ellenforradalmároktól:

905 géppisztoly.
1070 Mauser-puska.
157 pisztoly.
95 golyószóró.
98 karabély.
64 7,62 milliméteres űrméretű puska.
1193 kézigránát.
32 000 puska és 172 000 géppisztolylőszer.

Az ezred derekas munkájának elismeréséül az Elnöki Tanács az ezrednek a „Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred" elnevezést adományozta. Becsülettel rászolgáltak.

EGY DIÁKLÁNY NAPLÓJEGYZETEI A NOVEMBERI NAPOKRÓL

November közepe táján történt, hogy a Thököly út és a Dózsa György út sarkán nagyobb embercsoportba ütköztem. A vitatkozók közül a leghangosabb egy vadászkalapos, magas, borostás arcú férfi volt:

— Mesélhetnek nekem akármit! Itt lakom a szembenlevő házban. A saját szememmel láttam, hogy éjszaka ávósok járják az utcákat és ők ragasztják fel ezeket a fecniket a falra. Négyezer forintot kapnak minden nap ezért az éjszakai munkáért. Jó pénz, mi? Hát meg is kell fizetni őket, mert ha elkapok egyet az ávós plakátragasztók közül, sajátkezűleg tekerem ki a nyakát — kiáltotta bőszen.

Kíváncsi lettem, mi is történt itt. Közelebb férkőztem, hogy megnézzem, miről is van szó. A falon egész sor plakát, röpcédula, falragasz. Az egyik arra oktatta a járókelőket, hogy csak az a becsületes ember, aki sztrájkol, a másik azzal biztatott, hogy a fegyveres harc még nem ért véget, a „nagy csapás" még hátra van. Volt, amelyik a központi munkástanács uszító határozatait hirdette fennen. Valamennyit nyomtatták, vagy stencilgépen készítették. De a sok szennyirat között egy fehér, iskolafüzetből kitépett, kézzel írt irkalap szerénykedett. Ez volt az a falragasz, amelyet a vadászkalapos „saját szemével látott kiragasztani". A zsinórírással, gyermekes gonddal írt sorok szó szerint ezt mondták:

„Munkások! Fiatalok!

Gondolkozzatok rajta, kik a tagjai annak a „Forradalmi Ifjúsági Bizottságnak", amely még most is a sztrájk folytatására uszít? Kinek érdeke, hogy az üzemek ne termeljenek, hogy ne lehessen élelemhez jutni? Nem akarunk Európa koldusai lenni!

Apák! Anyák! Mit adtok holnap enni gyermekeiteknek, ha ma nem termeltek? Éhezni akartok? Munka nélkül nincs élet! Magunknak kell megteremteni jólétünket.

Forradalmi Ifjúság."

Szóval ez volt az a plakát, amelyet az „ávósok" ragasztottak ki. Bevallom, talán magam is elhittem volna a vadászkalaposnak, hogy így történt, ha ezekben a napokban egy ismerősöm lakásán nem találkozom véletlenül a falragasz pontos másával.

— Hogy kerül ez ide, ebbe a lakásba?

— Ó, ezt még novemberben írta a lányom iskolatársaival. Ők ragasztották ki akkoriban ezeket a felhívásokat a falakra. Ez az egy darab megmaradt nekünk emlékbe.

A kislány neve: Piszker Ágnes. Honvédtiszt gyermeke, második gimnazista. Csodálkoztam, hogy azokban a zűrzavaros napokban, amikor még az ellenforradalmárok üvöltésétől voltak hangosak a pesti utcák, egy csendes, félénk tekintetű gyermeknek volt bátorsága ilyen plakátot terjeszteni. És csodálkoztam azért is, mert tudtam: Ági, bár DISZ-tag volt, nem volt valami jó véleménnyel az ifjúsági szövetségről, az erőltetett közösségi dolgokról. És ez a kislány mégis a közösséghez tartozónak vallotta magát november első napjaiban, s kiment az utcára plakátot ragasztani. Miért?

Kérdezem, nem felel. Hosszas unszolásra végül is egy naplókönyvecskét húz elő fiókjából, kezével letakarja a „nem kívánatos" részeket és néhány oldalt megmutat nekem.

Íme Piszker Ágnes naplója novemberből:

„November 13. Kedd délelőtt.

Anyámék beszélgetnek. Azt mondják, nem értik a mai fiatalokat. A népi demokrácia többet nyújtott nekik, mint azelőtt bármely más rendszer az ifjúságnak. Most az ellenforradalmárok kiáltoznak az utcákon, kiaggatják plakátjaikat a házak falára, s a kommunista fiatalok mindezt csak néma csendben nézik. 1945-ben apa és anyu, esténként munka után a kommunista párt plakátjait ragasztotta a budapesti házak falaira. Este megkérdezem majd, hogyan is csinálták.

November 13. Kedd este.

Beszéltem anyuval. Sokat mesélt nekem a felszabadulás utáni napokról. Elhatároztuk ketten, hogy megszervezzük iskolatársaink között a falragaszkészítést. Rendkívül fontos lenne, mert ha nem is sokkal, de hozzájárulhatnánk ahhoz, hogy mielőbb munkába álljanak az emberek. Ha legalább néhány embert elgondolkoztatna a plakát, még az is számítana valamit. Sok gyereket lehetne bevonni ebbe a munkába. De ez már későbbi feladat. Talán ilyen plakátot lehetne kitenni: „Hazaáruló, aki nem dolgozik, aki nyomorba dönti hazánkat..." — Nem, ez nem jó. „Apák, Anyák! Mit adtok holnap enni gyermekeiteknek, ha ma nem termeltek..." — Valami effélét kellene készíteni, hogy egyszerű és világos legyen. Mit is kellene még tennünk? Legszívesebben kiállnék az utcára és kiabálnék: „Emberek! Emberek! Hát nem láttok? Gondolkozzatok! Éhen akartok veszni?" Jó lenne, ha így tudnék beszélni, hogy mindenki azt értse, amit gondolok, hogy mindenki a szívembe lásson. De ez nem megy. Marad az egyetlen lehetőség, a plakátragasztás...

November 14. Szerda.

Tegnap elmentünk Verával a Kati mamájához, tanácsot kérni. Eléggé lehangolt, lehűtött minket. Azt mondta, hogy így nincs értelme a dolognak, inkább men-

jünk el a pártba és ott ajánljuk fel „szolgálatainkat", ott kérjünk munkát. Titokban azt gondoltam, hogy ettől függetlenül is „romantikázhatunk" magunktól. Úgy érdekesebb is, és az egész dolog magunk előtt hasznosabbnak és értékesebbnek tűnik. Hiszen az ember mindig többre becsüli azt, amit maga teremt, mint azt, amit készen kap. Reggel azért elmentünk már négyen a kerületi pártbizottságra „munkáért". Nagyon megörültek nekünk és adtak is rögtön egy csomó röpcsit. Elosztottuk négyünk között. Holnapra újra behívtak.

November 14. Szerda este.

Verával a mi területünkön ki is ragasztottunk vagy tizennégy darab röpcsit. Az első nagyon jól sikerült, mert arra vigyáztunk a legjobban. Ez mindig így szokott lenni: az ember az első siker után önkéntelenül is elbízza magát és a többi már kevésbé sikerül. Így volt ez most is. A többiről mindig lejött a ragasztópapír, vagy nehezen tudtuk kilesni az alkalmas pillanatot. Mindig odalábatlankodott valaki. Elég ügyetlenül is csináltuk: lassan és amellett feltűnően. Ráadásul, mint később kiderült, rosszul, mert egy mozdulattal le lehetett szedni. Ki kell találnunk valami jobb ragasztót. Nem baj, majd csak belejövünk. Reggel megyünk szórni. Már kidolgoztuk a „haditervet". Három helyen szórunk: a mozi előtt, a Közért előtt és a piacon. A párt röpcsijeiből még hatvan darab van, a saját készítményből már csak tizenöt darab. A maradékot elosztottuk három felé és betettük egy szatyorba.

November 15. Csütörtök.

Ó, de boldog vagyok! Eddig nem is tudtam, hogy ilyen boldog is lehet az ember! Reggel indultunk Verával szórni. Én vittem a szatyrot. Még teli voltam elképzeléssel és minden olyan egyszerűnek tűnt. Ahogy azonban a mozi elé értünk, hirtelen elszállt minden

bátorságom. Az emberek csak jöttek, mentek, rám sem hederítettek. Mi meg ott álltunk maflán. Aztán lassan elindultunk, hogy lelkierőt gyűjtsünk. Mentünk egy utcasarkot, aztán vissza, majd megint sokáig álltunk a mozi előtt. Rettenetes volt: sehogy sem tudtam rászánni magam. Olyan dühös voltam magamra. Mindig kiszemeltem messziről egy nőt, de mikor közelembe ért, zavarba jöttem és elvörösödtem. Azt hiszem, már feltűnővé is válhattunk, de belülről egyre sürgetett valami. Nem hittem, hogy ilyen nehéz lesz. Nagyon boszszantott, hogy ilyen gyáva vagyok. Hirtelen összeszorítottam a fogamat, szinte gondolkodás nélkül, eszeveszetten rántottam ki a táskából az első lapot. Elég furcsa lehetett, mert a nő értetlenül nézett rám, de aztán »kapcsolt« és elvette tőlem a lapot. Ezután már nem is értem rá gondolkozni. Valóságos embergyűrű vett körül. Vera elvette tőlem a lapok felét és már ő is osztotta. Pillanatok alatt szétkapkodták az egészet. A végén még sokan bosszankodtak is, hogy nekik már nem jutott. Egy bácsi előttünk olvasta röpcédulánkat (azt, amit mi készítettünk) és ránk mosolygott. Megkérdezte, hogy mi vagyunk-e az alulírott »forradalmi ifjúság«. Nagyon tetszett neki a szöveg. A párt röpcéduláján semmi különös nem volt, csupán zuglói hírek. Elég száraz és unalmas szöveg. Úgy repültünk haza, mintha szárnyunk nőtt volna. Csókolóztunk, ugráltunk és ölelkeztünk. Egymás szavába vágva meséltük el anyunak és siettünk be a pártba. Ma összehívtuk hozzánk a gyerekeket és megbeszéltük velük a dolgokat. Sokan lelkesen fogadták a plakátragasztás és készítés ötletét, máris nekiálltak plakátokat fogalmazni. Adtunk nekik papírt, indigót, ragasztót és rajzszöget.

November 19. Hétfő.

Tegnap egész nap újságot árultunk. Öten eladtunk ezer Népszabadságot. Ebből egyedül én kétszázötvenet. Délelőtt sokkal jobban ment a vásár, mint délután. Dél-

után már kevesen vettek, azok is mindenféle megjegyzést tettek: »Na, veszek egy kis hazugságot«... »Kérek egy szennylapot«... »Nem szégyell ilyen szennylapot árulni?«... »Ezért haltak meg a diáktársai?«... Az egyik még fenyegetően meg is kérdezte tőlünk: »Mondja, magát még nem verték meg?« A végén már egészen megzavarodtam. Töprengtem és rájöttem, hogy mi tulajdonképpen a nép érdekében, de sokak akarata ellenére dolgozunk.

November 23. Péntek.

Ma leesett az első hó. Ami azt illeti, elég későn, mert már november végére jár. A tanítás, állítólag, csak január elején kezdődik. Meg is ölne az unalom, ha nem lenne ez a pártmunka. Ez teljesen lefoglalja minden időmet, leköti minden figyelmemet, még enni sincs sokszor időm. Délig újságot árulunk, majd röpcsit osztogatunk. Hazaszaladunk, gyorsan bekapunk valamit, aztán újra megyünk az utcára. Már összesen húszan vagyunk. Ma kaptunk a pártban egy szobát, a nyolcas számút. Szép, nagy, világos szoba. A közepén piros terítővel letakart asztal, az egyik sarokban vannak a csirizes vödrök meg ecsetek, a másik sarokban pedig egy Lenin-szobor. Elég barátságos szoba, jó, hogy fűtve van, mert sokszor bizony agyonfázva jövünk munka után be a pártba. Szerdán nyolc óra után mentünk ragasztani. Gyalog mentünk a Bosnyák térig. Egy csomó plakátot kiragasztottunk. Munka közben egy bácsi nekünk támadt. Úgy kikelt magából, hogy nagyon megijedtem. A mellét verte, hogy ő párttitkár volt október előtt, de most legszívesebben szemenköpné magát ezért. Folyton köpködött, még amikor elment, akkor is ordítozott, hogy a mi helyünkben lesülne a képéről a bőr. — Szép kis párttitkár volt, ha ennyire elvesztette a fejét! De az is lehet, hogy csak részeg volt. Azt kiabálta állandóan, hogy mind letépi a plakátjainkat. Le is tépte, de mi mindig újat ragasztottunk a helyére. Már zárva

volt a kapu és ezért az ablakon másztam be. Ma is voltunk ragasztani. A mi csoportunkban négyen voltunk. Velünk volt Miksi is. Olyan jó vele ragasztani, mert olyan ügyes és gyors. Olyan kicsi és fürge. Hol az utca egyik oldalán bukkan fel, de egy pillanat múlva már a másikon van. Mindig figyelmeztet, ha valami baj van. Szeretek vele dolgozni.

November 27. Kedd.

Olyan gyorsan peregnek a napok, teli eseményekkel. Már meg sem tudnék lenni a ragasztás és a barátok nélkül. Minden este ad valami újat. Mindig beszélgetünk a járókelőkkel, munkásokkal és persze sok részeg emberrel. Úgy veszem észre, a munkások egyre jobban megértenek minket. Ez az utcai »agitáció« nagyon érdekes és hasznos számunkra, mert így legalább közelebbről megismerjük az igazi életet. A részegek nagyon mulatságosak, de amellett szomorú látványt is nyújtanak. Laci különösen szereti a részegeket, mindegyikkel vitába száll. Szóval tartja őket és sokan mulatnak rajta. Mindig szaval nekik a Cyranóból. Tudja kívülről az egész Cyranót, pedig azt mondja, hogy »csak« tízszer olvasta.

December 1. Szombat.

Tegnap is Miksivel voltam egy csoportban, meg Katiékkal. Útközben találkoztunk egy részeg emberrel. Volt nála egy üveg pálinka s mindenáron le akart minket itatni. Alig tudtuk lerázni magunkról, mert mindenáron el akart kísérni minket. Sokszor elgondolom, hogy mi tulajdonképpen alig csinálunk valamit. Tele vagyunk fiatalos kedvvel és erővel, de ezt a kedvet és erőt nem használjuk ki kellőképpen. Minden este húszan elmegyünk sétálni, közben kiragasztunk egy pár plakátot, aztán ha az elfogyott, vagy nincs már ragasztónk, hazamegyünk. Reggelre alig marad fenn plakát: mindet letépik. A múltkor is észrevettük, hogy jönnek

utánunk és tépik a plakátot. Ekkor elhatároztuk, hogy egypáran hátramennek vigyázni és szólnak, ha letépték, mi pedig visszaragasztjuk. Az is nehézséget okoz nekünk, hogy még kevés helyen ismerjük a falakat. Ez nagyon fontos, mert a legtöbb helyen rücskös a fal, s erre nem ragad jól a plakát. Úgy tapasztaltuk, hogy legjobban kirakatüvegre, vagy sima kőre lehet ragasztani."

És így peregnek tovább a napló lapjai. Hogy miért mondtam mindezt el? Nem, nem azért, hogy a vadászkalaposnak válaszoljak, aki az iskolásgyermekek munkáját az ávósok tevékenységének hirdette ott, a Thököly út sarkán. Ilyen ember sok volt és sok van. Azért, mert az újságíró még emlékszik azokra a novembereleji napokra és tudja, mit jelentett akkoriban minden bátran kimondott őszinte szó. Tudja, mit jelentett szembeszállni az utca felkorbácsolt hangulatával. Mi, akiknek kötelességünk lett volna szólni, azokban a napokban még csak tépelődtünk. És Piszker Ági, a kis diáklány leírta, amit gondolt, és kiragasztotta kis plakátját az utcára. Ez volt az első írott szó a népi demokrácia védelmében. Az újságíró köszöni a leckét, tanult belőle.

*

Sokan kérdezhetik, hogy kerül e kötetbe ennek a kis diáklánynak története, hiszen mind ez ideig felnőttekről beszéltünk, olyan emberekről, akik fegyverrel küzdöttek az ellenforradalom ellen, vérüket ontották a proletárdiktatúráért. Való igaz, Piszker Ági, a kis diáklány, nem fogott fegyvert. Ezt azonban nem is kívánhatta tőle senki. Ő maga szemrehányást tesz saját magának azért, hogy „valójában semmit sem teszünk, csak sétálunk és plakátot ragasztunk". Az ő tette azonban bátor cselekedet volt, többet tett, mint sok felnőtt. Piszker Ági, a kis diáklány hős volt, egy sorban kell említenünk nevét a fegyverrel harcolt felnőtt hősök nevével.

EGY BÁTOR KISLÁNY ÉS A PIROS ÚTTÖRŐNYAKKENDŐ

Piszker Ági története nem egyedülálló. Sok bátor gyerek volt hazánkban, bizony sokszor példát mutattak még a felnőtteknek is. Ilyen bátor kislány volt Ildikó is.

Az egyik nap, miközben játékait rakosgatta Ildikó, kezébe akadt a régi úttörőnyakkendője. Kis piros, háromszögletű vászondarab. Nézte, hajtogatta a nyakkendőt, s közben eszébe jutottak azok a szép napok, amikor lánypajtásaival együtt kirándulni jártak, amikor színdarabokra készültek, amikor még övék voltak a hegyek, s amikor vidáman integettek az úttörővasút ablakaiból.

Éjjel erről álmodott. Újra átélte a vakációkat, a mulatságokat. a közös csínyeket, amelyek oly széppé tették életét. S reggel, amikor iskolába indult, önkéntelenül megszokott mozdulattal kötötte meg a csomót a piros nyakkendőn. Az V/d osztályban pajtásai megdöbbenve néztek rá. Az októbervégi, tragikus események előtt látták rajta utoljára a piros nyakkendőt a Május 1 úti általános iskolában.

Csodálkozva nézett körül. Miért ez a csönd? Leült a helyére, s amikor rájött, mit néznek a lányok, szinte élvezte a csodálkozást. Akkor még gondolni sem mert arra, hogy óravégi szünetben az ő nyakkendője lesz a felsős lányok céltáblája.

A szünetben társaival együtt ő is kiment a folyosóra, de talán három lépést sem tett, amikor rákiáltottak:

— Piros nyakkendő?! No, nézd a pockot!

S a nyolcadikosok közül három lány haditanácsot tar-

tott. A következő szünetben lerohantak az V/d osztályba.

— Azonnal leveszed a nyakkendőt!

— Nem! Hagyjatok békén!

— Micsoda? Visszafeleselsz? Majd levesszük mi!

Ezzel nekiestek és valósággal letépték róla. Egyikük a táblához lépett és tüntetően törölgetni kezdte a nyakkendővel.

— Ne bántsátok, adjátok vissza a nyakkendőmet — könyörgött sírva Ildikó.

Az V/d osztály döbbent csendben figyelte, mi történik kis társukkal. Egyiküknek sem volt bátorsága mellé állni, szembeszállni a felsőosztályos lányokkal. S ekkor megszólalt a tízperces szünet végét jelző csengő. Radák Éva igazgatónő lépett az osztályba.

— Mi történik itt? — kérdezte, s amikor a lányok elmondták, mit műveltek a nyolcadikosok, magához hívatta Ildikót.

— Én megbecsülöm azt, aki meggyőződését bátran vallja mindenki előtt — mondta az igazgatónő a gyerekeknek — megbecsülöm Schubert Ildikót, mert fel merte venni a piros nyakkendőt. De titeket lányok — fordult a nyolcadikosok felé — gyávákat tartalak, mert kisebbekkel kezdtek ki.

Ildikó otthon mindent elmondott édesanyjának. Az anya kimosta az összepiszkolt piros nyakkendőt és reggel odakészítette a kislány ruhái mellé. Ildikó most már dacból is piros nyakkendővel ment be az osztályba. — Lesz, ami lesz, nem hagyom magamat, nem veszem le az úttörőnyakkendőt — határozta el magában. Amikor belépett az osztályba, most már ő csodálkozott: három kislány nyakán díszlett a háromszögű piros úttörőnyakkendő, s köztük volt az osztály legjobb tanulója, Füri Annuska is.

A négy barátnő összefogódzva járta a folyosót és együtt állta a nyolcadikos lányok csúfolódásait. Bátorságuk tetszett a többieknek, s egyre többen keresték

barátságukat. S a következő napokban újabb két lány jelent meg piros úttörőnyakkendővel, sőt követőik akadtak a többi osztályban is. És ma már a legtöbb gyerek piros úttörőnyakkendőt hord a Május 1. úti általános iskolában. Újra megalakult az úttörőszervezet. Ebben pedig oroszlánrésze van Schubert Ildikónak is, annak a kislánynak, aki először vette fel a piros úttörőnyakkendőt Magyarországon, az októberi ellenforradalmi események után.

*

Így szól a történet a másik bátor kislányról. Most ide kellene írnunk a történet végére a tanulságot is. De mi lehet ebből a tanulság? Talán az, amit Ildikó mond:

— Amikor úttörők lettünk, azt tanultuk, hogy mindig bátornak, becsületesnek kell lennünk, még akkor is, ha nehéz. Tudtam, hogy bántanak majd a nyolcadik osztályos lányok, féltem is, de elhatároztam, hogy bátor leszek. Elhatároztam, hogy felveszem a piros nyakkendőt, hiszen én úttörő voltam, s az is szeretnék lenni.

Esetleg tanulságul még azt is mondhatnánk, hogy sokszor a gyermekek mutatnak példát a felnőtteknek. Bizony, ebben van is némi igazság. Annyi azonban bizonyos: nekünk, felnőtteknek kell gondoskodnunk arról, hogy Ildikó, Annuska és a többi kisgyermek ezentúl bátran, félelem nélkül hordhassa piros, háromszögű úttörőnyakkendőjét.

DOKUMENTUMOK AZ ELLENFORRADALMI TERRORRÓL

Tüntetés a Bem szobornál 1956. október 23-án

Néhány nap alatt ilyen lett a körút.

Így folytatódott...

A hitleri fasizmusra emlékeztető könyvégetés. Pusztítják a különböző népek világhírű íróinak műveit — mert orosz nyelven jelentek meg.

Kiszabadítják a fegyenceket a Markó utcai fogházból.

Rablott ruhába bújnak a kiszabadított fegyencek.

A további gyilkoláshoz lőszert adnak az ellenforradalmárok a félrevezetett fiataloknak.

Fegyveres ellenforradalmárok barátkozása nyugati újságírókkal és diplomatákkal.

Meggyülkolt szovjet katonák a József körúton.

Egy sebesült ÁV tisztet kivégzése előtt felkelők őriznek Mosonmagyaróváron.

Tóth Ferenc ÁV századost megkínzása után felakasztották a körút és az Arndt utca sarkán.

Mindszenty, az ellenforradalom egyik szellemi vezére, kiszabadítói és testőrei körében.

A hírhedt rádióbeszéd.

Fehér Ferenc zselickisfaludi volt csendőrtiszthelyettes 12 éven át őrizte egyenruháját, kardját és igazolványait. Októberben hasonszőrű társaival együtt terrorizálta a falu lakosságát.

Nyugatról nemcsak buzdították az ellenforradalmárokat, hanem amerikai Armstrong gyártmányú géppisztolyokkal is felszerelték őket.

Fegyveres ellenforradalmárok
a körúton.

Tuskólábú Jancsi „alezredes"
és társai.

Az Erkel színház tetejéről golyószóróval lövik a Budapesti Pártbizottság épületét.

Államvédelmi sorkatonák a Köztársaság téri pártházat támadó ellenforradalmárok puskacsöve előtt. Balszélen Berta Somogyi Lajos, jobbszélen K. Farkas József, akik a gyilkos sortűz után életben maradtak.

A Köztársaság téri pártház védői.

Agyonverik a Köztársaság téri pártház védelmében résztvett államvédelmi sorkatonát.

Ekszkavátorral keresik a nemlétező földalatti börtönt a Köztársaság téren.

Dühöng a fehérterror.

A Köztársaság téren meggyilkolt egyik államvédelmi sorkatona temetése.

A határőr hűséges kísérőjével éberen őrködik hazánk határain.

Soha többé október 23 — a felfegyverzett munkásosztály biztosítja ezt.